BISERICA SCHITULUI BĂLTENI VĂZUTĂ DINSPRE MIAZĂZI.

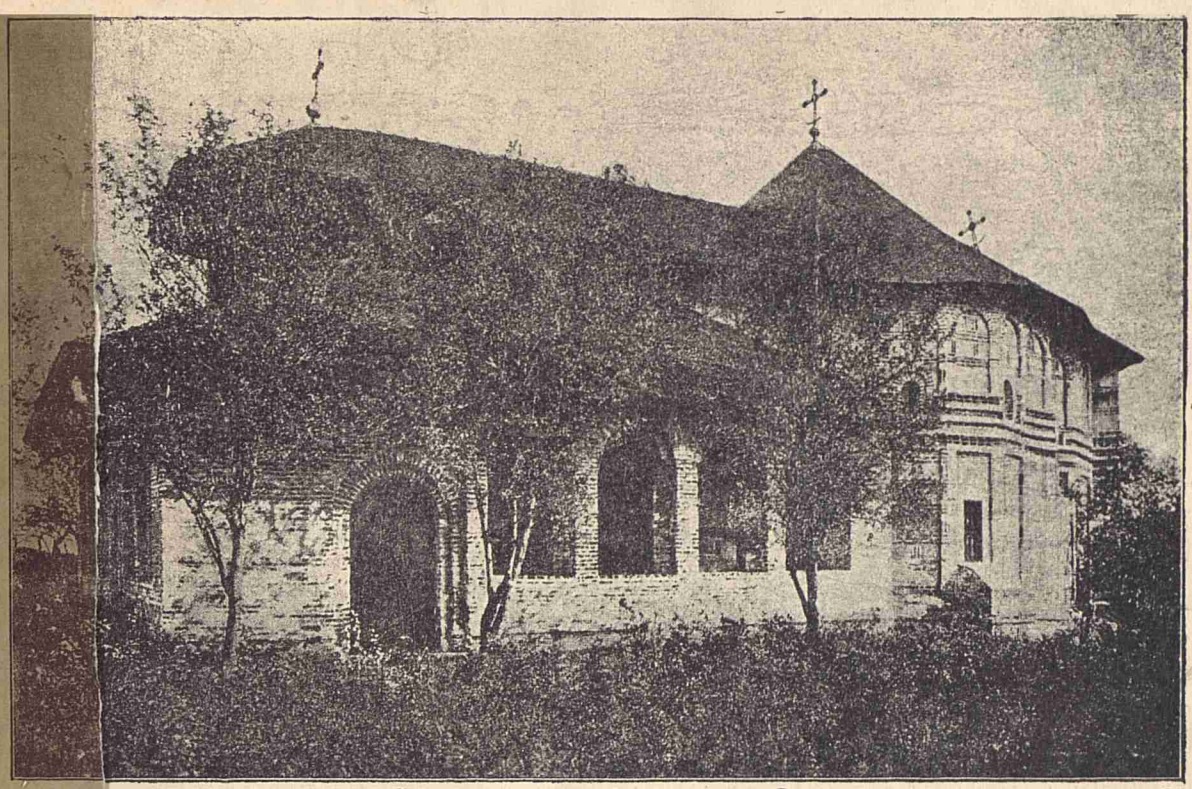

SCHITUL BĂLTENII

DIN

CODRUL VLĂSIEI

PARTEA DREAPTĂ A PRIDVORULUI LATERAL AL BISERICII DIN BĂLTENI.

MOTTO: «Bisericile şi mănăstirile sunt aproape singurele monumente ce ne-au rămas din trecut».

M. S. REGELE CAROL I.

Cuvântări şi scrisori, vol. III, p. 444.

BIBLIOTECA - MUNICIPIULUI - BUCUREŞTI

DE

J. POPESCU-BĂJENARU

LUCRARE PUBLICATĂ PENTRU PRIMA OARĂ

ÎN

REVISTA

PENTRU

ISTORIE, ARHEOLOGIE ŞI FILOLOGIE

(Cu 5 hărţi, 10 ilustraţiuni şi mai multe planuri).

A DOUA TIPĂRITURĂ

BUCUREŞTI

1912.

www.digibuc.ro

DIN TAINELE ALTOR VREMI....

In lucrarea de față am urmărit desgroparea unora din faptele și întâmplările trecutului nostru, tăinuite în negura vremilor dedemult.

Un schit, astăzi aproape necunoscut, pierdut în groaznicul Codru al Vlăsiei, **Schitul Bălteni**, *răsare înaintea cititorului ca o minune din povești. Intâmplările petrecute și țesute în jurul lui sunt pline de atâta interes pentru trecutul Patriei noastre, cum nici nu se poate bănui.*

In preajma zidurilor dela Bălteni, ocolind bălțoace, ori plutind pe întinsul Lacului Snagov, am început să simt cu adevărat puterea magică atât de înălțătoare a istoriei naționale. Acolo, din tot ce ni s'a păstrat în jurul acestor ziduri, cà: amintiri, tradiții, numiri de ape, de văi și codrii, am încercat să desprind povestea zilelor de odinioară, trăite de strămuni.

In această poveste, ce desvălue cititorului tainele altor vremi, am vrut să redau unui colț însemnat al țerii mele viața de altădată, aceà viață trăită sub scutul **credinței și vitejiei.**

De Schitul Bălteni și ruinele rămase în preajma lui mi se leagă cele d'intâi impresiuni înalte pe cari le-am simțit contemplând natura și pământul sacru al Patriei mele.

Sub numele: „**Schitul Bălteni din Codrul Vlăsiei**“, *am grupat tot ceeace ar puteà să aducă lumină asupra unui lăcaș dumnezeesc, altădată cuib de vitejie al voievozilor noștri.*

www.digibuc.ro

Prezentând dar acest fruct al muncii mele, am credința că aduc un folos cercetătorilor, de oarece până acum nu avem nicio monografie istorică amănunțită a unei părți de loc din preajma Bucureștilor, care, fără șirul de mânăstiri ce l-a înconjurat ca o salbă de mărgăritare, ar fi fost lipsit de orice farmec.

Inchei aducând omagiile mele domnului **Emanuel Em. Kretzulescu,** *Președintele Societății Istorice Române, pentru sprijinul și îndrumarea ce dă publicațiunilor privitoare la trecutul Neamului nostru în «Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie», organul acestei societăți.*

I. POPESCU-BĂJENARU,
Directorul școalei primare de băeți No. 29 „Ghencea",
Membru al Societății Istorice Române.

www.digibuc.ro

UN SCHIT ISTORIC IN CODRUL VLĂSIEI.

SCHITUL BĂLTENII

ŞI

VECINĂTĂŢILE.

Motto: «Bisericile şi mânăstirile sunt aproape singurele monumente ce ne-au rămas din trecut; ele au astfel o însemnătate deosebită pentru istoria Patriei, căci inscripţiunile păstrate pe zidurile lor au fost de multe ori singura călăuză a istoricului pentru a determină domnia hospodarilor, obârşia neamurilor, cârmuirea vlădicilor şi faptele războinice».

M. S. Regele Carol I.
Cuvântări şi scrisori,
vol. III, p. 444.

CAP. I.

Codrul Vlăsiei. Intinderea acestui codru în trecut. Originea numelui «Vlăsia». Rolul deodinioară al Vlăsiei. Mânăstirea Snagov. Osemintele lui Vlad Ţepeş. Schitul din Bălteni.

BIBLIOTECA MUZEULUI BUCUREŞTI

Cu câteva decenii înapoi, ţinutul Ţării Românești, cuprins între Olt, Dunăre şi Milcov, până în culmile Carpaţilor, aveà cu totul altă înfăţişare decât aceea pe care o are astăzi. Aceasta ne-o arată atât hărţile geografice din vremurile vechi, cum şi scrierile privitoare la topografia pământului Ţerii Românești, în acele timpuri. Inseşi spusele bătrânilor, cari ne încredinţează, nu de ceeace ei au citit sau auzit, ci de ceeace au văzut, vin ca mărturie a celor zise mai sus.

In veacurile trecute, Ţara Românească erà o nesfârşită întindere de pământ păduros, presărată ici-colea cu câmpii, pe cari bunii şi strămoşii noştri îşi ridicau căsuţele lor de bârne, ori bordeiele lor ascunse în pământ. Acestea erau în aşà chip făcute, ca să dureze numai până la cea dintâiu răsmieriţă, sau până la cel dintâiu băjenărit, când, siliţi de goana duşmanilor, îşi luau, fiecare, ce puteau şi porniau iarăş pe drumul pribegiei, călătorind numai noaptea, cu groaza în suflet de spaima urmăritorilor. Rătăciau astfel, ca niște streini, în ţara lor, până dau de o nouă poiană, tăinuită în nesfârşitul codrilor, unde începeau a-şi înte-

www.digibuc.ro

meià o nouă gospodărie, fără nădejdea de a o stăpâni mai mult timp ca cea pe care o părăsiseră în ajun.

Așà erà traiul Românilor în trecut. Pădurile erau adăposturile lor. Cocioabe de bârne și bordeie părăsite, presărate în inima codrilor, arătau că întinsul țerii erà al tuturor și al nimănui.

Dar, nu numai de groaza năvalelor streine înfundau Românii pădurile și codrii; ci, în cele mai dese cazuri, și nedreptățile stăpânirii îi făceau să-și ia lumea în cap. Çum, aproape tot întinsul țerii erà numai o pădure, anevoie li se mai puteà da de urmă.

Faimos, prin nesfârșita sa întindere, cum și prin desimea și uriașa mărime a copacilor săi, ajunsese, în acele vremuri, Codrul Vlăsiei. Acest renumit codru se întindeà aproape în tot lungul Țerii Românești, căci începeà din Teleorman, răsbăteà partea de miazănoapte a Vlașcii, acoperià partea de sus a Ilfovului și mergeà de se împreunà cu pădurile seculare ale munților județului Buzău [1]).

Deși așà de grozav odinioară, azi nu i-a mai rămas decât faima; iar numele i-l va perpetuà — până va dispăreà și aceasta — Valea Vlăsiei din miazănoaptea județului Ilfov [2]); vale, altădată largă, adâncă și acoperită cu apă în toată lungimea ei. Acum, numai primăvara și toamna se mai împreună cele câtevà lacuri din lungul acestei văi, lacuri ce tind a dispăreà și ele; în celelalte timpuri ale anului, doar șovarul și trestia mai amintesc că pe acolo e albia unei gârle.

Codrul Vlăsiei aproape a pierit, Valea Vlăsiei e pe cale a dispărcà; și cu toate astea, câtă importanță filologică are cuvântul *„Vlăsie“* pentru trecutul nostru! In el, ca și în cuvântul *„Vlașca“*, văd ultimele rămășițe ale numelui ce Slavii dădeau odinioară neamului românesc. Țara noastră, în trecut, erà cunoscută numai sub numele de Valahia sau Vlahia. Vorba *„rumân“* nu erà cunoscută decât ca denumire dată țăranilor robi, legați de moșiile boierești. Pe la începutul veacului al nouăsprezecelea, marii patrioți ai țerii, în dorința de a face cunoscută originea noastră latină și spre a arătà descendența noastră din Romani, au început a înlocuì vorbele *„Vlah“* și *„Vlahie“*, cu *„Român“* și *„Românie“*; întemeind această schimbare pe cuvântul *„rumân“* purtat de *„Șerbii“* sau *„servii“* boierești, credincioșii deținători ai numelui strămoșesc de baștină; cum și pe faptul că străbunii noștri, Latinii, după întemeierea puterii lor, și-au luat — dela Roma — numele de Romani, nume, pe care și noi, ca urmași ai lor, eram îndreptățiți a-l purtà.

In veacurile trecute, Țara Românească erà cunoscută și sub numele de *„Țara Muntenească“*, dar mai des sub cel de *„Valahia“* sau *„Vlahia“*.

In *„Mica geografie a Daciei, Moldaviei și Țerii Românești“* de Pitaru V. Popescu-Scriban, tipărită la 1838, în Iași, în privința numirii Țerii Românești, la pag. 39, găsim scris: *„Țara Românească o numesc streinii Valahia, dela cuvântul slavon „Valah“, adică Italian, unii din scriitori o numesc Romînia“*; iar în *„Icoana pământului sau Carte de geografie“*, scrisă de profesorul Ioan Rus și tipărită în Blaj, la 1842, în tom. II, pag. 289, scrie: *„Spre miază-noapte de Bulgaria,*

[1]) Vezi «Harta Valahiei, cuprinzând Codrul Vlăsiei».
[2]) Vezi «Harta Gorgănelelor și a Movilei Tătarilor».

www.digibuc.ro

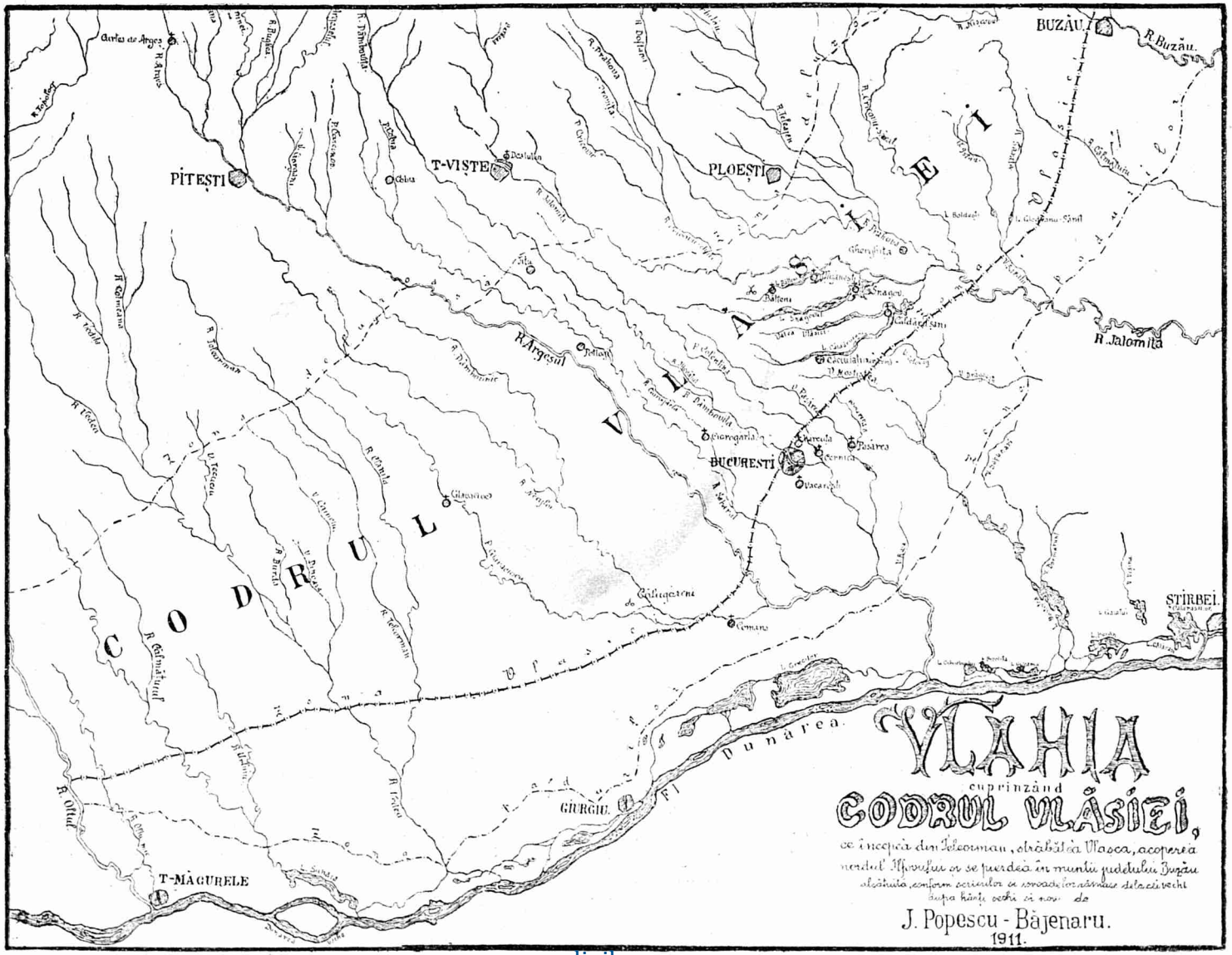

www.digibuc.ro

din malul stâng al Dunarii, până în vârful Carpaților Transilvaniei, se întinde frumoasa țara Valahia, Țara Românească, sau cum o numesc unii dintre scriitorii românești, Romania".

Fără îndoială că *„Vlăsia"* este o variantă a cuvântului *„Vlahia"* și, odinioară, prin pădurea Vlăsiei nu se înțelegeà decât *„Țara Vlahiei păduroase".*

Faptul că numele acestui codru s'a localizat în nordul Ilfovului, pe când din celelalte județe prin care se întindeà altădată aproape a dispărut, se datorește și împrejurării că în această parte a Ilfovului, până la începutul veacului trecut, pădurile rămăseseră aproape neatinse de secure, de oarece erau averi mânăstirești, fiind în acea parte o sumedenie de mânăstiri ce aveau numeroase moșii făcute danie de ctitorii lor. Din celelalte județe, Teleorman și Vlașca, pădurile uriașe ale Vlăsiei fiind doborîte încetul cu încetul la pământ, pierind copacii, a pierit și numele faimosului codru. In Ilfov, ca și în Buzău, renumele grozav și care anevoie se va pierde, i l-au făcut atât haiducii, cât și hoții de codru.

La 1877, Grigore H. Grandea, în *„Vlăsia sau Ciocoii noi"* scrieà: *„Vlăsia este și acum una din cele mai întinse și mai batrâne paduri ale României câmpene. Inainte de 1848, ea se întindeà în susul Bucureștilor ca un arc, cuprinzând în sânul ei verde o salbă de mânastiri, precum: Cernica, Pasarea, Caldarușanii, Țiganeștii, Snagovul, Ghighiul și Ciorogârla, ramurindu-se în sus și în jos cu osebite numiri".*

„Când păgânii treceau Dunarea, pentru a prădà și arde, Vlăsia erà cel dintâiu liman, cea mai credincioasă ascunzătoare a familiilor cari fugiau de iataganul musulman. Boieri, târgoveți și țărani, cu cațel și purcel: toți își scapau viața în desișul misterios al acestei paduri".

„Tot într'insa își aveau cuibul și cetele haiducilor cari, în timpul domniei Fanarioților, erau rasbunătorii opincii. Acì, haiducii: Colciag, Cloanța, Mândrila, Tunsul, țineau calea și nivelau averile, luând prisosul dela avuți. Toată albăstrimea din țară duceà groaza Vlasiei. Haiducimea, sub frunzișul stejarilor seculari, erà la largul ei, își râdeà de potera".

„De acì, și vecehea zicătoare, pe care și acum o auzim când este a se vesteji o judecatorie, o casierie sau alt serviciu public unde funcționarii sunt cu mâna lungă: „Par'că suntem în Vlăsia!", zic cei nedreptațiți, prădați sau asupriți".

Dar Vlăsia n'a adăpostit la vremuri grele numai pe cei ce fugiau de groaza iataganelor musulmane, ori numai pe haiducii și tâlharii de codru; ea a fost adăpost al înșiși Voievozilor țerii, cari înțelegând rostul însemnat ce-l are o pădure atât de uriașă și așà de deasă în caz de apărare împotriva dușmanilor, au făcut din ea o fortăreață vie; iar spre a fi mai siguri că pot ține piept vrășmașului, fără pericolul d'a fi învinși, au ridicat în inima codrului cetăți de zid, cetăți cari în timp de pace, în vremuri de liniște, slujiau și ca locașuri de reculegere sufletească, ca locașuri de rugăciune. Aceste cetăți au fost mânăstirile. Dintre mânăstirile înălțate de Voievozi în codrul Vlăsiei, cea mai veche pare a fi M-rea Snagovului, care se crede a fi zidită de Mircea și restaurată de Vlad Țepeș.

Nu departe dc M-rea Snagovului, cevà mai către stânga, așezat pe

www.digibuc.ro

o coadă de gârlă [1]), mai în sus decât gârla Snagovului, se găsește un schit unic în felul lui: ca împărțire a interiorului, ca trăinicie a construcției, dar mai ales ca vechime. Acest schit, zidit în localitatea numită Bălteni, zice-se de un Radu Vodă, pare a fi cu mult mai vechiu chiar decât M-rea Snagov; lucru ce reiese atât din stilul lui, cât și din tradiția ce s'a păstrat despre întemeierea lui.

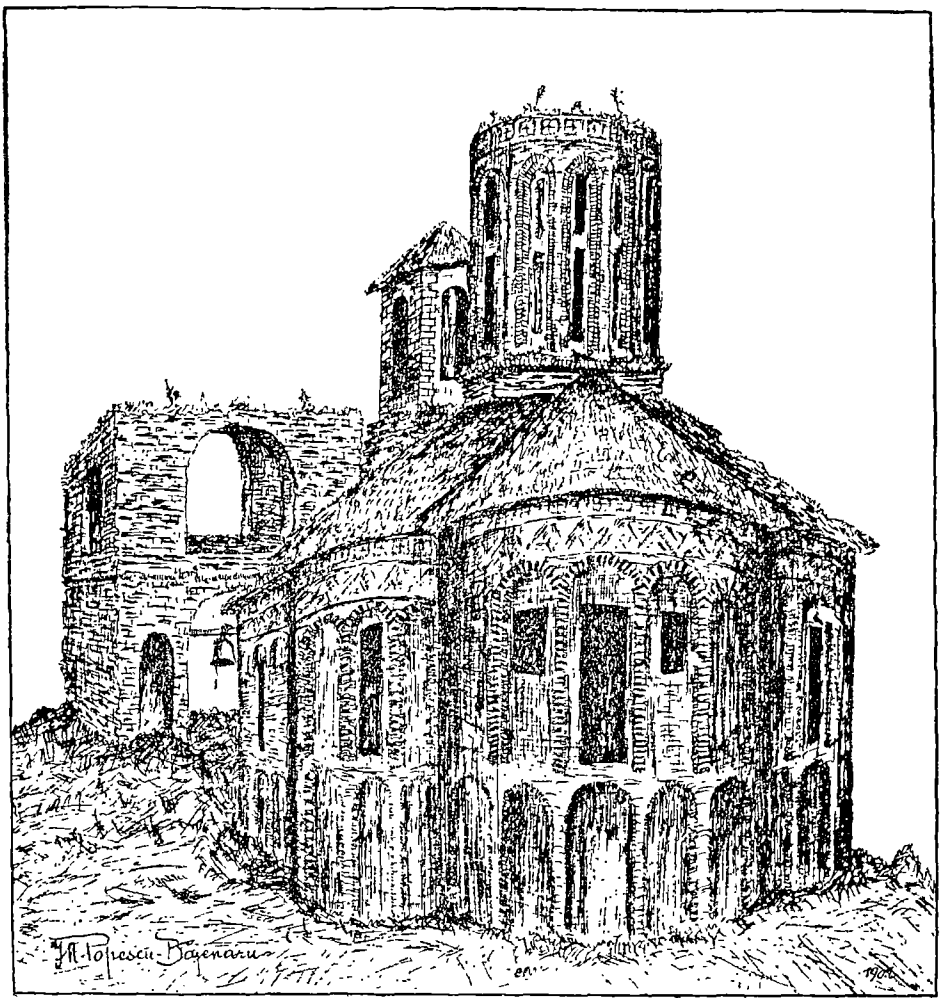

Mânăstirea Snagovului înainte de restaurare.

Bălteniĭ sunt însemnați și prin faptul că, acĭ a murit acum câtevà veacuri, chiar unul din Voievozii țerii; lucru ce ni se spune într'un document slavon din 1534, Aprilie 3, dat de Vlad Vintilă Vodă, privitor la M-rea Snagov, și în care citim: „*Și am aflat domnia mea, în Sf. Mânăstire ce este scrisă, cartea Vladului, marelui Voievod celui Bătrân și ce l-a ajuns moartea la satul Bălteni; de aşijderea și cartea*

[1]) Vezi «Harta Bălteniloř și a vecinătăților, în ziua de azi».

www.digibuc.ro

lui Vladislav Voievod-cel-Batrân, le-au adus înaintea domniei mele, şi am citit domnia mea acele cărţi .... Şi iaraş au adus călugarii dela sfânta M-re şi cartea lui Basarab Voievod-cel-Batrân...." [1]).

Dacă M-rea Snagov este azi mai cunoscută decât schitul din Bălteni, aceasta se datoreşte numai faptului că Snagovul a dat mai mult de vorbit atât istoricilor, cât şi lumii, din pricina tipografiei lui Antim Ivireanul, instalată în această mânăstire pe timpul lui Brâncoveanu; cum şi din cauza penitenciarului înfiinţat aci la 1840. Dacă s'ar fi judecat acum vreo zece ani importanţa acestor două monumente după restul zidurilor ce biruise timpul şi mâna distrugătoare a omului, apoi Snagovul ar fi fost în coadă; căci din tot aşezământul mânăstiresc nu mai rămăsese decât scheletul clopotniţei, fără acoperiş, şi biserica propriu zisă, fără cruci; iar turlele, lipsite de înveliş. In ce priveşte restul acoperişului, toată şindrila pe dearândul erà putregăită [2]).

Cu toate că din faimoasa mânăstire a Snagovului nu a rămas decât biserica şi scheletul clopotniţei, totuş, importanţa istorică a acestor resturi va dăinuì tot atât cât şi Neamul plămădit în jurul lor. Chiar de nu va mai rămâneà piatră peste piatră şi cărămidă peste cărămidă din fosta mânăstire a Snagovului, numele ei va trăì; va trăì cu Neamul la a cărui închegare a fost martoră şi în istoria căruia şi-a spus şi ea cuvântul în lungul veacurilor.

Numai de numele luì Ţepeş, dacă s'ar legà faima acestei mânăstiri, şi tot ar fi deajuns ca numele ei să nu piară.

Istoria spune că rămăşiţele lui Vlad Ţepeş au fost îngropate la M-rea Snagov. Cu prilejul vizitei ce am făcut acestei mânăstiri, am aflat că cercetându-se mormântul groaznicului Voievod spre a i se scoate osemintele, s'au găsit, în loc de oase de om, nişte oase de bou şi de măgar, cari se cred a fi fost puse înăuntru de egumenii greci.

Dacă stăruesc asupra M-rii Snagovului, pricina e legătura istorică ce a existat între această mânăstire şi schitul din Bălteni. Atât apropierea geografică, cât şi vechimea lor, cum şi originea lor domnească, ne arată importanţa ce aveà în vremurile trecute partea ţerii în care ele au fost zidite. Cum, strămoşii noştri nu vedeau în mânăstiri numai locaşuri de rugăciuni, ci mai mult nişte cetăţui de apărare împotriva duşmanilor, nici noi nu trebuie să socotim mânăstirile înfundate în inima codrilor sau în creierii munţilor numai ca fruct al sentimentului religios. Mânăstirile sunt fructul, atât al simţului războinic format în poporul nostru din nevoia apărării contra protivnicilor, cât şi al simţului religios adânc înrădăcinat în sufletul străbunilor noştri, cari erau încredinţaţi că numai unde e Dumnezeu şi crucea, numai acolo trebuie să fie mântuire şi biruinţă; şi de acì trebuinţa ridicării bisericilor în mijlocul cetăţuilor de apărare, numite mânăstiri. Mai târziu însă, mânăstirile au rămas numai cu destinaţia de locaşuri religioase.

[1]) Vezi Documente Slavo-Române» de St. Nicolaescu, 1905, pag. 4.

D-l St. Nicolaescu crede că acest Vlad este Vlad Dracul, care îşi găsi sfârşitul în pădurea Băltenilor, urmărit fiind de Ioan Corvin la 1446.

După d-l N. Iorga, acest Vlad cel Bătrân nu este altul decât Vlad Ţepeş, despre care ne spune că într'o zi rece de Decemvrie, 1476, asupra Crăciunului, murì prin aceste părţi, de unde fu dus la mânăstirea Snagovului cea zidită de dânsul. Vezi Ist. Rom. în chipuri şi icoane de N. Iorga. Vol. I, pag. 8.

[2]) Vezi ilustraţia: Mânăstirea Snagovului înainte de restaurare.

www.digibuc.ro

Voievozii români, de obiceiu, pentru trei pricini înălțau monumente religioase: pentru apărarea contra dușmanilor, pentru pomenirea de veci a lor și a neamului lor, și pentru slăvirea vreunei biruințe împotriva dușmanului. Aceste monumente religioase erau: ori mânăstiri, ori biserici, sau numai simple cruci.

In timpul formării statului român, când voievozii nu se încumetau a ține piept fățiș dușmanilor lor, găsim că mânăstirile-cetățui erau ridicate în părțile cele mai ascunse și mai retrase ale țerii, și slujiau de obiceiu ca locașuri de refugiu; iar luptele erau mai mult hărțueli prin păduri băltoase și prin codri. In Ilfov, astfel de mânăstiri-cetăți au fost: Snagovul, Băltenii, Căldărușanii, etc. Mai târziu, când statul s'a închegat, voievozii au început a apropià aceste cetăți religioase de capitalele lor, deseori ridicându-le chiar în inima orașelor de reședință domnească. Așà se face că găsim: în jurul Târgoviștii, mânăstirea Dealului; în jurul Bucureștilor, mânăstirile: Plumbuita, Văcărești, Mihai Vodă, Radu Voda, etc.; iar în chiar inima Capitalei, mânăstirea lui Constantin Șerban Basarab, actuala Mitropolie.

Rolul ce l-au jucat mai fiecare din aceste mânăstiri, în rasboaiele voievozilor români, îl găsim mai la fiecare pas, în istoria țerii.

Dacă mânăstirile și schiturile românești ar puteà grăi, multe și interesante fapte ar aveà să ne povestească din trecutul răsboinic al poporului nostru. Fiindcă ele n'au grai, trebuie să citim noi, în mușchiul zidurilor lor și în urmele ce au mai rămas neînghițite de pământ, traiul și grijurile deodinioară ale Românului.

Să cercetăm dar, importanța ce-a avut-o în neguroasele timpuri ale închegării poporului român, schitul din Bălteni, acest monument neprețuit, rămas dela strămoșii noștri, din cele mai vechi vremuri, ca marturie a timpurilor trăite de cei ce-au netezit calea pe care astăzi pășim cu mândrie, noi, urmașii lor.

CAP. II.

LOCUL DE AȘEZARE AL SCHITULUI DIN BĂLTENI.

1. Cum erà înainte acel loc.

Cercetat la fața locului, se observă că, terenul pe care se afla așezat schitul Radului Vodă din Bălteni, a fost altădată o insulă. Se vede că aceasta erà un fel de regulă la strămoșii noștri: ca să zideascâ mânăstirile și să-și ridice palatele, fie pe insule, fie pe mici peninsule înconjurate aproape de toate părțile cu apă; afară de câte o limbă de pământ, pe care de multe ori o săpau spre a împreunà apele, aruncând peste ele câte un pod de trecere. Aceasta e cu atât mai mult de crezut, cu cât se știe că străbunii noștri, la vremuri de grea cumpănă, întrebuințau mânăstirile ca locuri de refugiu, locuri de unde se puteau mai bine apără și unde puteau implorà și ajutorul divin.

Astfel, cercetând mânăstirile din Ilfov, găsim că mânăstirea Căldărușanii e înghesuită într'un cot al gârlei Vlăsia, ce se împreună cu lacul Căldărușani; ca s'ajungi la ea, dincotro vii, trebuie să treci poduri. Sna-

www.digibuc.ro

govul e chiar în lăuntrul apei Snagov. Mânăstirea Țigănești așijderea e împrejmuită de apele lacului cu acelaș nume. Mânăstirea Cernica e deabinelea în mijlocul lacului Colentina, pe două insule destul de măricele. Plumbuita e ocolită de apele lacului Colentina, unite cu ale lacului Teiu. Mânăstirea Pasărea asemenea e zidită la împreunarea gârlei Păsăruica cu lacul Pasărea, și înconjurată de văi. Ciorogârla, așezată pe gârla cu acelaș nume, e înjuruită cu văi, cari, probabil pe vremuri, erau acoperite cu ape; și câte altele de prin alte părți ale țerii.

Revenind la Schitul Radului Vodă, îl găsim că și el este zidit tot în condițiile mânăstirilor clădite în vederea apărării împotriva dușmanilor, invaziilor și a altor stricăciuni ce veneau peste țară.

In vremea zidirii lui, Schitul a fost înconjurat absolut din toate părțile cu apă; iar apa ce l înconjură erà destul de lată și îndeajuns de adâncă, spre a îngreuià un atac dușmănesc. Copaci seculari înconjurau atât schitul, cât și gârla ce împrejmuià insula pe care se găsește ridicat monumentalul schit. Pădurea erà însă un apărător destul de strașnic: prin marea sa întindere, prin desimea sa, cum și prin volumul colosal al copacilor săi; căci Schitul din Bălteni a fost zidit în inima codrului Vlasiei, care, după cum am mai spus, începeà din Teleorman, răsbăteà partea de miazănoapte a Vlașcii, acoperià partea de sus a Ilfovului și mergeà ca să se împreune cu pădurile seculare ale munților județului Buzău.

Voievozi, mari slujbași ai Statului, nevolnici asupriți de cei atotputernici, haiduci ce răzbunau împilările făcute de domnie, tâlhari de rând, ucigași ordinari: toți își găsiau adăpostul la vremuri de nevoie în acest faimos codru. Vlad Țepeș rezidise Mânăstirea Snagovului, cea care se crede a fi întemeiată de Mircea Vodă cel Bătrân, în mijlocul insulei lacului Snagov, fiindcă acì socotià el că poate surghiunì și trimite pe cealalalta lume, fără a li se mai da de urme, pe boierii ce-i găsià cu vreo vină. Matei Basarab rezidește Mânăstirea Căldărușani tot în această parte, fiindcă se simțià la largul lui în acest loc: atât față de Turci, cum și față de Unguri, cât mai ales față de Moldoveni, cari, în frunte cu Vasile Lupu, cât domnì, numai într'o hărțuială îl ținù. Și apoi, trebuie știut că acești voievozi își aveau capitala țerii la Târgoviște; aceasta ne arată și mai vârtos cât de mult preț se puneà pe codrul faimoasei Vlăsii, care erà la o bună depărtare de capitala din acele timpuri a Țerii.

La auzul numelui «Vlăsia», și vodă tremurà. «Să ne vedem în Vlăsia! erà amenințarea Românului sătul de orânduirea stăpânirii.

Boierii români și, în deosebi, boierii greci aveau groază să treacă prin acest codru. Numai aceia, cari prin firea lor omenoasă erau pe placul Românilor înfundați în codru, se mai încumetau a trece prin Vlăsia. Mulți, din boieri chiar, ajutau cu bani pe acești hoți de codru. Ii ajutau în dorul de a-i aveà unelte în contra Grecilor, cari pe an ce mergeà, se înmulțiau mai grozav în țară, luându-le, prin istețimea și vicleșugul lor, boieriile din mâni și depărtându-i din ce în ce depe lângă domnie.

Vremurile trecute sunt frumoase numai închipuindu-ți-le; pentru cei ce le-o fi petrecut însă, trebuie să fi fost îngrozitor de dureroase!

Cine știe căror viteji apărători ai nevoiașilor asupriți va fi slujit de adapost și loc de retragere, insula pe care fu zidit schitul Radului Vodă?! Câte țipete și vaiete dureroase nu vor fi auzit pieriții copaci de altădată ai insulei, dela cei chinuiți de haiduci: fie din răsbunare, fie din dorul

www.digibuc.ro

de a le stoarce averile strânse din sudoarea săracului și din lacrămile văduvei și ale orfanilor?!

Pe atunci, fiecare își făceà cum puteà, dreptatea; în ziua de azi se dă dreptatea; în viitor, cine știe cum va fi?! Trecutul e anevoie de

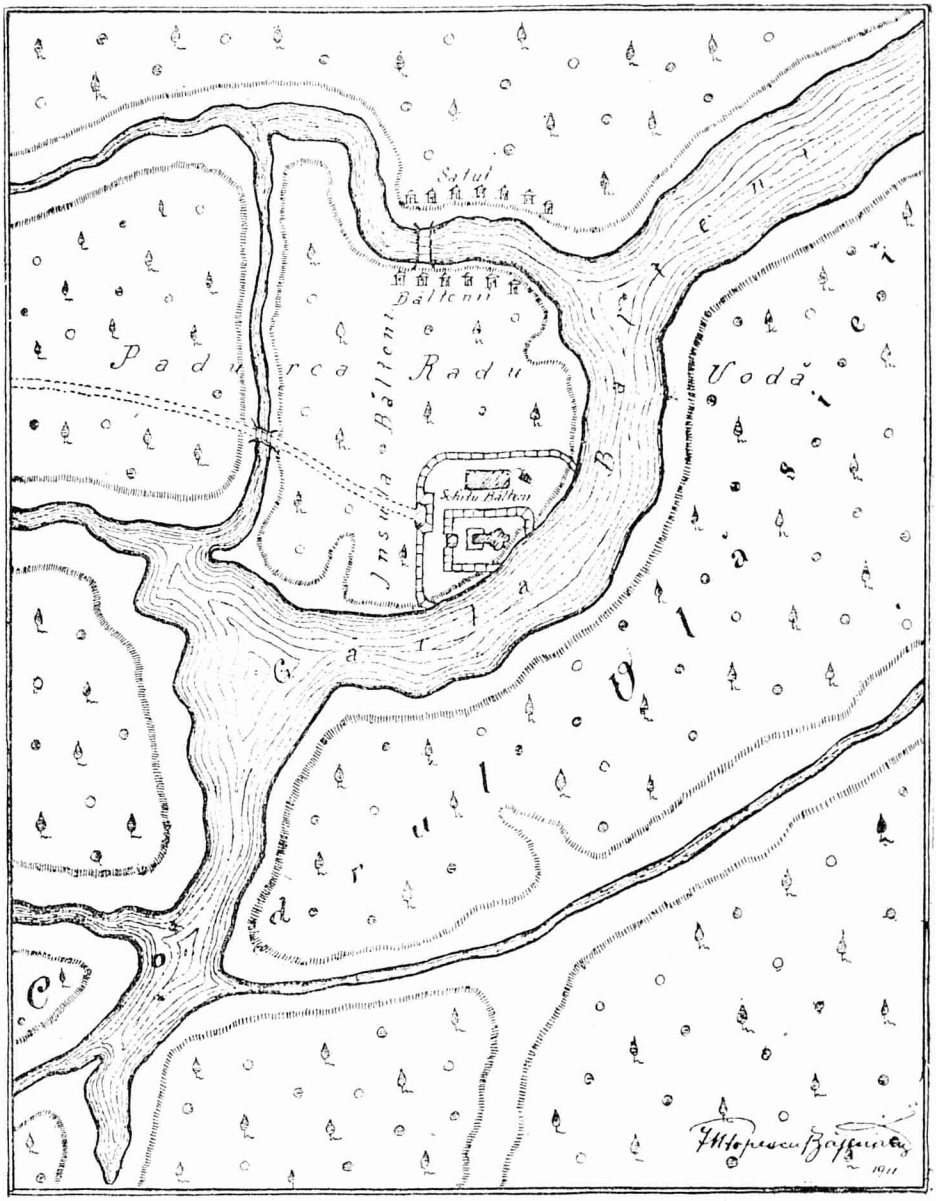

Harta locului de așezare al schitului din Bălteni.

pătruns; prezentul credem că-l cunoaștem; viitorul însă, numai soarta, numai Dumnezeu poate să-l știe!

După cum am spus, multe fapte de însemnătate se vor fi petrecut prin aceste locuri, cu mult înainte de cele din urmă cinci secole; acestea

www.digibuc.ro

însă ni-i anevoie a le ști. Ce pare a se ști e că, acum cinci sute și mai bine de ani, s'au gasit oameni, cari să socotească nemerită pentru un locaș de mânăstire această insulă împresurată de apele lacului Țigănești, lac ce prin partea schitului Radu Vodă poartă numele de gârla Bălteni.

Dacă am reconstituì poziția locului pe acele vremuri, după urmele ce ni le arată pământul în această parte, insula pe care se găsește zidit schitul Radului Vodă ar fi înconjurată de mai multe șivoaie de apă. Probă: văile mlăștinoase încă și acoperite în unele locuri, cu papură, țipirig și chiar trestie; și cari văi înconjoară insula despre care vorbesc din toate părțile. Din cursurile de apă ce o împresurau însă, cel mai mare erà cel ce ocolià insula [1]).

Dar, câte nu schimbă timpul?! Cine știe cum vor fi fost odată multe din cele ce astăzi sunt cum le vedem noi?! De ce ne-ar mirà oare, că, după 300 400 de ani, o vale, altădată acoperită cu apă, acum slujește la păscutul vitelor? De ce ne-am mirà văzând cum vreo apă, vreun râu, își croiește albia aiurea decât pe unde și-o aveà mai înainte?! Pilde, și mai vrednice de mirare, avem cu nemiluita din alte întâmplări cari au făcut schimbări așà de neînchipuite feței pământului, în cât auzindu-le crezi a fi basme, povești din «o mie și una de nopți», iar nu lucruri întâmplate aievea.

Ca să nu ne depărtăm prea mult de subiectul studiului nostru, o pildă vrednică de amintit, ca probă a schimbărilor petrecute prin partea locului, este lacul Snagov, pe care se găsește zidită mânăstirea Snagovului.

Așà, se spune că pe lacul Snagov ar fi fost acum câteva sute de ani două insule. Pe una din aceste insule, un predecesor al lui Vlad Țepeș ar fi zidit o biserică, sau o mânăstire. In acel timp, se vede, producându-se niscai schimbări în lăuntrul pământului, insula pe care erà zidită biserica, începù a se lăsà în jos încetul cu încetul, și a se acoperì cu apă. Vlad Țepeș, care tocmai socoteà a o face temniță pentru boierii necredincioși, își schimbă părerea; și se hotărî a face din temelii după planurile lui o nouă mânăstire pe cea de a doua insulă, lăsând în părăsire mânăstirea cea veche. După ce-și isprăvì mânăstirea Snagovului, «unde se cinstește și se prăznuește hramul Vovedenia prea Sfintei și de Dumnezeu Născătoarea și pururea Fecioara Maria» [2]), aduse dela mânăstirea cea veche, care începuse a fi prinsă de apă, toate odoarele ce se putură luà.

Sătenii de prin satele vecine: Turbații, Fundul, Coadele, Dobroșeștii, toți povestesc că din când în când, vârful turlei bisericii — care, cred ei că încă n'a fost doborîtă de apă — iese la suprafață; și mulți din ei se și jură că au văzut crucea turlei bisericii. Acum câțiva ani, unul din arendașii moșiei și lacului Snagov, dornic de a statornicì adevărul, a intervenit la Minister, să i se deà un scafandru, ceiace i s'a aprobat. S'a încercat ca să se pătrundă în locul arătat de săteni, însă încercarea a fost zadarnică, fiindcă la o mică adâncime, scafandrul s'a încurcat în crăci de pomi, pomi ce se găsesc aproape în tot lungul lacului Snagov, pe fundul apei în poziția lor naturală, doar că sunt lipsiți de frunze. Intâmplându-mă pe lacul Snagov într'un timp când apa erà

[1]) Vezi «Harta locului de așezare al schitului din Bălteni».

[2]) Hrisovul mânăstirii Snagovului pentru milă de vinăriciu. V. A. Urechiă, Ist. Rom. Tom. II, pag. 107.

www.digibuc.ro

limpede, am văzut eu însumi, nu departe de marginea lacului, un trunchiu de pom tăiat ce mi se păreà a fi aproape în fața apei. Când băgai mâna să-l ajung, văzui că nici cu bastonul, și nici cu vâsla luntrașului, care făceà mare haz de minunarea mea, nu-l putui ajunge. Luntrașul, spre a mă domirì, îmi spuse că se pare cum că trunchiul ar fi în fața apei, însă e la o mare adâncime. Am mai aflat dela oameni demni de încredere și cari-și dau seama ce e stânjenul, că prin unele locuri, lacul Snagovului este adânc de aproape 12 stânjeni [1]). Mai am aflat că în toată lungimea și lățimea lacului sunt abia vreo nouă ochiuri limpezi de copaci, unde se poate băgà năvodul fără pericol; încolo, peste tot e o hălăciugă de crăci de copaci încât n'ai a te învârtì, din care pricină multe năvoade s'au prăpădit până să se știe locurile bune de pescuit. Cevà caracteristic este tăria lemnelor ce se scot din apă. Cuțitul nu le poate tăià fără a nu-și stricà tăișul. O bucată de lemn din Snagov luat-am și eu, spre a o aveà ca amintire și raritate; căci într'adevăr e rar de văzut un astfel de lemn, stând atâtea sute de ani ,subt apă, și având o așà de mare tărie! Din atâta pădure acoperită de apă reiese că, această vale așa de adâncă, a fost un timp când nu erà acoperită cu apă, și cel mult poate prin fundul ei va fi curs vr'un mic șivoiu ce cu timpul s'a transformat în uriașa masă de apă, care, dacă sunt adevărate vorbele rămase din bătrâni, a înghițit în sânul ei și un sfânt locaș de mânăstire.

In ce privește mânăstirea Snagovului, e de mirare faptul că tot ne-a mai rămas neînsemnatul rest al clopotniței și zidurile străvechii biserici.

Par'că din groaza pentru multele fapte crude ale reziditorului ei, toți Românii s'ar fi unit a o lăsà părăsirii și a-i grăbì distrugerea. Unde-o fi istorica subterană, în ale cărei cuțite și-au găsit moartea atâtea vieți supuse capriținlui unui om pătimaș?! Unde-or fi odăile cari, zice-se că pe vremuri ar fi fost pline cu de cele pentru tipărit?! Unde sunt chiliile călugărilor, cari au trăit și văzut cele ce nouă ni se par povești?! Toate, toate, au fost biruite de vreme! Dacă erà însă mai multă osârdie către cele străbune, apoi multe dintr'ale lor le-am aveà acum în bună stare! Nu e mult timp de când parte din fostele odăi călugărești existau încă. Cu părăsirea mânăstirii, care în timpul din urmă slujià drept puș-cărie, s'au dărăpănat și acelea; iar de s'ar căutà cărămizile lor, apoi s'ar găsì aproape prin fiecare casă de sătean de prin satele vecine; căci nu e sătean care să nu-și fi făcut, dacă nu toată casa, cel puțin un cuptor pentru pâine, din cărămizile vechilor chilii mânăstirești. Și apoi, aveau tot dreptul, zic ei, căci erau cărămizi arse și muncite de strămoșii lor acum 5—6 sute de ani! In alte țeri streine, cred că s'ar fi dat mai multă băgare de seamă unor astfel de rămășițe.

Pe acoperișul bisericii, acum vreo 10—15 ani, se vedeau bălării mari; ba răsărise chiar și un dud. De câțiva ani, s'a început — din mila Domnului — restaurarea ei; nu știu de se va fi terminat cu desăvârșire.

Dar numai mânăstirea Snagov e oare în categoria asta?! Câte și câte n'or fi în haluri mai de plâns decât ea?!...

Mergând dela mânăstirea Snagov către apus, tot pe apa lacului cu acelaș nume, acum vreo 10 ani prin dreptul satelor Cocioc și Bră-

[1]) Doisprezece stânjeni fac aproape 24 metri.

www.digibuc.ro

tulești, apa lacului Snagov erà aproape tot atât de lată ca și în dreptul mânăstirii. Sătenii își amintesc unul altuia vremurile când umblau cu luntrea după raci și pește. Astăzi, această baltă, atât de grozavă altădată, e redusă la un șivoiu de apă lat de doi-trei metri; iar pe unde odinioară se pescuià, astăzi, sătenii cultivă zarzavaturi și porumb.

Acum, socotind că am lămurit îndeajuns pe cei ce s'ar fi îndoit de existența apei de jur-împrejurul insulei Bălteni, mă întorc iarăș la starea naturală a pământului în această parte. Am zis că mânăstirea a

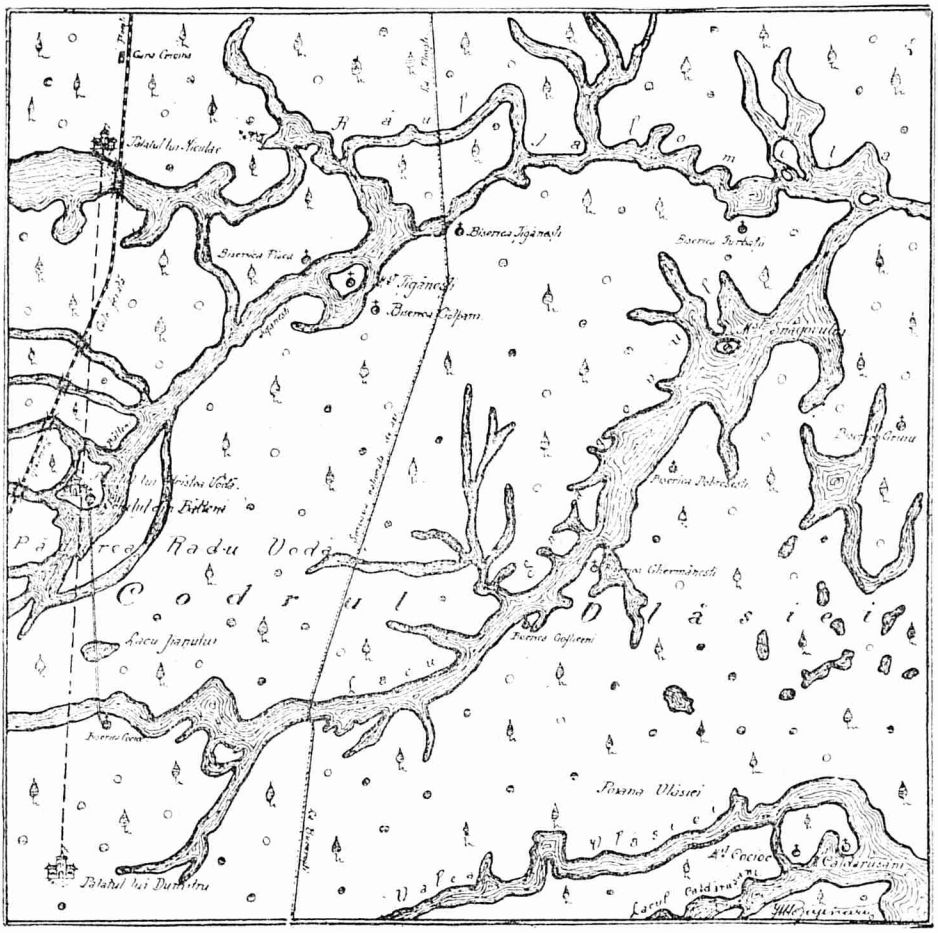

Harta lacurilor din jurul Băltenilor.

fost ridicată în acest loc, și pentru scopul ca să slujească la nevoie drept loc de retragere și de apărare înpotriva vreunui dușman, fie el din lăuntrul, fie din afara țerii. Că locul a fost destul de nemerit ales, nu ne rămâne nici o îndoială, căci vedem că împlinește două condiții destul de puternice pentru apărare: apa de jur-împrejur, și codrul secular și de nepătruns al Vlăsiei ce o înconjurà din toate părțile, pe distanțe destul de considerabile. Pe lângă aceste condiții, mai aveà o a treia tot așà de favorabilă: că terenul erà brăzdat și prin împrejurimi

www.digibuc.ro

de cursuri de apă ce ocoliau insula, împreunându-se tot cu apa principală ce înjuruià schitul. Numeroasele șivoaie de apă ce udau localitatea făcuse din teren un loc băltos, de unde socot că va fi venit și numele insulei de «Bălteni» [1]).

O hartă mai întinsă a ținuturilor din apropierea insulei Bălteni ne-ar arătà și mai mult poziția strategică a acestei localități [2]). Că s'a urmărit atât de mult scoaterea în relief a așezării strategice a acestei mânăstiri, ne-o va îndreptăți istoricul de mai la vale al trecutului ei, așà cum ni-l redă tradiția și notele istorice ce am putut culege de prin hrisoavele, documentele și cronicile sau istorisirile timpurilor vechi.

2. Cum este azi locul de așezare al schitului din Bălteni.

De rândul acesta sunt mai puține de spus în privința topografiei ținutului Bălteni. Schimbările ce s'au făcut, se văd ; și au nevoie de prea puțină lămurire.

Din întinsele bălți de altădată, n'au mai rămas decât șovarul și papura, spre a le arătà existența.

Acum vre-o 15—20 de ani, balta dela spatele schitului erà încă acoperită cu apă în care se și pescuià ; ba, mulți din oamenii maturi spun că se scăldau într'ânsa cu multă teamă, ca să nu se înnece. Astăzi, această baltă mai are prea puțină apă, și pe an ce merge, și această apă tinde a dispăreà. Șovarul, papura și trestia, prin creșterea și putrezirea lor, asemenea ajută mult prefacerea acestei gârle într'o simplă vale; cum s'a întâmplat cu gârla ce curgeà prin fața schitului. Asemenea, și din celelalte bălți n'au mai rămas decât văile ; iar pe ici, pe colea, în lungul văilor, pe unde adâncitura a fost mai mare, s'au mai conservat mici lacuri, cari, vara, sunt acoperite cu șovar și țipirig, iarna, cu zăpadă, și numai toamna și primăvara sunt acoperite cu apa formată din topirea zăpezii sau scurgerea apelor de ploaie depe povârnișurile văilor.

Ca și lacurile ce au mai rămas în lungul văilor, așijderea și gârla din spatele mânăstirii, primăvara și toamna, în anii ploioși, are apă, însă în mică întindere. Pornind-o pe valea acestei bălți, către mânăstirea Țigănești, înspre râul Ialomița, am vedeà că gârla Băltenii începe a fi acoperită cu apă, și merge lățindu-se din ce în ce, până în dreptul stațiunii silvice a Domeniului Coroanei numită Scroviște [3]). In dreptul acestei stațiuni, gârla e lată îndeajuns, și slujește și la pescuit. Lățimea aceasta

---

[1]) B. P. Hașdeu, *Etymologicum magnum Romaniae.* Tom. III, pag. 2395 și și 3072. v. Baltă.

După Laurian și Massim: Massă de apă mai mare sau mai mică, ce prin vărsarea unui râu în lunca sa, se grămădește în basinurile din acea luncă, și apoi, când seacă râul. seacă și ea în parte sau de tot. Bălțile sunt de ordinar foarte pescoase; suprafața lor este sau deschisă sau ascunsă, în parte ori în tot, de papură, trestie și alte plante palustre foarte dese, în care trăesc mulțime de păsări acvatice.

[2]) Vezi «Harta lacurilor din jurul Băltenilor reconstituită după urmele văilor și mlaștinilor ce există azi.

[3]) In această parte a lacului, pe malul drept al scurgerii lui, Onor. Administrația Domeniului Coroanei a înființat o minunată pepinieră de brazi, castani, nuci, duzi și tot felul de pomi de pădure. Asemenea a plantat și o vie. Tot acì a instalat și o pescărie, pentru scoaterea peștelui din baltă; iar un prea frumos pavilion de vânătoare dă un deosebit farmec localității.

www.digibuc.ro

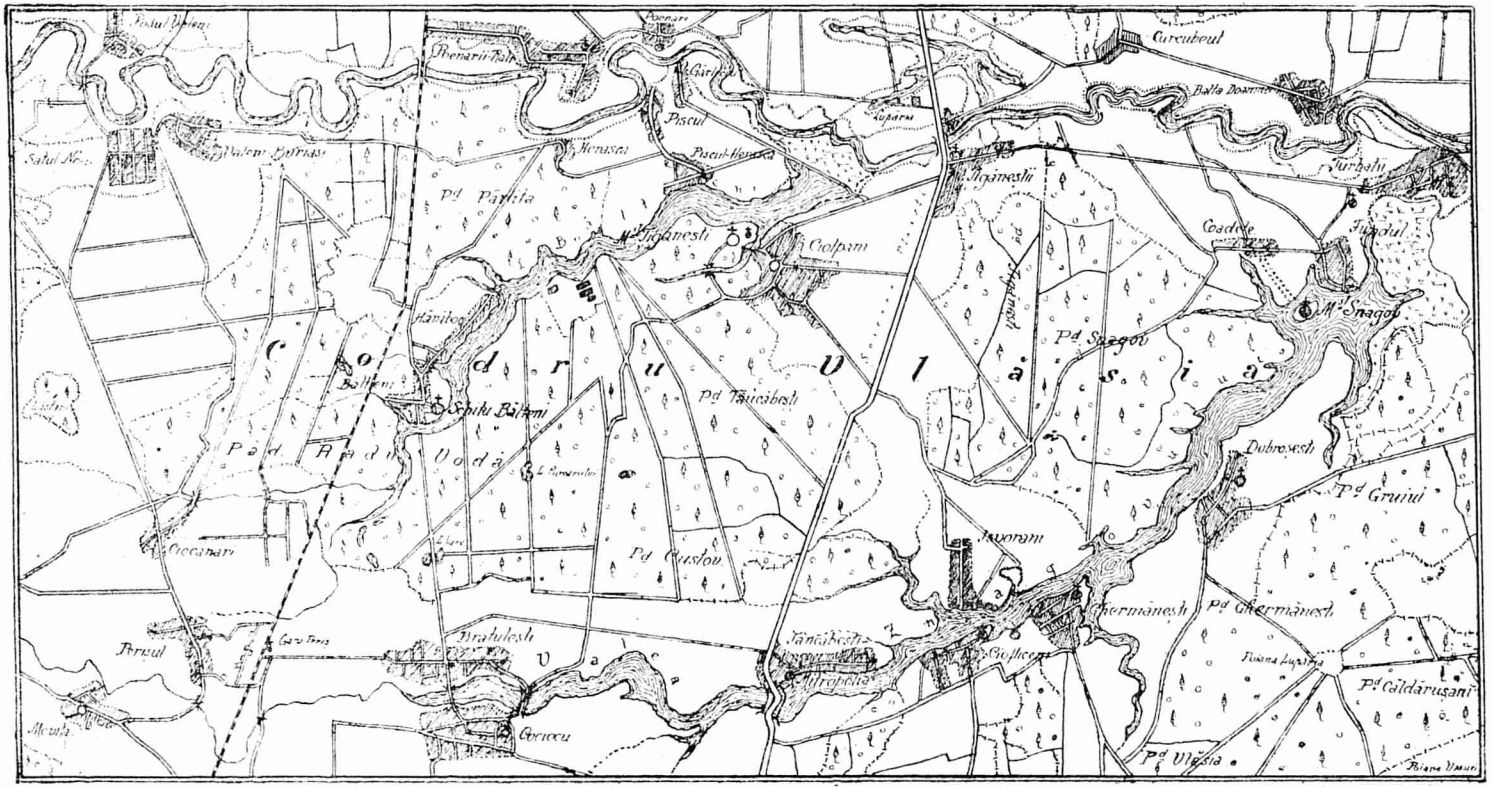

Harta Bălteniloř și a vecinătăților, în ziua de azi.

www.digibuc.ro

o menține până în apropiere de schitul Țigănești, unde se lățește și mai mult. Aproape de mânăstire însă, începe să dispară iarăș apa, și reapare pe întreaga suprafață: stuful de trestie, papura și șovarul, ce împresoară toată insula pe care se află zidit schitul.

Câte schimbări și în partea aceasta?! Mi-aduc aminte că nu sunt nici 15 ani de când, pe o punte șubredă de scânduri, cu multă băgare de seamă, treceam gârla lată și adâncă spre satul Pisc; iar astăzi a scăzut apa, și poate va mai scădeà, încât, peste câtevà decenii, numai cu numele se va mai ști că pe acolo a fost o gârlă mare și adâncă, în care — lumea zice — că s'ar fi ascunzând multe epiloguri din misterele mânăstirii. O fi și lumea rea, nu e vorbă, dar și de unde nu e foc, fum nu iese!

Atât a mai rămas din întinsul lac al Bălțenilor, care odinioară își împreună, cu ajutorul râului Ialomița, apele cu ale lacului Snagov, cel vestit prin lățimea și adâncimea sa.

O hartă a împrejurimilor insulei Bălteni, în ziua de azi, multe și cu totul schimbate lucruri ne-ar arătà [1]).

CAP. III.

TRADIȚIA INTEMEIERII SCHITULUI DIN BĂLTENI

Legenda Mânăstirii Radului Vodă din Bălteni. Jaful Tătarilor. Visul lui Radu Vodă. Lupta cu Tătarii. Gorgănelele. Ridicarea Mânăstirii Bălteni. Ridicarea Mânăstirii Snagov. Rezidirea Mânăstirii Bălteni de Hristea Vodă. Comoara lui Hristea Vodă. Frații lui. Legenda broaștelor. Călcarea schitului de Iancu Jianu. Reîntemeierea satului Bălteni.

Legenda spune că schitul din Bălteni ar fi fost ridicat din porunca unui Radu-Negru, în urma unui vis ciudat ce l-ar fi avut chiar pe locul unde a zidit schitul, înainte de a se ciocnì cu niște lifte streine ce năvăliseră în țarà.

Unul dintre vârstnicii de prin partea locului, dela care am culeș date foarte interesante cu privire la tradiție, mi-a istorisit următoarele:

«Ci-că venind peste țara noastră mulțime mare de Tătari, ca să facă jaf în țară, Radu Negru Vodă spre a le sta piedică în drumul către capitala domniei care pe vremurile acelea erà la munte, își adună oastea lui, din voinici tot unul și unul, și le ieșì întru întâmpinare mai din vreme. Până să iasă el înaintea Tătarilor, păgânii au prăpădit tot ce le-a ieșit în cale. Biserici, sate: tot a făcut una cu pământul, fără frică de Dumnezeu. Bărbații au fost luați robi; pe femei le-au necinstit; copiii au fost omorîți fără pic de milă; iar vitele au fost trimise cu cirezile la țara lor».

«Radu Negru, tot mergând împotrivă-le, într'o vreme a ajuns cu oștirea pe aici, pe la Bălteni. Cum prin partea locului erau numai lacuri și gârle mari, și păduri bătrâne de sute de ani, s'a rătăcit. Necăjit cum erà, s'a culcat acolo unde sosise. Peste noapte, Dumnezeu i se arătă în

[1]) Vezi «Harta Bălțenilor și a vecinătăților, în ziua de azi».

www.digibuc.ro

vis, și-i zise : [1]). «Radule Vodă, de ce ai plecat împotriva liftei streine

[1]) Unul dintre povestitorii dela cari am încropit șirul tradițiilor privitoare la întemeierea și întâmplările de mai târziu ale Schitului din Bălteni, un țigan cobzar, om ca de 80 și mai bine de ani, mi-a dat și următoarea legendă referitoare la înființarea acestui schit:

LEGENDA MÂNĂSTIRII RADULUI-VODĂ DIN BĂLTENI

Frunză verde iarbă mare,
Pârjol mare este 'n țară,
E țara fără de scăpare,
Negru Vodă știre n'are,
Că vin hoardele tătare.
I-auzi țipăt, vaet mare!
Doamne, fie-ți îndurare,
Și trimite d'o scăpare!

*

Foicică d'o nuea,
Negru-Vodă mi-auzea
De Tătaru liftă rea.
Iute oastea și-o strângea,
Spre Tătar cu ea-mi pornia,
Dar pe drum că-mi rătăcia
Printre bălți oastea-și pierdea.
Iară noaptea când dormia,
Un vis iată că-mi visa
Necăjit cum îmi era.
Noaptea 'n vis i-s'arătă
Dumnezeu că mi-i ziceă :
«Radule, Voivodule,
«Ți-ai pierdut potecile,
«Unde ți-s oștirile ?
«Scoală-te, Voivodule,
«Și ia-ți iute oștile,
«Du-te-alungă liftele,
«De-i trece hotarele;
«Dară vezi de nu-ți uită,
«Ca la întoarcerea ta
«Tot p'aci a te-abăteă,
«Ca să-mi faci d'o mânăstire
«Să-ți fie de pomenire» !

*

Frunză verde livănțiă,
Vodă iute se sculă,
Oastea curând și-adună,
Spre Tătar el purcedeă
Cu pământ una-l făceă
In pământ l-amestecă,
Movili mari din el croiă
Țara de Tătar scăpă.

*

Frunză verde ș'o mărgeă,
Dară Radu ce-mi făceă,
Pe Dumnezeu c'ascultă,
Indărăt că purcedeă
Oameni mulți el că-mi puneă,
Mânăstire-mi ridică,
Acolea unde-mi visă.
Iară Radu de-mi plecă,
Țara Domn știeă c'aveă,
Că-și lăsase mânăstire,
Pentru sfântă pomenire.

www.digibuc.ro

fără a te rugà lui Dumnezeu? Aveam în gând să te pierd, atât pe tine, cât și pe oștile tale, prin colnicele-astea neumblate; dar din milă către popor, care n'a trecut la necredință, te ert și pe tine. Du-te și-ți strânge oastea repede și pornește în potriva păgânului, care-ți va stà înainte peste două ape mari, în drumul tău. Ai să-l bați, să-l faci una cu pământul, însă la întoarcere, în locul ăsta să ai grijă ca să-mi faci o mânăstire spre aducere aminte. La zidirea acestei mânăstiri să ajute toți robii scăpați de sub mâna păgânului!» Cu aste vorbe, Dumnezeu se făcù nevăzut».

«Radu Vodă, cum se deșteptă, îndată dete cu buciumul și-și strânse oștirea, căreia îi povestì visul. Toți soldații, la vorbele lui Vodă, puseră mâna pe arme. După ce însemnară locul unde poposiseră, o porniră în potriva Tătarilor. Intocmai cum visase Vodă, așà se întâmplă; căci mai avù de trecut apa Snagovului și a Vlăsiei. Cum trecură apa Vlăsiei, unde mi-se întâlniră cu Tătarii ăi fioroși, și unde mi-se începù o luptă, că se bătură ostașii lui Vodă trei zile și trei nopți încheiate; dar nici Tătar viu nu mai rămase. Din oastea lui Vodă însă, niciunul nu pierì, căci erà păzită de Dumnezeu. După ce bătù pe Tătari, Radu Vodă trimise pe un fecior d'ai lui în Țara Tătărească, s'o prade; iar el rămase ca să îngroape p'ăi morți. Mai mult de o lună pierdù Vodă cu îngropăciunea spurcaților de Tătari, căci se temeà să-i lase desgropați, ca să nu se facă molimă în țară. Ci-că Tătarii ar fi fost îngropați sub niște movile mari ce se văd și astăzi peste gârla Vlăsiei, cam în dreptul satului Mavrodin» [1]).

«După ce isprăvì Radu Vodă cu stârvurile păgânilor, luă prada ce o strânseseră Tătarii în jafurile ce le făcuseră în țară; apoi purcese cu oaste, cu robi, cu tot, la locul unde visase visul cel minunat și care i se și isbândise. Acì, mi se apucară cu toții de muncă. Făcură mai întâiu cărămidă; și cum printre boierii lui Vodă erau și din cei ce se pricepeau la planuri, îmi croì o mânăstire strașnică, cu ziduri groase de se plimbà Vodă cu calеasca pe ele. Ci-că, Vodă a făcut ziduri așà de groase, cu gând ca, de-o mai venì niscai dușmani, să aibă unde-și adăpostì oastea la nevoie; că tare bun de ascunzătoare i se păruse locul ăsta; că-si ziceà el: «Dacă eu, Vodă al țerii, și m'am rătăcit p'aici; dar cei cari nu cunosc țara, și merg la întâmplare, cum or să nemerească ei tocmai acilea?!»

«Cum isprăvì de învelit mânăstirea, fiindcă-l așteptau treburile domniei, Vodă se închină la biserica pe care o făcuse, luă o parte din oaste și plecă spre scaunul domnesc; iar la mânăstire lăsă un general d'ai lui, care să îngrijiască a se terminà de ispravă Sfântul Lăcaș, și

[1]) Narațiunea povestitorului meu mi-s'a părut cu atât mai vrednică de crezare, cu cât, eu, fiind de fel din satul Mavrodin, căruia i-se zice astăzi Căciulați, cunosc movilele la cari se referă el. Una e foarte mare, peste gârla Cociocvaliștii, în dreptul satului Căciulați; iar alte trei, destul de arătoase, însă puțin mai mici, se găsesc tot în dreptul satului Căciulați, mai către stânga de cea dintâi și peste pădure, cam în apropierea gârlei Vlăsia. Celor trei din urmă, sătenii le zic: «Gorgănele»; iar părții locului: «La Gorgănele». Sătenii din Mavrodin sau Căciulați, cum îi zice azi, mai puțin șoviniști decât naratorul meu, atribuie movilei celei mari oasele Românilor morți în această luptă, caci și ei zic că tot din vremea Tătarilor sunt aceste movile. Despre celelalte trei movile, cărora le zic «Gorgănele», spun că subt ele s'ar fi odihnind oasele Tătarilor păgâni, îngropați d'abaşca de creștini. Aceste movile sau gorgane, până azi n'au fost cercetate de nimeni. Sătenii, în cursul vremurilor, au găsit, fie scoase afară de timp, fie în urma arăturilor ce-au făcut prin împrejurimi, feldefel de monede, de arme, etc., ce se cred a fi din acele timpuri.

www.digibuc.ro

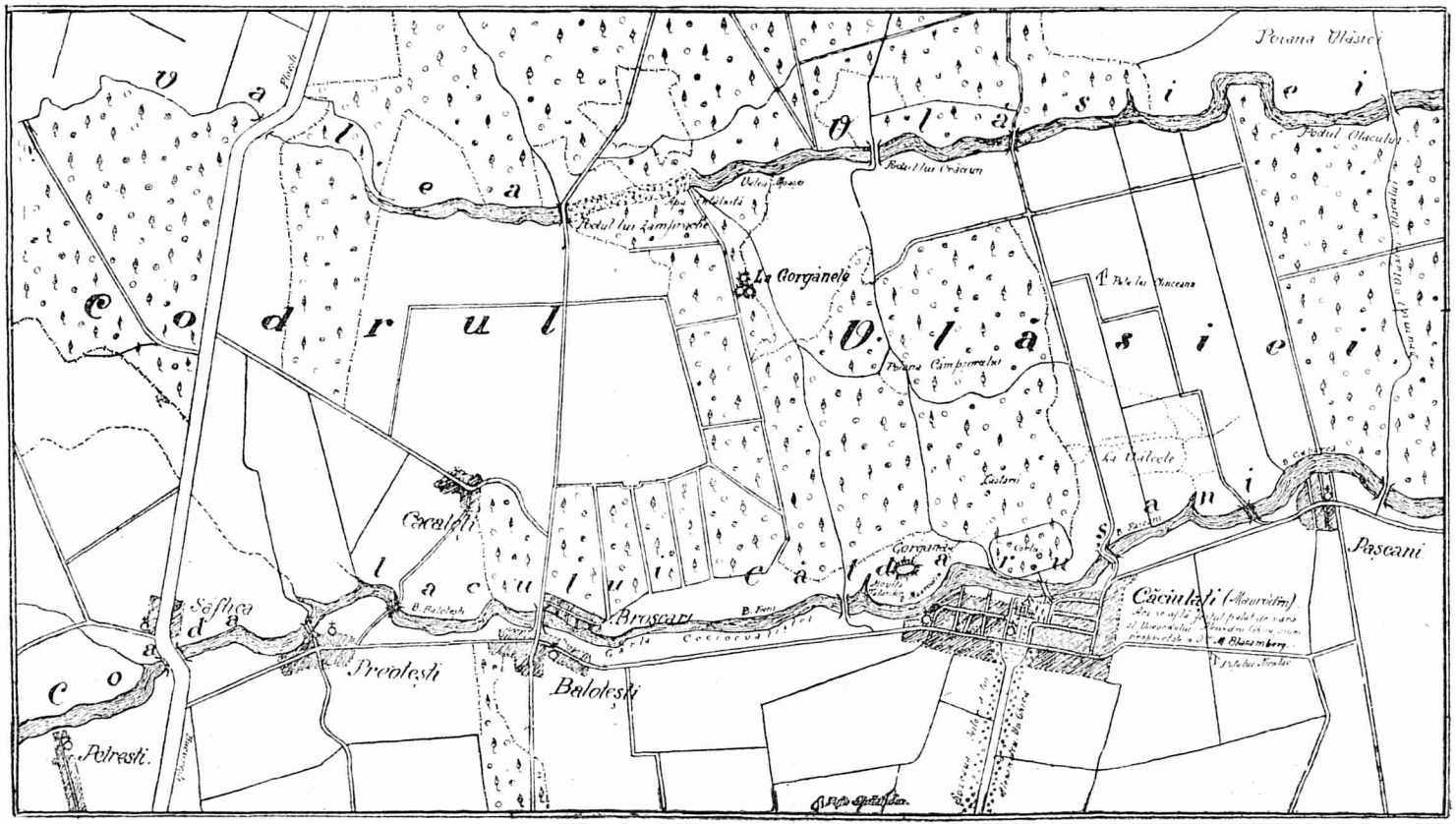

Harta Gorgănelelor și a Movilei Tătarilor.

www.digibuc.ro

s'aștepte și pe fiul lui să se întoarcă dela Țara Tătărească, ca să vie spre Domnie împreună. Și a văzut generalul lui Vodă mai departe de biserică; iar feciorul Domnitorului, până nu le-a făcut o mulțime de pradă și de robi, nu s'a întors îndărăt din Țara Tătarilor. Și, venind el îndărăt, îi era mai mare mila de jaful și prăpăstenia ce făcuseră Tătarii în Țara Românească, și mult necaz aveà că nu făcuse și el jaf mai mare în țara lor. Tot mergând el așà, peste mări și ape, peste păduri și codrii, l-au adus colnicele tocmai la lacul Snagovului. Și acì, văzând el pământ în mijlocul apei, a crezut că a găsit locul unde visase taică-su visul cel minunat. Și minunându-se tare că încă nu vede ridicată mânăstirea pe care-i poruncise Dumnezeu s'o facă, s'a apucat, cu oastea, cu robii ce-i adusese și cu lumea ce-a mai strâns de prinprejur, și a ridicat o mânăstire în lacul Snagov [1]) de i-a mers pomina. In timpul ăsta, văzând Radu Negru Vodă că nu mai dă semne de viață, nici fi-su, nici generalul său, a trimis oștire cu alți generali în căutarea lor, temându-se să nu le fi pus capăt vieții, păgânii de Tătari».

«Și, găsind generalii lui Radu Negru pe feciorul Domnitorului lor, i-au spus că Vodă dorește să vie cât de curând la scaunul domnesc, ca nu care cumvà să-i se apropie sfârșitul fără de veste, și el să fie lipsă; că, ci-că Radu Vodă erà bătrân d'o sută de ani .

«Cu feciorul lui Radu Negru Vodă s'a întors îndărăt și generalul ce rămăsese acì, la Bălteni; și care, fără să știe că feciorul lui stăpânu-su e la o palmă de loc, în lacul Snagovului, stà și-l așteptà, mirându-se, că nu mai vine .

«Mergând Vodă cel mic spre scaunul domnesc, ci-că multe sate și bunătăți a mai făcut; ci-că a făcut biserici, a zidit mânăstiri, a făcut case la oameni și câte și mai câte lucruri bune a făcut. Unde se mai găsesc astăzi oameni buni și săritori, cum erà în vremurile mai demult!? Azi, dacă am puteà, ne-am luà unul altuia și cenușa din vatră! Ioi-te, dacă nu erà Radu Negru, satul Bălteni cine știe dacă s'ar fi învrednicit vreodată să facă un lăcaș lui Dumnezeu! Să-i fie țărâna ușoară, el a făcut biserica la care se închină azi Băltenarii!» [2]). Cam astfel își termină povestitorul meu istorisirea.

Mai am aflat că mânăstirea ar fi fost lăsată în îngrijirea unor călugări bătrâni, foști ostași ai lui Radu Negru, cărora acì le-au putrezit osaele, căci ochi cu domnitorul lor nu au mai dat. Că, în urmă, s'a mai băgat cineva, ca să aibă sau nu grijă de mânăstire, nu se mai știe nimic, și nici tradiția nu a păstrat nimic. Se pare că bătrânii călugări ai mânăstirii, având pe mână averea schitului, și-au înjghebat și condus gospodăria mânăstirii singuri, fără a mai fi nevoie să recurgă la sprijinul domnitorului.

Dela întemeiere, tradiția lasă câtevà sute de ani în urmă și ne spune că, într'un târziu, după ce multe nevoi și belele au trecut peste capul mânăstirii, după ce a petrecut câtevà năvăliri turcești și tătărești, după ce biserica fusese sărăcită de tot ce a avut mai de preț, un Vodă, care a domnit mai târziu, după Radu Negru, ar fi dat moșia Bălteni,

---

[1]) După cum vedem, această tradiție atribuie zidirea M-rii Snagov unuia din fiii lui Radu-Negru.

[2]) Povestită, această parte a tradiției, cu poezia, de Ghiță Cobzarul din Poenari, țigan, fecior de rob d'ai mânăstirii Bălteni, în vârstă de mai bine de 80 de ani.

www.digibuc.ro

cu mânăstirea și cu satele depe moșie, unui general d'ai săi, ca răsplată pentru mai multe vitejii arătate în luptele cu dușmanii, cum și pentrucă fusese credincios domnitorului.

După moartea generalului, soția acestuia, de inimă rea, s'a călugărit împreună cu toți copiii ei, închizându-se în mânăstirea Bălteni. Intâmplându-se, ca la o vânătoare să se rătăcească prin partea locului Domnitorul țerii, a dat acì peste nevasta generalului, care erâ bătrână, bătrână de tot.

Lui Vodă plăcându-i poziția locului, și văzând și zidurile cele groase ale mânăstirii, se hotărî s'o cumpere dela nevasta generalului, cu moșii cu tot, ca să-și adăpostească acì oastea, la timp de răsboiu. Cum călugărița erà bătrână și neputincioasă, primì bucuros să facă târgul cu Hristea Vodă, c'așa îl chemà pe Domnitorul țerii. După ce s'a încheiat zapisul între Vodă și nevasta generalului, Domnul s'a apucat și a dres mânăstirea și zidurile mânăstirii așà cum le-a fost croit Radu Negru Vodă. Tot acì, la mânăstire, și-a strâns el avuții nenumărate.

Se mai spune că a pus de a săpat în adâncime, dela prestolul bisericii și până în gârla din spatele mânăstirii, un șanț foarte adânc. Prin acest șanț a băgat un lanț gros de fier pe care l-a întors pe după prestol; iar cele două capete ale lanțului le-a dus tocmai în mijlocul gârlei, căreia îi dăduse scurgere pe brațul celălalt. De aceste capete a prins strașnic un butoi mare plin numai cu bani de aur, și a blestemat ca, cel ce va scoate butoiul cu bani, legat să fie ca din banii găsiți să facă mânăstirea așà de frumoasă, cum nu va mai fi alta în țară pe vremea aceia; că ar fi făcut el toate acestea, dar toți câți înaintea lui au făcut cevà pentru Sfântul Lăcaș, bisericii întru nimic nu i-a folosit, că toată avuția ei au luat-o Turcii și Tătarii cei năvalnici, și toată podoaba ei a fost furată, și zidurile stricate. Așà, mai bine face zestre mânăstirii în pământ, și când va vreà Domnul, atunci va da deslegare și ghicire norocoasă de se va găsì butoiul cu bani; iar dacă banii nu se vor mai găsì în veacul veacului, înseamnă că așà este voința lui Dumnezeu.

In privința tradiției cu butoiul, mi s'a spus, că acum 20—25 ani [1]), copilul Gheorghe [2]) al preotului depe acele vremuri la Biserica Bălteni, scăldându-se într'o zi în gârla Bălteni, la spatele bisericii, din întâmplare a dat cu picioarele de cevà neted și tare în fundul gârlei, nu departe de mal și în partea dinspre altarul bisericii. Pipăind cu picioarele, a observat că par'că ar stà pe cevà rotund și neted, semănând a trunchiu de pom. Copilul s'a jucat ce s'a jucat în acel loc, bucurându-se de descoperirea sa; apoi, eșind din gârlă, a scăpat din vedere a povestì alor săi întâmplarea cu trunchiul din apă. La vre-o 3—4 zile, venind vorba în casa preotului despre comoara lui Hristea Vodă, copilul spuse descoperirea sa. Preotul trimise atunci în grabă pe fiul său, Gheorghe, cu un alt frate mai mare, să cerceteze locul și să vază ce e cu acel trunchiu, în nădejdia că va da de butoiul lui Hristea Vodă. S'au dus ei, au cercetat peste tot locul, au scormonit cu mâinile, au făcut tot ce s'a putut ca să deà de trunchiul căutat, însă totul a fost zadarnic; fie că, de-ar fi să credem superstiția mutării comorilor, butoiul se mutase, trecându-i

[1]) Cam pela 1878 1880, vara, prin Iunie.

[2]) Azi e dascăl la biserica din satul Cocioc; este fecior al preotului Niculae Popescu, mort, fost preot la Bălteni.

www.digibuc.ro

ziua hotărîtă spre a ieși la iveală ; fie că, venind apa mare, a adus nomol mult și l a pus peste trunchiul, sau, . . . să-i zicem, butoiul căutat, căruia nu i s'a mai dat de urmă nici până în ziua de azi, când gârla e aproape scăzută cu totul în acea parte.

Intorcându-ne iarăș la Hristea Vodă, tradiția ne mai spune că el ar fi avut doi frați. Pe unul din frați îl chemă Niculae, iar pe celălalt Dumitru. Câte și trei frații stăteau prin partea locului și își aveà fiecare palatul său, și curtea și oamenii săi. Așà, Niculae se zice că își aveà palatul cam pe unde trece azi calea ferată peste Ialomița, spre Ploești, pe partea stângă a râului, nu departe de gara Crivina. In acest loc se mai găsesc și azi urmele unor ruine cari au început însă a dispăreà și a se face una cu pământul.

Dumitru se zice că își aveà palatul în josul Băltenilor, dincolo de balta Cocioculuí, cum mergi spre București, pe partea stângă a liniei fierate. Azi, prin această parte se află așezată stupăria Domeniului Coroanei Cocioc. Ca semn de confirmare a tradiției, prin partea locului, și azi se mai găsesc urme de ruine. Aceste palate: al lui Niculae, al lui Hristea și al lui Dumitru, toți boieri mari de neam domnesc, și Hristea Vodă el însuș Domn, erau așezate în așà fel că veneau în linie dreaptă, dacă porniai dela Niculae la Dumitru [1]).

Se zice că își așezaseră casele astfel, fiindcă aveau învoială între ei, ca, pe rând, fiecare cu ziua să aibă grijă și să deà cu tunul la ora mesei, spre a ști ceilalți că trăește, și apoi să se așeze la masă cu toții odată. Dumitru trăgeà cu tunul odată, Hristea, de două ori și Niculae, care erà mai mare, de trei ori ; iar pentru caz de pericol, Dumitru trăgeà de patru ori, Hristea de cinci ori și Niculae de șase ori, ca să știe ceilalți frați să vie în ajutorul celui în pericol. In caz de moarte, la timpul mesei, cel ce aveà moarte în casă, nu trăgeà cu tunul; și ceilalți frați știau și se duceau să vază ce s'a întâmplat.

Așà merseră lucrurile, cât fiecare se mulțumì cu al său ; când însă gânduri de domnie le intrară în cap, vrajba și ura luară locul dragostei frățești. Niculae, cel mai mare, având bani mulți, mulți de tot, plătì țerii și-l făcù domn.

Hristea, pismuind pe frate-su și vrând să-i ia el domnia, puse pe furiș pe un om de-ai lui și omorî pe Niculae. Cum îl omorî, cum îi luă el toate averile cele numeroase, și domnia.

Indată ce prinse de veste Dumitru, fratele lui Hristea Vodă și al lui Niculae Vodă, că Hristea a omorît pe Niculae, plecă cu alai mare ca să-l certe pentru fapta sa. Hristea, cum află de venirea fratelui său Dumitru, îi ieșì înainte, îl prinse, puse pe goană pe oamenii săi, iar pe prinsul lui îl aduse și-l închise în beciul palatelor sale, căci nu-i veneà să-l omoare cu mâna lui. Intr'o zi, la hramul mânăstirii, se hotărî Hristea să sloboade pe fratele său, numai cu legământul ca să nu-l mai mustre pentru omorîrea lui Niculae. Când trimișii lui Hristea au intrat în beci ca să scoată pe Dumitru, l-au găsit mort, sugrumat.

Lumea zice că Hristea numai s'ar fi prefăcut că vreà să sloboade pe frate-su ; iar în taină a trimis vr'un slujitor de l-a sugrumat, ca, în urmă, să spună oamenilor că și-a făcut seamă singur; iar lumea să zică de el c'a fost bun și a vrut să-i deà drumul lui frate-su, dar ce folos,

[1]) Vezi «Harta Gorgănelelor și a Movilei Tătarilor».

www.digibuc.ro

că acesta se omorîse tocmai în timpul când erà să fie slobozit. Se spune că Hristea Vodă ar fi căutat să omoare pe toți frații săi, spre a le puteà moșteni el averile, cari erau multe și întinse, căci tare erà setos de bogății. Și, ca s'arate lumii că tare îi pare rău de moartea fraților săi, făcù un parastas mare de sufletul lor, și chemă la mânăstire chiar pe Mitropolitul țerii de făcù slujba; iar în amintirea fratelui său Niculae, orânduì ca de acì înainte, hramul mânăstirii să fie în ziua Sfântului și Marelui mucenic Niculae; și așà a rămas până în ziua de azi.

Se mai zice că la parastasul săvârșit la mânăstire, în timpul slujbei, Mitropolitul țerii n'ar fi putut slujì din pricina marelui orăcăit al broaștelor; și slujba nu se puteà înțelege câtuș de puțin. Atunci, Mitropolitul, supărat peste fire, făcând semnul crucii peste lac, le blestemă, legându-le limbile; și numai așà putù oficià serviciul Sf. Parastas. Plecând Mitropolitul, la trecerea gârlei, fù mirat de marea liniște a naturii; și-și aduse aminte că la venire îl isbise sgomotul broaștelor, cari acum erau cu totul amuțite. El trimise un diacon din suita sa, care să deslege graiul broaștelor, dându-le voie să cânte dela «mare» pân'la «mică». Diaconul, înțelegând altfel porunca Mitropolitului, ducându-se la iaz, zise: ‹Cu învoirea Înalt Prea Sfântului Mitropolit, deslegare aveți, cu puterea Părintelui ceresc, ca dintre voi să cânte numai câte una mare și câte una mică!» D'atunci, se zice că până în ziua de azi, broaștele din gârla Bălteniior cântă cu rândul: una mare și una mică; și în această baltă, nimeni n'a putut auzì un obișnuit concert broștesc, lucru pe care lumea îl atribuie acestei tradiții [1]).

Cum s'a sfârșit Hristea Vodă și ce va fi fost mai târziu de el, tradiția nu ne mai spune nimic deslușit. Amintirea bătrânilor a mai păstrat doar scurte evenimente în legătură cu această mânăstire; evenimente neînchegate între ele, și cari fac tradiția să sară dela o împrejurare la alta, îngreuind cercetarea interesantului trecut al acestui monument. Bătrânii preoți ai schitului au moștenit dela predecesorii lor știința că mânăstirea a intrat pe mâna Grecilor, cari au stors de tot ce puteau produce, numeroasele moșii ale mânăstirii [2]). Călugării se îndeletniciau în special cu cultura viței de vie și creșterea albinelor, cari le produceau ceara pentru lumânări și mierea pentru mâncat. Pământurile mânăstirii erau lucrate cu robii țigani și cu românii de prin sate, robi și ei. Mânăstirea nu mai erà un locaș de liniște sufletească, ci se transformase într'un conac boieresc, unde egumenul mânăstirii și cu călugării favoriți se răsfățau în sudoarea robilor și a țăranilor legați de pământ. Biserica și odăile călugărești, altădată poate locuințe domnești, au mers dărăpănându-se din ce în ce. Călugării se îngrijiau numai de mulțumirea pântecelui lor și a pungii lor, cari la vremuri de nevoie le puteà fi de bun ajutor. In ultima jumătate a secolului al 18-lea și începutul secolului al 19-lea, se știe pozitiv că schitul din Bălteni, cu averi cu tot, erà închinat mânăstirii Radu Vodă din București, cari-i purtà de grijă, de grija de a-i încasà veniturile.

Se spune că schitul Radului Vodă din Bălteni ar fi fost locuit de călugării greci cam până pe la începutul secolului al 19-lea, când cu redeșteptarea simțului național în Români, redeșteptare pornită de peste

[1]) Auzită dela Preotul Anghel Bujoreanu, parohul bisericii din Cocioc, Ilfov.
[2]) Moșia Bălteni erà formată pe vremuri din pământul cuprins acum de satele: Cocioc, Poenarii-Vulpești, Poenarii-Burchi, Poenarii-Ralli și Tâncăbești.

www.digibuc.ro

Olt, o ceată de panduri în frunte cu Iancu Jianul, scârbiți de multele blestemății călugărești, au călcat într'o noapte schitul, gâtuind tot ce erà Grec, și făcând scăpat tot ce erà Român, Român plin de stricăciunea desfrâului. Se zice că Jianul a făcut o bună pradă în mânăstire. Multe din copilele nenorocite de călugări au fost căpătuite, mulțumită mărinimiei haiducului. El a respectat însă bunurile și odoarele bisericești. Fiindcă înainte de a atacà mânăstirea, Jianul și cu haiducii lui ar fi poposit într'un stufăriș de pomi din mijlocul unui lac, nu departe de Bălteni, sătenii, în amintirea lui și a faptei lui, i-au dat acelui lac numele de «Lacul Jianului», nume ce se păstrează până astăzi.

Călugării scăpați din mâna Jianului au dosit-o spre mânăstirea Radu Vodă din București, unde și-au găsit alt loc de răsfăț; iar biserica din Bălteni a rămas pustie și expusă bunei sau relei voințe a oricui, în timp ce veniturile întinselor pământuri mânăstirești le încasau fericiții egumeni ai M-rii Radului Vodă din orașul lui Bucur.

Cum, în apropierea mânăstirii, satul încă nu erà format cu tot dinadinsul, după părăsirea ei de călugări, oamenii răsleți aiurea au început a se strânge în jurul bisericii, formând satul Bălteni. Așà, mai mult țărani depe lângă Ialomița, cari țineau de moșia mânăstirii au dat primul semnal de mutare. Ei nu se mai temeau că vor fi isgoniți de călugării greci, cari doreau a fi liberi în chiliile lor și a nu aveà pe săteni martori la orgiile săvârșite de ei. Fetele și nevestele sătenilor, singurile preferate la petrecerile destrăbălaților călugări, puteau a-și vedeà de acum liniștite de grijurile și nevoile gospodăriilor lor.

Cam atâta putem reținea din cele auzite, pentru lămurirea trecutului mânăstirii din Bălteni. Celelalte științe fiind fapte vădite, și cari nu mai intră în domeniul tradiției, vor fi arătate la cercetările istorice ale trecutului acestei mânăstiri, cu care prilej se va vedeà întru cât tradiția poate venì în sprijinul istoriei.

CAP. IV.

STAREA DE ASTĂZI A SCHITULUI DIN BĂLTENI

Descrierea bisericii și a rămășițelor de ziduri ce se mai găsesc în jurul ei. Interiorul bisericii. Descrierea tâmplei. Mobilierul bisericii. Exteriorul ei. Ruinele din față. Zidul înconjurător.

Acum, după ce cunoaștem interesanta tradiție a întemeierii schitului dela Bălteni, să vedem ce ne-a mai rămas, ca zidiri, din tot așezământul mânăstiresc al lui Radu Negru Voievod.

Din tot noianul de clădiri ce altă dată împresurau biserica, numai temeliile au mai rămas; și acestea numai cu casmaua le poți da la iveală, după arătările bătrânilor, cari le știu locul și cari le-au apucat încă deasupra pământului. Mărirea și splendoarea ce trebuie să fi acoperit altădată aceste clădiri au fost doborîte de timp, care desăvârșește, sau schimbă toate. Peste aceste urme ale măririi trecute, de mult încă s'a

www.digibuc.ro

așezat o pojghiță destul de groasă de pământ ; și cine știe dacă nu va veni o vreme când numai această descriere va mai arătà ceia ce a fost odată acì, căci mirare nu-mi este că și urmele ce azi încă se mai găsesc, nu peste mult timp, poate nu vor mai existà.

Numai biserica singură a mai rămas în picioare.

Oricine ar vedeà această clădire măreață, care altădată a fost biserica schitului Radului Vodă, și ar vedeà și cele 70 sau 80 de case ce formează satul Bălteni, și-ar da seama că ea nu este opera, nici a sătenilor, și nici a vreunui boier cu dare de mână. Mai întâiu, pe vremuri, sătenii nici nu dispuneau de așà însemnate fonduri, ca să-și poată durà biserici ; cu atât mai mult mânăstiri, cari să le ducă pomenirea peste veacuri. Cât despre boieri, aceștia zidiau bisericile de obiceiu drept capele ale curților lor boierești, și dădeau voie și sătenilor a se rugà într'însele la zile de sărbătoare. Marii boieri depe vremuri, când înălțau câte o mânăstire, nu o prevedeau cu ziduri înconjurătoare, căci scopul lor nu erà decât curat religios, adică să facă un monument care să le fie pentru pomenire veșnică. Numai mânăstirile zidite de domni, de voievozi, cu scopuri strategice, prezintă drept notă deosebitoare de celelalte mânăstiri, zidul înconjurător, afară de chiliile călugărești, cari și ele erau ca o adevărată cetate în jurul bisericii. Aceasta se observă la mai toate mânăstirile zidite de voievozi, și în special de voievozii răsboinici. Citez doar mânăstirea Căldărușani, rezidită de Matei Basarab, care pe lângă zidul înconjurător mai are în jurul bisericii o adevărată cetate de chilii, cu ziduri pe cari abià le-ar răsbì tunul.

Schitul din Bălteni, precum am zis, nu poate fi zidit de săteni.

Asemenea nu văd nici o rațiune a se aruncà în spinarea unui simplu boier, fie el cât de bogat, fistichiul gust de a zidì o mânăstire, într'o pădure neumblată decât de jivine sălbatece și împresurată numai de băltoace și bălți.

Nu rămâne de admis decât ipoteza, întărită de tradiție, că această mânăstire este creațiunea unui voievod ; cu atât mai mult, cu cât zidul de apărare, caracteristic mânăstirilor zidite în scop strategic, nu i-a lipsit. Asemenea, și temeliile fostelor zidiri din jurul bisericii arată aparența a fi fost împreunate pe vremuri, lăsând doar loc de trecere pe subt ele, cum se vede și până azi la mânăstirile-cetăți, conservate mai bine.

Multe din bisericile, mânăstirile, schiturile, capelele, și române, și streine, pe cari le-am văzut, m'au minunat ; însă nici biserica din satul Bălteni nu mi s'a părut mai puțin minunată ! O zidire în felul acestei biserici n'am întâlnit. Ii seamănă puțin, ca plan, biserica mânăstirii Cozia depe Olt și, întru câtvà, biserica M-rii Curtea de Argeș, totuș nota sa caracteristică îi rămâne. Este de mirat și faptul izolării sale în mijlocul acestui codru al Vlăsiei, cum și felul zidirii, fel pe care l-am mai observat la mânăstirile Snagovul și Mihai Vodă din București, la biserica domnească zidită de Radu Negru la Curtea de Argeș, cum și la biserica domnească din Târgoviște.

Cine știe cărui cutremur, din ce an, îi va fi hărăzit să ne șteargă depe pământ și biserica domnească din Curtea de Argeș, care numai mulțumită proptelelor se mai ține pe picioare. Ca mâine, par'că o văd trecută în rândul ruinelor demne de văzut, întărind și mai mult credința în deșertăciunea și zădărnicia faptelor și lucrurilor omenești !...

Biserica fostului schit din Bălteni este zidită în stil bizantin.

www.digibuc.ro

Știut este că o biserică, de obiceiu are trei părți principale: nartica sau tinda, sânul bisericii și altarul.

Biserica din Bălteni însă face excepție dela regula generală. Astfel, interiorul acestei biserici îl găsim împărțit în cinci părți. S'o luăm dela locul cel mai sacru, adică dela altar. Pornind-o cu cercetatul din altar spre eșire avem: întâiu altarul, după aceia sânul separat în două părți,

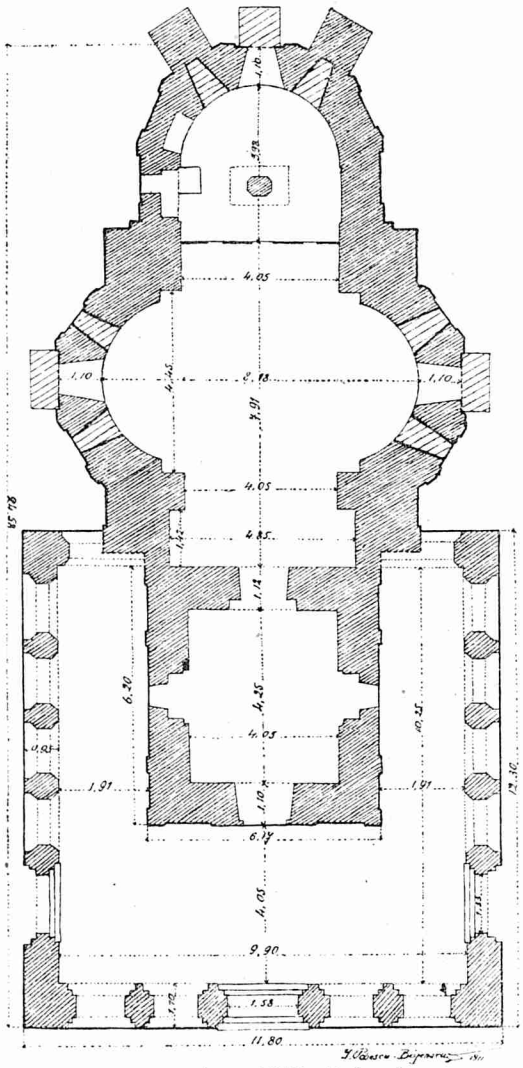

Planul bisericii din Bălteni.

apoi nartica sau tinda și în sfârșit partea curioasă, un fel de ceardac exterior ce înconjoară nartica, în fața căreia lasă un loc destul de larg până la eșirea principală. Acest ceardac are trei eșiri: una principală, în față, largă de doi metri; și două laterale, largi cam de câte un metru și cincizeci, fiecare. Afară de aceste eșiri, mai e prevăzut cu opt deschizături libere ce țin loc de ferestre: patru în dreapta și patru în stânga.

www.digibuc.ro

Fiecare deschizătură are lățimea de un metru, înălțimea cam de doi metri, iar dela pământ pân'la baza deschizăturii sunt ca vreo nouăzeci centimetri. Pe lângă ieșiri și ferestre, această sală înconjurătoare, la dreapta și la stânga, în fund, mai are câte o deschizătură cu corlată, având fiecare lățimea cam de un metru și nouăzeci centimetri, și înălțimea tot cât ferestrele.

Grosimea zidului împrejmuitor e de aproape un metru și zece centimetri.

Pătrunzând prin intrarea ceardacului, în lăuntrul bisericii propriu zise, se observă că ușa sfântului lăcaș are în zid o deschizătură de un metru și douăzeci lățime, pe doi metri înălțime. Ușa este făcută din lemn, căptușit cu tablă groasă. Nimic artistic nu se observă la ea, decât o broască uriașă. Grosimea zidului, și acì, este aproape un metru și zece. Odată intrați pe ușă, ne putem socoti în nartică sau tindă, ori, cum îi mai zic unii, în portic. Acì nu avem de remarcat decât câte o fereastră în dreapta și'n stânga, la înălțimi destul de respectabile, și de dimensiuni nu tocmai uriașe: treizeci centimetri lățime, pe șasezeci centimetri înălțime. In partea stângă, jos, într'o firidă înaltă dela pământ ca la șaptezeci centimetri, se vede o deschizătură cu gratii în care se toarnă apa din cazan la botezuri; acì e puțul mirului.

Din tindă, pătrundem în sânul bisericii printr'o nouă intrare fără ușă, tot cam de dimensiunile celeilalte. Acì avem vederea generală a interiorului bisericii. Par'că văd că cititorul se așteapta la descrieri de picturi admirabile, sfinți cu chipuri minunate, episoade de toată frumusețea din Sf. Scriptură! Ei, nimic din toate acestea nu se poate zări în fosta biserică a schitului Radu Vodă. Dinpotrivă, acest Sf. Lăcaș se remarcă prin lipsa de picturi.

In toată biserica nu se găsește pictată decât tâmpla bisericii; și d'asupra ușii de intrare a narticei se vede zugrăvit Sf. Gheorghe omorînd balaurul, în față cu Sf. Niculae, la al cărui praznic își serbează biserica hramul; în colo, tot lăuntrul este vopsit cenușiu, cu ulei. Așà se zice că s'a pomenit, așà s'a menținut și de restauratori.

Sânul bisericii, după cum am mai spus, se remarcă prin o întreită împărțire: altarul, sânul propriu zis și un pseudosân de formă dreptunghiulară, separat de sânul principal printr'o acardă de zid destul de mare. Acest sân se mai remarcă prin frumoasele sale cupole, prin felul combinației zidurilor, a muchiilor și prin rotunzimea lor. Mai se deosebesc acì, ferestrele din sânurile laterale, unde se află strănile cântăreților. Sunt câte trei ferestre în fiecare parte: două, sus de tot, cu dimensiuni mici, alta, între ele, însă jos și cu mult mai mare. La toate ferestrele e de observat contrastul între deschizătura din lăuntru și cea din afară. Pe când deschizătura din lăuntru e foarte mare, cea din afară e prea mică, și aceasta din pricină că deschizătura din lăuntru merge oblic către cea din afară; iar marea grosime a zidului a dat putința ca înclinarea muchiilor interioare a deschizăturilor să nu fie tocmai mare.

Privind dela ușa de intrare a sânului, peste tâmplă, sus, aproape de cupola altarului, se zăresc încă două ferestre mici, cari, ca și celelalte ferestre, lasă să pătrundă lumina în interiorul bisericii, tot oblic.

Pătrunzând în altar, prin vreuna din ușile tâmplei, se vede în fund o fereastră destul de largă prin care pătrunde lumină din belșug. In altar, afară de sfânta masă și de proscomidier, care e luminat de o fe-

www.digibuc.ro

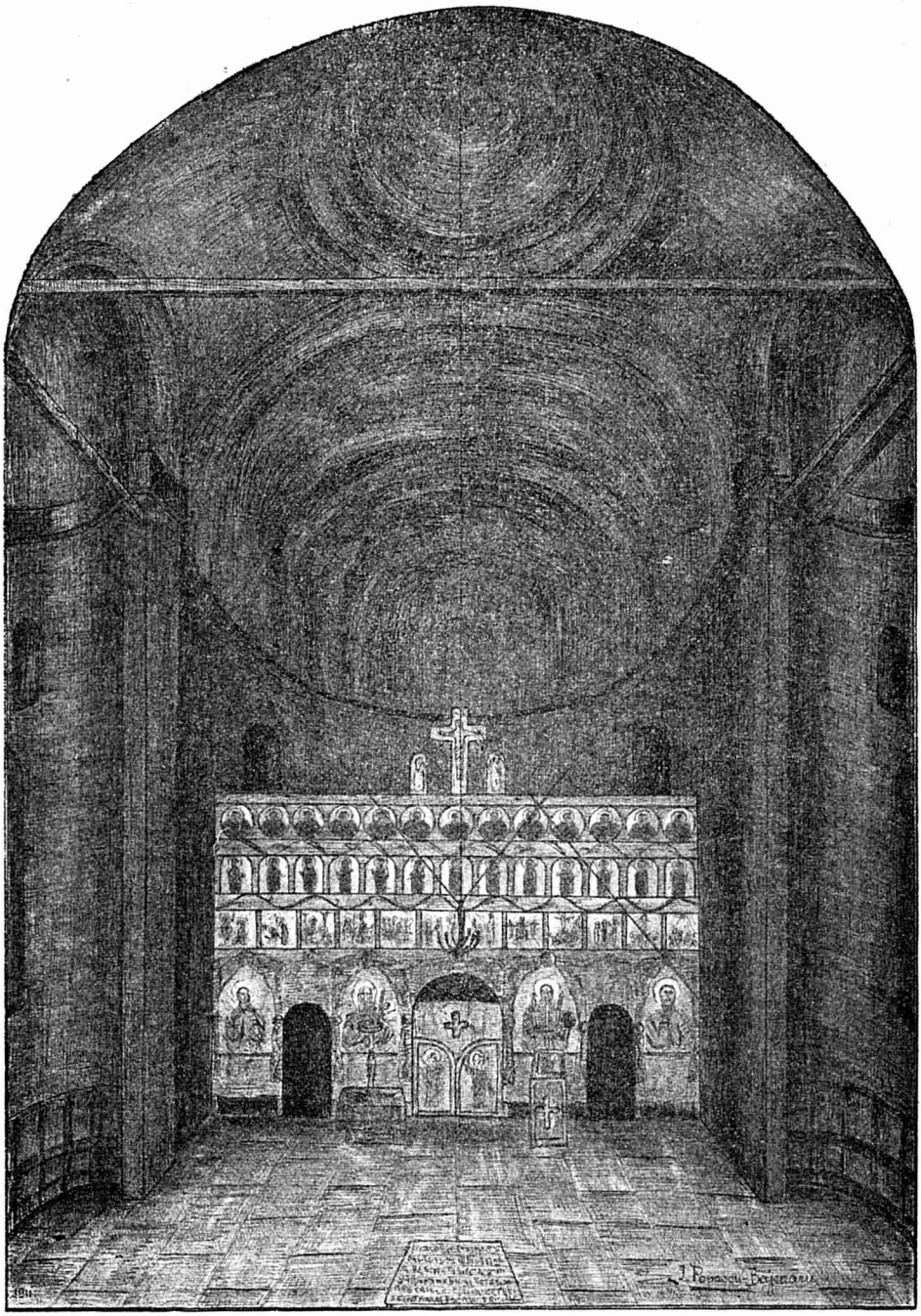

Vederea interiorului bisericii din Bălteni.

www.digibuc.ro

reastă îngustă și adâncită în zid, nu se mai zărește nimic vrednic de ținut în seamă.

De temelia sfintei mese, spune tradiția că ar fi prins Hristea Vodă, butoiul cu banii pe cari l-a îngropat în albia gârlei Bălteni.

Tâmpla sau catapeteasma [1]) bisericii este făcută în întregime din lemn. Privită din altar n'are nimic deosebit, decât numai uriașii copaci de stejar, de cari sunt prinse scândurile pe cari se află zugrăvite sfintele icoane. Ici-colea se zărește câte o însemnare recentă, relativă la vreun cutremur sau, pe spatele vreunei icoane, scris numele donatorului și leatul donațiunii. Aceste însemnări ne arată că icoanele împărătești sunt făcute nu tocmai de așà mult timp; astfel, cea mai veche din aceste icoane, icoana Domnului Iisus Christos, este făcută la 1856.

Privită din față, catapeteasma sau tâmpla arată numaidecât că cel ce a cheltuit cu facerea ei nu prea a fost dintre moștenitorii lui Iov; căci, pe lângă că picturile nu ne arată a fi opera vreunui mare artist, apoi nici încheierea lemnăriei și felul cum este lucrată nu ne arată a se fi făcut mari cheltueli cu ea. Nu se văd: nici picturi minunate, nici sculpturi artistice, nici încheieturi demne de admirat. Totul e simplu, de o simplitate sărăcăcioasă chiar. Așà, privită de sus în jos, vom vedeà Sf. Cruce pe care se află răstignit Domnul Christos, prinsă d'asupra, la mijlocul unei bârne care formează partea superioară a catapeteazmei. Tot pe această bârnă, la dreapta și la stânga Sf. Cruci, se află zugrăvite pe table de scânduri, deosebite, chipul lui Sf. Ioan, fratele Domnului, și al Maicii Domnului, plângând îndurerată chinurile Dumnezeescului său Fiu. De acì în jos încep picturile. Toate picturile depe tâmpla bisericii le-am puteà împărți în patru categorii. Prima categorie o formează picturile din partea superioară a tâmplei, unde se văd busturile sfinților apostoli, având în mijloc pe Mama Dumnezeescului lor Invățător. Toate aceste busturi sunt în număr de treisprezece, și sunt zugrăvite pe fonduri rotunde. Subt acest rând de icoane vine, în tot lungul tâmplei, un fel de chenar, și apoi urmează o nouă serie de icoane, reprezintând chipurile a treisprezece sfinți din cei ce au luptat—înfruntând chiar martirizarea—pentru răspândirea creștinizmului. Aceste icoane sunt zugrăvite pe un fond prelung, în formă de arcadă, și d'asupra fiecărui sfânt se află câte un apostol.

Subt rândul sfinților mucenici vine un nou chenar, care diferă ca desemn de chenarul cel dintâiu; apoi urmează o nouă serie de icoane, având formă dreptunghiulară. Aceste icoane sunt în număr de douăsprezece, și reprezintă episoade din viața Mântuitorului, ca: Buna-Vestire, Nașterea, Botezul, Intrarea în Ierusalim, Invierea și altele.

După faptele din viața Mântuitorului, vine în sfârșit a patra categorie de icoane: icoanele împărătești. Intre acestea se află și icoana Sfântului Niculae, care, împreună cu icoana Maicii Domnului, a fost făcută la 1901.

Iconostasele, sfeșnicele împărătești, strănile și celelalte podoabe ale bisericii sunt cu mult mai tinere decât schitul; sunt tinere de tot chiar.

Aruncându-ne privirea prin biserică, mai observăm patru grinzi ce se sprijină în pereții bisericii, mărginindu-i cupola principală, și o piatră

[1]) Cuvântul catapeteasmă vine dela grecescul «καταπίταζμα», care înseamnă perdeà.

www.digibuc.ro

în mijlocul pardoselii, pe care se află săpate o mulțime de nume de bărbați și femei.

Acum, pornind afară din biserică, să ne oprim puțin în sala ce înconjoară nartica.

Privind intrarea, vezi că ai înainte cevà vrednic de admirat; însă, întrebat fiind de cineva, îți este tare anevoie a descrie exact ceia ce vezi, și cu atât mai anevoie a da subiectului descrierii valoarea pe care numai ochiul poate să o înțeleagă.

Felul de combinare al zidăriei, muchiile intrărilor și al ferestrelor, meșteșugita rânduire a cărămizilor cu prilejul zidirii: toate îți arată că acest lăcaș nu a fost lucrat de niște meșteșugari de rând, ci de adevărați maeștri ai artei.

Judecată după felul zidirii, această biserică face parte din clădirile semitencuite. Fațada și laturile ceardacului par a nu fi fost tencuite nici odată. Restul clădirii, pe din afară, e și tencuit, și netencuit; căci cărămizile sunt în așà fel așezate că parte sunt ieșite în relief, iar parte sunt acoperite de tencuială. Astfel, dealungul clădirii sunt vreo opt șiruri de câte trei capete de cărămizi ieșite în relief. Intre aceste șiruri se află alte șiruri de tencuială late de un lung de cărămidă; iar, pentru a plăceà ochiului, șirurile de tencuială au la distanțe lungi de câte două laturi de cărămidă, încrustate d'acurmezișul în zid, câte două grosimi de cărămidă ce ies în relief. Tencuiala dintre cărămizile astfel combinate are de departe aparența unor blocuri de piatră.

Afară de această notă particulară în felul zidirii, mai e de ținut în seamă brâul de jos al bisericii, care asemenea e o combinație de cărămizi vrednică de interes. Așijderea sunt de admirat brâurile de sus, cari numai ele singure dacă ar existà și ar fi îndestulător, ca să deà o notă artistică clădirii. Șiruri de cărămizi așezate în felurite chipuri, ciubuce, ciopliturì în cărămizi, zigzaguri de cărămidă: toate sunt alcătuite între ele în așà fel, că formează pentru exteriorul bisericii o adevărată podoabă.

Pornind dela aceste brâuri în sus, către acoperiș, vedem că zidarii trebuie să fi avut și mai mult de lucru acì, căci în cursul zidirii, urcându-se, trebuiau să formeze și un fel de arcade oarbe, având într'însele mici pseudoferestre formate din cărămidă ieșită în relief.

Altarul, la exterior, se mai remarcă prin niște coloane de zidărie ce par a-l sprijinì. Dintre aceste coloane, cele două laterale se ridică până aproape de brâul de sus; iar cea d'a treia, din mijloc, se ridică până subt fereastra altarului. Fiecare din ele are grosimea de un metru și treizeci centimetri.

Acoperișul bisericii e foarte original și el, ondulând după forma zidurilor clădirii; și e făcut din șindrilă. Turle n'are. Drept semn că e lăcaș dumnezeesc, pe acoperiș are trei cruci de alamă, având fiecare la bază câte o semilună sprijinită pe câte o băsică de alamă. Că aceste cruci vor fi cele primitive, Dumnezeu știe! Mie însă nu-mi vine să cred, și pentru care pricină, vom vedeà mai târziu.

După ce, aproape în treacăt, cercetarăm exteriorul bisericii, cum și interiorul altarului, sânului și narticei, să ne aruncăm ochii puțin și asupra lăuntrului ceardacului. Privit înainte de a pătrunde pe ușa intrării principale, vedem în dreapta și în stânga câte două ferestre în zidul din față; iar în zidurile laterale, câte o intrare secundară cu câte patru ferestre

www.digibuc.ro

în fiecare zid și două mari deschizături în fund. In față mai vedem intrarea în interiorul bisericii, formată din blocuri de piatră, pe cari nu se remarcă decât ciopliturile mai multor rozete, ce nu seamănă una cu alta, și cari formează un fel de chenar în jurul ușii. Partea de deasupra ușii are forma unor combinații de arcade; iar deasupra acestor arcade are cioplită o inscripție care ne vorbește despre data zidirii sau mai bine zis, data restaurării bisericii. Deasupra acestei inscripții se vede singura pictură pe zid din toată biserica: Sf. Gheorghe omorînd balaurul, în față cu Sf. Niculae. Deasupra zugrăvelii se află un brâu de cărămizi cu colțurile eșite în relief, formând prin împreunarea lor unghiuri drepte, și dând un frumos aspect fațadei lăuntrice a bisericii.

In dreapta și în stânga ușii se văd doi bușteni groși, ciopliți în patru fețe, pe cari se sprijină un pod de scânduri în care se află clopotul bisericii.

Legenda spune că actualul clopot este cumpărat de restauratorii de mai târziu; iar primul clopot, care era de o mărime cam neobișnuită, a fost luat și ascuns în gârlă cu prilejul unei năvăliri turcești în țară, de teamă ca Turcii să nu-l ia și să-l facă ghiulele pentru tunuri. După trecerea năvălirii, zadarnic a mai fost căutat, căci nu l-a mai găsit nimeni nici până în ziua de azi. Se crede că a fost acoperit de nomolul gârlei, și cine știe ce împrejurare îl va mai scoate la iveală vreodată, dacă-i va fi scris să mai vadă lumina zilei?!...

La clopot, se urcă pe o scară șubredă de lemn prinsă în zidul intrării principale. Din așà zisa clopotniță, se poate observà că pe vremuri, clopotul nu a fost așezat acì, ci în vreo clopotniță special zidită. Aceasta se deduce și din faptul că actualul pod al clopotniței, care pare a fi mai mult o schelă, e în așà fel făcut, că apucă o parte și din vârful zugrăvelii de deasupra ușii; și, afară de asta, nu are nici o simetrie în aranjare, și nu respectă ornamentația exterioară a bisericii.

Din clopotniță, pe o scară mișcătoare, poți pătrunde, printr'o deschizătură de scânduri, în podul bisericii. Acì e de remarcat neregularitatea tencuelii podului, din pricina cupolelor din lăuntrul bisericii. Când e vorba despre cupola principală, pare a fi o movilă uriașă de moloz. Intregul pod pare mai mult un fel de morman de cărămizi închegate în așà chip, că te miri cum de atâta mari de veacuri se mai țin așà de strâns legate, și vr'un cutremur nu le-a prăvălit peste pardoseala bisericii.

In general vorbind, biserica din Bălteni este o minune de artă, de colos și de trăinicie.

Acum, după ce am cercetat cele ce se mai pot vedeà încă, să trecem la cele ce nu se mai văd, însă au existat; la cele ce se presupun, însă nu mai există.

Vreau să vorbesc de zidul înconjurător și de fostele clădiri ce formau odinioară dependințele schitului.

Până acum câțivà ani, se mai vedeau încă, tocmai în fața bisericii, urmele uriașe ale unor temelii de case, cari astăzi, numai cu casmaua mai pot fi scoase la iveală. Acum o jumătate de veac și mai bine, aceste ruine se mai răsfățau încă la razele soarelui, și cred că dădeau o și mai frumoasă și impozantă priveliște bisericii lângă care zăceau. Nepricepe-rea oamenilor și lipsa de venerație a rămășițelor de mărire strămoșească le-au făcut însă să dispară. Insuș preotul depe vremuri al bisericii a dărâmat o parte din ele și și-a construit casă, nu departe de biserică.

www.digibuc.ro

Sătenii, imitându-l, i-au continuat opera de distrugere, luând fiecare, din bătrânele ziduri, molozul sau cărămida ce-i erà de trebuință la nevoile casnice. Poate și sfânta biserică ar fi avut tot aceiaș soartă, dacă frica de necunoscut, teama de supranatural, respectul către Dumnezeu, nu i-ar fi făcut s'o ocolească cu stricăciunea, ca fiind lăcaș al celui Atotputernic.

Casele de cari vorbesc au avut și o pivniță destul de adâncă, cu încăperi multe și cu bolte uriașe. Unele bolte, fiind năruite de vreme, astupau încăperi necunoscute și necălcate de picior omenesc de cine știe câtă vreme. Până unde se va fi întins aceste pivnițe, Dumnezeu știe! Ceia ce se știe este, că până acum vreo 30 de ani se puteà pătrunde într'ânsele, cu multă anevoință; și numai câtevà încăperi se mai țineau încă bine. După ce preotul și sătenii au început a le dărâmà, ce s'a putut luà, s'a luat; ce nu s'a putut luà, s'a năruit, s'a acoperit cu pământ, iar unul dintre preoții ce s'au succedat la această biserică, spre a schimbà aspectul terenului din fața Sfântului locaș, a plantat pe el lemn câinesc. Acum, anevoie s'ar mai cunoaște că acì au strălucit altădată case mândre domnești; că acì, pe vremuri, poate s'au răsfățat fețe mândre de domni și domnițe, de boieri și jupânițe. Câte nu ne-ar puteà povestì temeliile acestor ziduri și boltitele subpământe ascunse de straturi groase de humă, dacă ar aveà grai!?

Privind la biserică, și aruncându-ți ochii și la locul neregulat din fața ei, un dor nestăpânit par'că te îndeamnă a desfundà pământul ce-a înghițit clădirile mărețe, cari au strălucit odinioară acì! Gândul îți sboară cu secole înapoi. Ți-se pare a vedeà activitatea celor ce lucrau la înălțarea acestor ziduri acum pierite; par'că vezi apoi pe cei ce le-au luat în stăpânire; vezi voievozi, vezi boieri, cocoane mândre la chip și la port; vezi ostași, slujitori gonind de colo-colo pentru împlinirea poruncilor; și câte nu-ți făurește mintea învăpăiată de amintirea măririi trecute a strămoșilor noștri! S'au dus vremurile trecute, și cu ele s'au dus multe din datinele străbune. Obiceiuri, limbă, port: par'că nici n'ar fi fost. Odată cu pierirea prea frumoaselor datine strămoșești, apucăturile ni-s'au schimbat, firea ni-s'a prefăcut; iar noi par'că n'am fi urmașii strămoșilor noștri.

După perioada de mărire pământească a acelor clădiri, ce-ți umplu sufletul de atâta venerație, par'că vezi perioada domniei călugărești, după închinarea acestor pământuri mânăstirilor grecești din Sfântul Munte. Prin ce s'a remarcat domnia călugărească peste nemărginitele averi de cari dispuneau altădată mânăstirile, ne-o spune istoria destul de lămurit și pe larg. Despre aceasta însă voiu mai vorbì în alt loc.

Afară de zidurile din fața bisericii, urme de temelii de clădiri acoperite cu straturi destul de groase de pământ se mai găsesc și în lăturile bisericii, nu la mari distanțe; iar în partea stângă a bisericii, cam la o sută de metri distanță, se află un păr destul de bătrân, ce are cam de jur-împrejurul lui numai temelii de ziduri, cari cu 30—40 de ani în urmă tot se mai zăreau la fața pământului. De acì deducem că trebuie să fie multă vreme de când această zidire a devenit ruină, ca să aibă timp un păr atât de bătrân să răsară, semănat de întâmplare; să crească; să îmbătrânească și să supraviețuiască zidurilor ce altădată îi va fi slujit drept paravan împotriva elementelor distrugătoare ale firii.

Ce formă va fi avut clădirea care se odihneà pe aceste temelii,

www.digibuc.ro

Dumnezeu știe! Ca să se fi putut ști aceasta, ar fi fost de nevoie săpături largi și adânci pe întinderi mari, lucru ce ar fi cerut și cheltueli, și timp.

Dela aceste urme subpământene de ziduri, spre vale, către gârlă, mi-s'a spus că se mai găsesc urme de clădiri ce au stirbit multe fiare de pluguri, cu prilejul arăturilor făcute prin acele părți. Aceasta m'a făcut să cred că acele urme trebuie să fie rămășițele vechiului zid înconjurător; fie că zidul acesta se va fi sfârșit în șirul de clădiri din fața bisericii, fie că va fi continuat în altă direcție.

Se poate să mai fi fost și alte clădiri ce vor fi pierit în vremuri cu mult mai vechi; urmele pe cari le-am aflat însă, mi-au fost deajuns ca să mă încredințeze că biserica din Bălteni a fost capela unui schit ce altă dată trebuie să fi fost plin de multă însuflețire.

Acum, această biserică cu adevărat seamănă unui templu al păcii, al liniștii, al tăcerii, căci deși e parohială, rar se slujește într'însa.

CAP. V.

TRADIȚIA SCHITULUI BĂLTENI IN FAȚA ISTORIEI

Radu Negru Vodă și fiii săi. Luptele lui Mircea înainte de a fi domn. Influența catolică în Țara Românească. Impărțirea interiorului bisericii din Bălteni față de interiorul bisericilor catolice vechi. Localitatea «Rovine» și luptele lui Mircea cu Turcii. Inceputul influenței grecești în Țara Românească. Importanța strategică a Codrului Vlăsiei în luptele voievozilor români. Luptele lui Țepeș cu Mahomed în jurul Băltenilor și Snagovului. Domniile religioase ale lui Radu al 4-lea cel Mare și Neagoe Basarab. Patriarhul Nifon și influența sa în Țara Românească.

Date hotărîtoare, cari să ne îndreptățească a pune începutul schitului din Bălteni în timpul celui de al patrusprezecelea secol dela Hristos, nu avem; însă concordanța tradiției cu știrile istorice ne risipesc orice îndoială asupra acestui fapt.

Unii istorici ne spun că, afară de Radu Basarab cel dela 1230 d. Hr., numit în Ardeal și Radu Negru [1]), presupusul întemeietor al Țerii Românești, au fost mai târziu și alți voievozi cu numele de Radu, cărora, fie din obiceiu, fie ca o reminiscență a primului Radu Negru, li s'au adăogat și lor titulatura de «*Negru*».

Acest obiceiu este întărit de un altul, adoptat de aproape toți voievozii Țerilor Românești din dreapta și stânga Milcovului; acela de a pune înaintea numelui lor particula *Io*» (Ἰω̃), care probabil că vine dela numele de botez «*Ion*».

Această datină domnească se poate să fi rămas în obiceiul voievozilor români, din vremea împăratului Ioniță Assan, cel ce a domnit peste Români și peste Bulgari prin secolele al doisprezecilea sau al treisprezecilea.

[1]) Vezi „Cronica Basarabilor" de Hașdeu, din „*Magnum etymologicum Romaniae*".

www.digibuc.ro

Sunt istorici cari cred că acest «*Io*» (Ἰῶ) se întrebuinţă ca locuţiune pronominală, în loc de «*Eu*». Această părere însă este puţin susţinută [1]).

Cunoştinţele privitoare la începutul formării Ţerii Româneşti, din pricina puţinelor isvoare istorice rămase din acele vremuri, sunt încă nesigure; şi mai au nevoie de lungi şi inteligente cercetări până să sosească timpul ca ele să nu mai lase nicio urmă de îndoială în sufletul istoricului dornic de adevăr. Până în prezent, totul se reduce la presupuneri şi deducţiuni sprijinite, fie pe tradiţii, fie pe diplome şi acte răsleţe, ori pe arătările cronicilor scrise cu sute de ani mai târziu.

Dacă este atât de greu de stabilit trecutul unui neam de oameni cari au format epocă în istoria neamurilor, cum nu ar fi şi mai greu de stabilit începutul unor ziduri mute, cari nu au păstrat cu ele în cursul vremurilor decât ceia ce povestesc bătrânii, cum şi scrisele unor pietre ce fac parte dintr'ânsele!?

Dacă tradiţia nu greşeşte, sau nu mistifică adevărul ici-colea, apoi obârşia începutului schitului din Bălteni ne-ar putea-o povesti cei ce-au trăit printre anii 1350—1420. Tradiţia ne încurcă însă prin faptul că amestecă zidirea mânăstirii Snagovului cu aceia a mânăstirii din Bălteni.

Este probabil ca mânăstirea din Bălteni să fie zidită în timpul lui Radu Vodă Basarab cel Înţelept, numit şi *Negru Vodă*, fiul lui Nicolae Alexandru Basarab şi al Doamnei Clara, şi tată al lui Dan Basarab şi al viteazului şi înţeleptului voievod Mircea cel Bătrân [2]). Ştiut e că Doamna Clara fiind catolică a încercat să catolicească şi Ţara Românească; şi poate că tradiţia tocmai acì ţinteşte prin visul în care Dumnezeu îl face necredincios pe Radu Vodă, mai ales că Românii vedeau în catolici nişte lepădaţi de lege, nişte eretici, iar trecerea cuivà la papistaşi o socotiau ei ca un sacrilegiu.

Că Radu Vodă treceà în ochii lumii ca eretic, nu rămâne nicio îndoială, de oarece poporul nu puteà să vadă în feciorul Doamnei Clara decât tot un papistaş, ca şi mama sa.

Deşì Radu Vodă de felul său nu erà un domn tocmai răsboinic, nu e de admis ca în faţa năvălirii plină de urgie a Tătarilor să nu fi luat nicio măsură de apărare.

Cum, fiii săi, Dan şi Mircea, erau mari şi destul de vrednici ca să conducă oştirile, e probabil ca să fi fost trimis chiar vreunul dintr'ânşii împotriva Tătarilor; pe cine însă, e greu de stabilit. Că Radu Vodă îşi întrebuinţà feciorii ca conducători de oştiri în hărţuelile ce le aveà cu vecinii săi, nu rămâne nicio îndoială; de oarece în tot cursul domniei lui găsim în fruntea oştilor şi împotriva duşmanilor, când pe unul, când pe celălalt dintre fiii săi. Şi aceasta, firește, cu scop de a-i oţelì în răsboaie. Aşà se explică vitejia şi înţeleapta conducere a oştirilor de către Mircea Vodă împotriva vrăjmaşilor ţerii, culegând pretutindeni lauri de biruinţă.

Istoria ne spune că Radu Vodă a fost un domn foarte religios. Soţia sa, Kalinikia, care erà de neam împărătesc din Bizanţ, de asemenea a fost de o religiozitate dusă până la bigotism. La aceste înclinări pioase

[1]) Lămuriri mai complete vezi în *Analele Academiei Române*, Seria II, Tom. VIII. Desbaterile din 1885—1886, Secţiunea I, pag. 167—170.

[2]) Vezi *Magnum etymologicum Romaniae* de Haşdeu. pag. CCXLVI; şi *Istoria Românilor* de Tocilescu şi Xenopol, secolul al 14-lea.

www.digibuc.ro

adăogându-se și stăruințele părintelui Nicodem din Prilep, nu este de mirare că multe din clădirile religioase ale timpurilor vechi se datoresc acestui voievod. El mai întrebuință însă dependințele sfintelor lăcașuri și pentru alte scopuri de folos obștesc. Astfel, după împrejurări, mânăstirile erau transformate în spitale pentru cei bolnavi, în școli pentru învățătură și, la vremuri de grea cumpănă, când vrăjmașii amenințau țara, slujiau chiar ca lăcașuri de adăpostire, atât pentru locuitori, cât și pentru oștiri. Din această pricină, la construirea mânăstirilor se aveà mult în vedere, atât soliditatea clădirilor, cât și a zidurilor împrejmuitoare.

Este posibil ca schitul din Bălteni al lui Radu Vodă să fi fost zidit, ori înainte de plecarea lui Mircea în Moldova, spre a detronà pe Iuga Koriatovici (1379), cu care prilej puse în domnie pe Petru Mușat, bătù pe Tătari, omorî pe Iuga și cuprinse țara până la Marea Neagră, cu gurile Dunării, pentru care se și întitulă mai apoi ca *„domn stăpânitor a toată țara Ungro-Vlahiei și laturile de peste munți, și încă spre țerile cele tătărăști"*[1]; ori că va fi fost zidit —lucru mai probabil— după întoarcerea sa din Moldova, spre a sărbătorì înfrângerea lui Koriatovici și a Tătarilor, cari se vede că năvăliseră pe acele vremuri în țară. Intrarea lui Mircea în ținuturile Tătarilor după omorîrea lui Koriatovici nu se explică decât prin dorința sa de a se răsbunà în contra lor pentru jafurile și pustiirile ce făcuseră în Țara Românească. Acest fapt este întărit și de tradiție, pentru adeverirea căreia stau mărturie chiar gorganele pomenite într'însa, gorgane făcute cu prilejul primei ciocniri cu Tătarii. Altă pricină n'ar fi putut îndemnà pe Mircea să intre în pământurile tătărăști, cu atât mai mult, cu cât Tătarii nu numai că nu erau aliații lui Iuga Koriatovici, ci dimpotrivă, erau dușmanii lui, căci războindu-se cu el, fuseseră bătuți și puși pe goană.

Deci, în atari împrejurări, Tătarii nu aveau pentru ce să atragă o răsbunare din partea lui Mircea împotriva lor.

Că schitul din Bălteni va fi fost făcut de Radu Negru, sau de fiul său, Mircea, istoria nu ne spune; și aici nu ne rămâne alt izvor spre a ne lămurì, decât tradiția, care pune zidirea mânăstirii din Bălteni în seama lui Radu, iar pe aceia a Snagovului, în seama unuia din fiii lui, probabil a lui Mircea. Acest fapt, istoria, până acum nu l-a confirmat, după cum nu a confirmat nici afirmația cronicii care ne spune că zidirea mânăstirii Snagovului se datorește lui Vlad Țepeș [2]). Este posibil însă, ca să fi început-o Mircea, iar Vlad să fi înfrumusețat-o, terminând-o de ispravă.

Se pare însă, că mânăstirea din Bălteni nu fu terminată cu desă-

---

[1]) Vezi *„Magnum etymologicum Romaniae"* de Hașdeu: „Cei trei Radu Negru", pag. CCLX și CCLXI.

[2]) Este probabil ca M-rea Snagovului să fie zidită cu mult înainte de Mircea Vodă cel Bătrân, lucru ce pare a reieșì chiar dintr'un document fără dată, rămas dela însăș Mircea — desigur din primii ani de domnie ai marelui voievod — prin care confirmă acestei mânăstiri satul Ciulnița depe Buzău, închinat mânăstirii de către fratele său, Jupân Staicu Logofătul, scutindu-l de toate dările către domnie. Originalul acestui document slavonesc scris pe pergament se păstrează în biblioteca Academiei Române, Secția manuscriselor, Actele M-rii Snagovului, doc. No. 174, pachetul 20; și ne-a fost comunicat de d-l Stoica Nicolaescu.

Pe lângă Mircea și mai sus numitul, Staicu Logofătul, Radu-Vodă cel Înțelept a mai avut de urmași, pe Dan Vodă (1384 — 1386), pe Vlad Vodă — Pretendentul — (1395 — 1397) și pe Dobrișan Vornicul.

www.digibuc.ro

vârșire nici de Radu, fie datorită împrejurării că după biruința împotriva lui Koriatovici a trăit numai doi ani, fie faptului că având prea multe lăcașuri sfinte începute, pe aceasta îl va fi lăsat uitării.

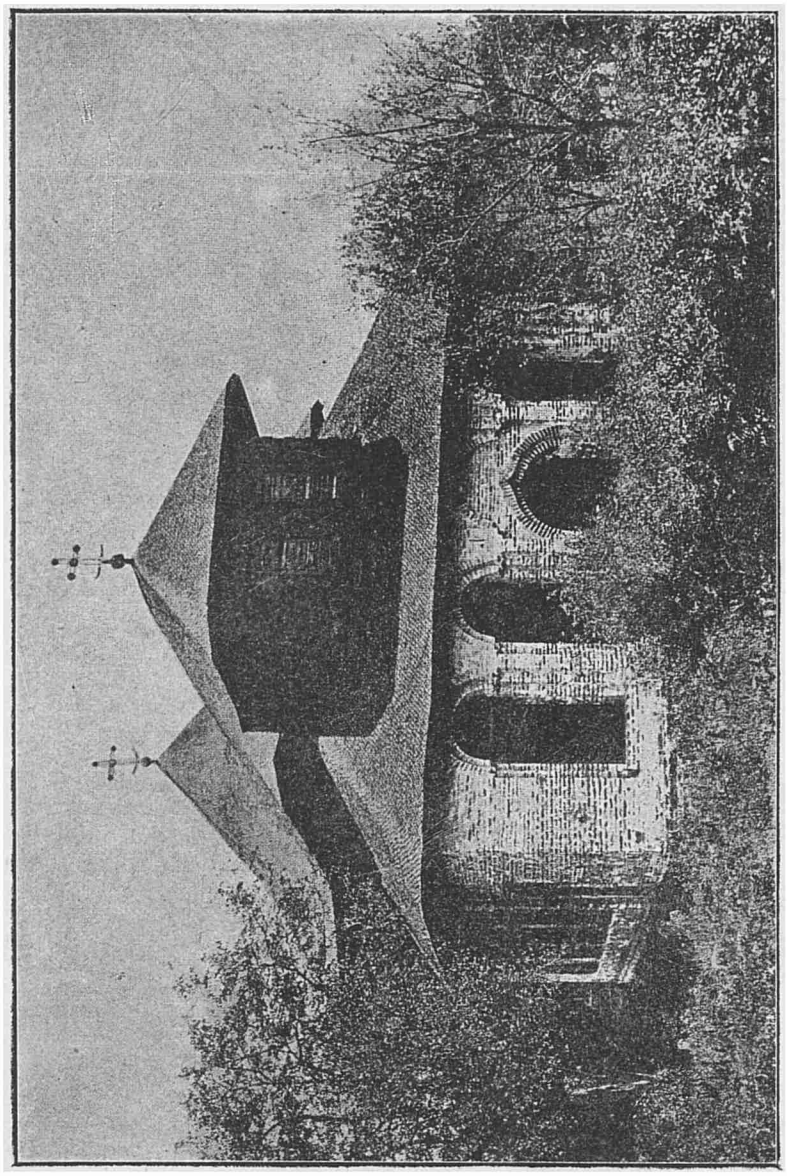

Biserica dela Bălteni văzută din față.

Se atribuie însă fiului său, Dan Vodă, (1384—1386), cotinuarea lucrărilor începute de tatăl său.

Ceia ce ne face să nu ne mai îndoim câtuș de puțin de faptul că mânăstirea din Bălteni e clădită în epoca propagării catolicismului în Țară, deci în timpul și sub înfluența Doamnei Clara, este chiar împărțirea inte-

www.digibuc.ro

riorului bisericii, care împărțire ne reamintește planul vechilor clădiri bisericești, la catolici.

Bisericile catolice au lăuntrul împărțit în trei părți, afară de nartică sau tindă, care se găsește numai la bisericile mai vechi. Partea întâia dinspre nartică se numește *pronaos*, sau locul pentru femei; partea doua se numește *naos* (ναός=corabie), sau locul pentru bărbați; iar partea treia se numește *altar* (ἅλτις-εως, un templu al lui Zeus; altar, locul pentru jertfe, dela altus, locul cel mai înalt-sfânt, sau locul pentru cele sfințite și pentru Impăratul) [1]. Aceste trei părți trebuie să le aibă fiecare biserică: întâi pentrucă, după biblie, ele reprezintă cortul mărturiei din legea veche, precum și templul lui Solomon, care încă constă din trei părți; și al doilea, pentrucă închipuește pe însăș Sfânta Treime [2].

Tinda sau nartica, la bisericile vechi catolice, nu e zidită de-a rândul până sus; ci are temelia cevă mai ridicată deasupra pământului, continuându-se apoi în sus prin coloane de piatră sau zid, cari, după ce lasă un fel de ferestre destul de largi și înalte, se împreună în formă de boltitură cu zidul de sus.

Porticul sau nartica aceasta, în timpurile antice ale creștinismului, se mai numià și *trapez* (τράπεζα), fiindcă pe acele vremuri, creștinii adunați la biserică se înfruptau acì, cu toții, din darurile aduse la Sfânta Biserică; și această ospătare se numià *agapă* (ἀγάπη) sau ospăț de iubire frățească. La catolici, porticul acesta se întrebuințează de multe ori și la sfințirea apei, sau la săvârșirea acelor sfinte slujbe ce se pot face și afară din biserică, însă din pricina ploilor sau a altor intemperii se fac acì. Tot acì, poporul face și pomenile pentru sufletele răposaților.

Mai socotesc porticul aceasta și ca un fel de rămășiță istorică a obiceiurilor primilor Sfinți Părinți la creștinarea celor ce voiau a intrà în biserica lui Christos. Se știe că novicii sau frații erau primiți a asistà la serviciile divine până la un anumit punct al slujbei. După aceia erau invitați a ieșì din Sf. Biserică, și nu erà învoit a rămâne în lăuntru decât creștinilor cari dovediseră prin felul lor de viață, prin faptele și prin purtarea lor, că sunt vrednici urmași ai lui Christos. Aceștia primiseră botezul; ceilalți se pregăteau spre a-l primì, și purtau numele de *catecumeni*. Ei aveau o parte din serviciul liturghiei săvârșită într'adins pentru ei, spre a-i pregătì pentru evenimentul cel mare: *botezul*. Lor li erà învoit a asistà la serviciul proscomidiei (punerea înainte) și la liturghia catecumenilor, care începe cu cuvintele: *„Binecuvântată este Impărația Tatălui și a Fiului și a Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii-vecilor"*, și se termină cu cuvintele: *„Câți sunteți chemați, ieșiți; cei chemați, ieșiți; ca nimenea din cei chemați (să nu rămâneți)"*, când, toți frații sau catecumenii trebuiau să iasă din biserică, ca unii ce nu erau vrednici a fi față la prefacerea pâinii și a vinului în corpul și sângele Mântuitorului. După aceia începeà *„Liturghia credincioșilor"*, iar catecumenii ieșiau și, probabil, așteptau sfârșitul Sfintei Liturghii în Portic.

După felul cum este împărțită biserica din Bălteni, ar da de bănuit că între această sală și sânul propriu zis, arhitectul bisericii a rezer-

[1]) Vezi Canonul 69, Sinod. VI.

[2]) Vezi *Liturgica bisericii ortordoxe catolice* de Juvenal Ștefanelli, profesor la universitatea din Cernăuți.

www.digibuc.ro

vat despărțitura pentru femei, care la bisericile ortodoxe ar corespunde cu tinda obișnuită a bisericilor. Totuș, pridvorul din față, ne încurcă întru câtvà clasarea fiecărei despărțituri.

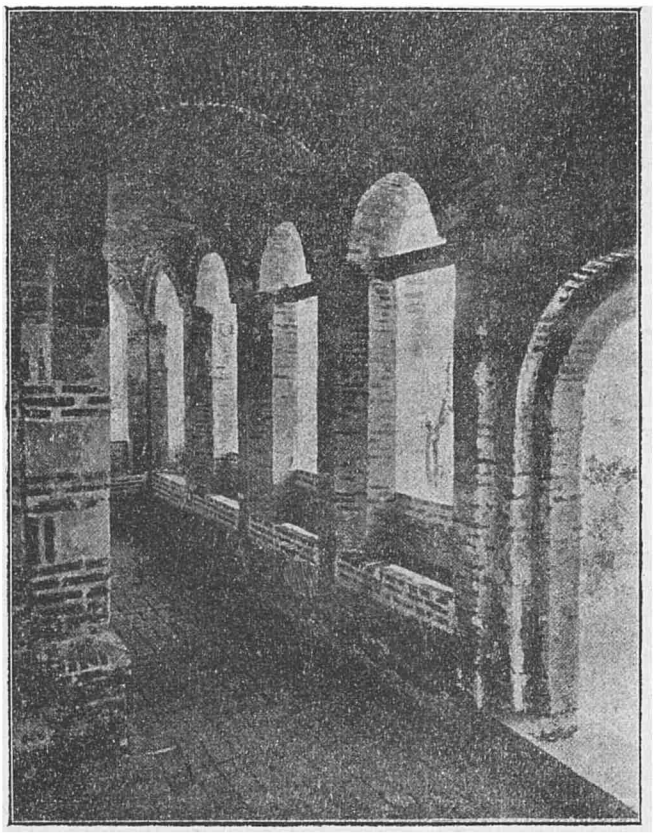

Aripa dreaptă a pridvorului lateral din fața bisericii dela Bălteni.

Oricum ar fi însă clasate despărțiturile acestei biserici, se vede totuș, că ea iese din rândul comunului; și e de mirare că până în prezent, însemnătatea ei istorică a rămas necunoscută. Abià prin Septembrie, 1908, Comisiunea monumentelor istorice, mulțumită d-lui Ioan Kalinderu, a înscris-o în rândul clădirilor de seamă rămase din trecutul Neamului nostru.

Revenind iarăș la cunoștințele pe cari istoria ni le poate pune la îndemână cu privire la schitul din Bălteni, mai găsim că presupunerea noastră, cum că schitului acestuia i s'a pus începutul către sfârșitul secolului al 14-lea, și că asupra împărțirii lui a influențat mult curentul catolic din acele timpuri, are cu atât mai mult temei, cu cât, prin stăruința Doamnei Clara, văduva lui Alexandru Basarab și mama vitregă [1]) a lui Radu al 2-lea Negru Basarab, fiul lui Alexandru, cum și prin desele interveniri ale Papei Urban al 5-lea, catolicismul luase un considerabil

[1]) Vezi *Istoria Românilor* de Xenopol. Ed. I, Tom. II, pag. 81.

www.digibuc.ro

avânt. Misionari, preoți: tot ce erà partizan al catolicismului, aveà îngăduiala ca să se folosească de toate mijloacele, numai spre a puteà ajunge la convertirea generală, la împlinirea visului de veacuri al papismului [1]).

Lupta între catolicism și ortodoxism dură atâta timp cât, dușmanul comun, mahomedanismul, a fost încă departe de țară. Când puterea Turcilor începù a fi de temut, această luptă fu lăsată la o parte în fața pericolului musulman.

Luând cârma Țerii Românești, Mircea se folosì de toate mijloacele, spre a ridicà în ochii vecinilor cât mai mult țara sa. Tractate de alianță, vitejie, vicleșug: la toate a recurs, spre a-și întări poziția lui și a țerii pe care o stăpâneà.

Cu toate acestea, Țara Românească nu a fost ferită cu desăvârșire de neajunsuri; și împreună cu ea, nici schitul din Bălteni, așezat între București și Târgoviște, ținta jafurilor turcești, nu a scăpat de urgia păgânilor. Cum, Mircea se amestecase în afacerile Imperiului Turcesc, căutând a se folosì de încurcăturile interne ale Impărăției — întâi la 1412, când ajută pe Musa împotriva lui Mahomed, ca să ia tronul turcesc; și al doilea la 1416—1418, când ajută lui Mustafà cel mincinos, presupusul frate al Sultanului, spre a usurpà domnia Imperiului — a fost natural ca să atragă asupra sa și a țerii sale urgia și răsbunarea turcească; mai ales că loviturile pe cari el le pusese la cale, nu isbutiseră. Cu toate că Mircea bătuse pe Turci, conduși de însăș Baiazed, laRòvine, lângă râul Ialomița [2]), nu se putù folosì mult de vic-

---

[1]) Vezi *Fragmente din Istoria Românilor* de Eudoxiu Hurmuzaki, Tom. I. pag. 253.

[2]) *Lupta delaRòvine* dată între Români și Turci pe Ialomița, din pricina sărăciei de isvoare istorice rămase din perioada întemeierii Principatelor Române, a dat naștere la atâtea controverse în rânduirea și descrierea faptelor istorice din acea epocă, în cât cercetătorii trecutului nostru nu știu pe arătările cărui istoric să pue mai mult temei. Nu numai istoricii, între dânșii, nu convin asupra acelorași chestiuni, ci chiar unul, și același istoric, deseori a desmințit azi, ceeace a susținut cu tărie și convingere, ieri. In privința acestei lupte, cercetând arătările istoricilor noștri, nu găsești doi de acciași părere. Unii susțin că Mircea ar fi avut două lupte încununate de isbândă împotriva lui Baiazed: una la *Ròvine*, lângă Craiova, imediat după lupta dela *Còsova*; și a doua în *județul Ialomița*, sau pe *râul Ialomița*, după bătălia dela *Nicopole*. Alții zic c'au existat un *Ròvine în Ialomița* și altul în *Dolj, lângă Craiova*. Sunt istorici cari atribuiesc lui Mircea o singură luptă împotriva lui Baiazed pe pământul valah, luptă victorioasă; și aceștia au mai mult temei de dreptate. Data nehotărîtă a acestui eveniment, dată care variază dela istoric la istoric, este iarăș o dovadă a nesiguranței în care plutesc încă, cercetătorii trecutului nostru.

Până la o vreme, toți istoricii erau unanimi pentru o singură luptă, dată laRòvine, în județul, ori pe râul Ialomița. Răposatul Hașdău, în *Originile Craiovei*, arată că isvoarele sârbești pomenesc de o luptă dată în vremea lui Mircea *supt Craiova*, în care au murit mai mulți răsboinici de seamă ai Serbiei. Intâmplându-se ca prin părțile *Doljului* să fie un delușor — azi acoperit cu vii — cu numele *Ròvina*, deal de care nu se leagă nicio amintire istorică, nicio legendă, și care acum cinci sute de ani cu siguranță că va fi avut cu totul alt nume, s'a făcut legătură între Ròvinele citate de cronicile românești, lupta de supt Craiova citată de cele sârbești, și numirea acestui deal; și de aci, istoricii au părăsit Ialomița și au trecut în Dolj, admițând că Baiazed a pătruns în Valahia pe la Severin, când el nu aveà ce căutà cu oștirile prin acele părți ale Țerii Românești, neavând răsboi nici cu Sârbii, cari îi erau dejà vasali, și nici cu Ungurii. Afară de asta, nici Mircea n'aveà ce căutà cu oștirile prin fundul Olteniei, unde nu aveà nici locuri de adăpost, și nici capitala țerii nu erà în aceà parte. In *Istoria Românilor pentru cursul secundar*, d-nul Iorga spune că satul

www.digibuc.ro

toria sa. Se știe că Mahomed, urmașul acestuia, spre a pedepsì în chip simțitor pe Mircea pentru necredința sa, trimise în Valahia un însemnat nu-

---

Ròvine există și azi, când de fapt n'a existat și nu există niciun sat cu numele *Ròvine*, ci numai un cătun și o vale cu numele *Rovinari*, situate în județul Gorj, plasa Jiului, și nicidecum în Dolj, cu atât mai puțin pe lângă Craiova.

Rostul luptei de *supt Craiova*, îl vom vedeà mai la vale.

Punând față în față arătările cronicilor românești, cum și ale celor streine — în special ale celor sârbești — și ținând seamă și de descoperirile ulterioare ale istoricilor, descoperiri făcute în acte răzlețe, în diplome domnești, etc., activitatea războinică și frământările politice ale Țerii Românești, în vremea domniei lui Mircea, par a fi avut următorul curs: Mircea ocupă tronul Valahiei după moartea fratelui său, Dan. Anul suirii lui pe tron încă e nesigur; s'a admis ca mai probabil anul 1386. Mircea simțindu-și țara prea mică, căută a-i întinde hotarele prin cuceriri. El supuse ambele laturi ale Dunării, Dobrogea cu cetatea Dârstorului, Bugeacul tătărăsc, numit mai apoi Basarabia — dela neamul Basarabilor —, cetatea Chilia, etc. El mai întârì cetatea Giurgiului, care ajunsese în acele vremuri cheia Țerii Românești.

Când pericolul musulman amenință creștinătatea, se unì și el cu Sârbii, Bosniacii, Albanezii, Ungurii și Polonii, susținând lupta dela Còsova —în Serbia —, unde creștinii au fost aproape îngenunchiați. Amurat fiind omorît, Baiazed îi luă locul. El plecă în Asia să potolească niște răscoale. Dela această luptă, Serbia și Bulgaria trecură sub suzeranitatea Sultanului. Mircea văzând puterea Turcilor se plecă și el înaintea Sultanului, căruia se legă a-i plătì tribut cu începere din 1391, numai să-l lase să domnească în pace. Sigismund, regele Ungurilor, dușmănì pe Mircea pentru aceasta, și năvălì în Țara Românească. El se împăcă cu Mircea numai când văzù că pericolul turcesc amenință Ungaria; și făcù alianță în contra Turcilor cu Românii, cerù ajutor și dela Francezi, dela Germani, etc. In ciocnirea dela Nicopole, din nechibzuința Francezilor, creștinii au fost bătuți. Baiazed se gândì a pedepsì pe Mircea pentru călcarea tractatului dintre ei. El dădù poruncă Sârbilor, carì-i erau vasali să intre în Valahia. Probabil că a făgăduit Țarului sârbesc stăpânirea pământurilor ce va cucerì; de acì și furia luptei ce trebuie să fi avut loc — după cum scrie un cronicar sârbesc din veacul al 16-lea — *supt Craiova*, capitala din acele vremuri a Banatului Olteniei. Sârbii au fost bătuți și puși pe goană de Români, sub conducerea vreunui Ban oltean. Paralel cu Sârbii au pătruns în Valahia, spre a o supune, și Turcii, conduși de însăș Baiazed. Giurgiul erà în acele vremuri o cetate de seamă a Valahiei. Mircea îl întărise și-l făcuse un vad de apărare în contra vrăjmașilor de peste Dunăre. Turcii asemenea întăriseră insulele din fața Giurgiului, cu alte prilejuri *(Fragmente din Istoria Românilor*, de Hurmuzaki, Tom. I, pag. 294); deci nu e probabilă intrarea Turcilor în Valahia, nici pe la Severin, nici pe la Turnu-Măgurele și nici pe la Silistra, sau Călărași, cum zic unii și alții dintre istorici. Baiazed a intrat în țară pela Giurgiu, căci el trebuie să fi țintit și Bucureștii, cari, după cum spune Dionisie Fotinò, erà reședința de iarnă a lui Mircea. Bătrânul voievod trebuie să-l fi hărțuit încă dela trecerea Dunării, cu care prilej s'a și retras din Giurgiu; l-a atras apoi spre București, sau poate că chiar a ocolit Bucureștii, și l-a încurcat prin locurile rovinoase dintre M-rile Snagov și Bălteni, prin apropierea Ialomiței — Bălteni fiind la o mică depărtare de râul Ialomița. Acì, Mircea aveà, în Bălteni și Snagov, două adăposturi strașnice împotriva dușmanului. Turcii, rătăciți în imensul codru al Vlăsiei, au fost decimați de Români prin hărțueli. Baiazed se văzù silit a se retrage, lucru ce încurajă și mai mult pe Mircea în atacurile lui. Hărțuiala ajunse goană curată; și Baiazed abiă putù scăpà c'un pâlc de oaste, urmărit de Mircea peste Dunăre, până aproape sub zidurile Adrianopolului, capitala europeană a Turciei.

Acesta trebuie să fie adevărul asupra luptelor de *supt Craiova* și cea dela *Ròvine pe Ialomița*.

După această memorabilă victorie, pomenită mai în toate cronicile streine ale popoarelor vecine, a urmat pentru Mircea tot o perioadă de sbucium, hărțuit și el, când de Unguri, când de Turci, când de răsvrătiții din lăuntrul țerii, carì-i vânau domnia. Anul sfârșitului lui, iar nu se cunoaște cu certitudine. După toate probabilitățile, s'a admis anul 1418.

www.digibuc.ro

măr de ostași, cari pustiĭ țara în lung și în lat, cu foc și sabie, prădând și arzând: sate, orașe, biserici, mânăstiri; și luând robi pe toți cei pe cari-i întâlniseră în calea lor [1]).

In urma jafurilor turcești, din schitul Bălteni nu mai rămăsese bun de folosit decât moșia din jurul scheletului mânăstirii. Această moșie, fiind proprietate a schitului, urmă a se administrà de călugării greci. Sprijiniți pe sentimentul religios al poporului român, sentiment dus până la bigotism, aceștia căpătaseră o influență fără margini în Valahia. Puterea lumească fiind subjugată de cea spirituală, toți cei puternici ai țeri se plecau smeriți înaintea dorințelor prea sfințiților călugări atonieni.

Incă din secolul al 14-lea, această influență eră mai mult decât precumpănitoare în mersul trebilor țerii.

Muntele Aton sau Sfântul Munte, cum și Muntele Sinai, Sf. Mormânt din Ierusalim și celelalte locuri sfinte din Orient, fiind privite de Poporul Român ca niște localități mistice, în care sălășluià puterea dumnezeiască, eră natural ca și călugării greci emigrați din aceste locuri, să fie priviți ca reprezentanți ai Celui Atotputernic; și deci, înconjurați de toată cinstea și supunerea, în orce împrejurare.

In acest chip se explică pentru ce, călugării atonieni și neatonieni au dat năvală în Țara Valahilor, împănând mânăstirile și schiturile românești, și răsfățându-se în bunurile cu cari evlavioșii fondatori au fost înzestrat lăcașurile sfinte ce întemeiaseră.

Influența călugărilor greci ajunsese însă la apogeul creșterii sale sub domniile religioase ale voievozilor: Radu al 4-lea cel Mare (1494—1507 [2]), fiul lui Vlad Călugărul și, în special, a lui Neagoe Basarab (1512—1521), fiul lui Basarab cel Tânăr sau Țepeluș Vodă.

Inainte de a merge mai departe, să pătrundem puțin cu cercetarea și în isvoarele ce ne arată importanța de care s'a bucurat în vremurile trecute partea Țerii Românești, pe unde se află schitul din Bălteni.

Am spus că acest schit al Băltenilor a fost zidit în timpul formării Principatului Țerii Românești. Din faptul că tot prin această parte a fost zidită și M-rea Snagovului, reiese că nepătrunsul codru al Vlăsiei eră odinioară un punct strategic în luptele ce voievozii țerii aveau cu popoarele din dreapta Dunării, iar mai târziu cu Turcii; de acì și nevoia ca ei să-și ridice prin părțile acestea adăposturi pentru retragere la vremuri grele.

Dar, dacă primii voievozi au prețuit poziția strategică a numitului codru, apoi nici urmașii lor la domnia țerii nu au privit fără interes partea aceasta a Vlahiei. Astfel, Laiot Basarab cel Bătrân și, mai târziu, Pătrașcu cel Bun, au socotit nemerit a-și mută reședința domnească la Gherghița, localitate în jud. Prahova, tot prin partea locului, nu departe de schitul Bălteni. Aceasta reiese din documentele secolelor al 15-lea și al 16-lea, cari, pe lângă arătările de mai sus, numesc și privilegiile ce voievozii timpurilor acelora acordaseră Gherghicenilor [3]). Ba, mai încoà, găsim pe Matei Basarab, că și el înălță în Gherghița o biserică domnească, care există și astăzi. Curțile domnești, ale căror ruine, până mai anii trecuți

[1]) Vezi *Fragmente din Istoria Român.*, de Eudoxiu Hurmuzaki, Tom. I, p. 296.
[2]) Vezi *Istoria Românilor* de A. D. Xenopol. Vol. II. pag. 442.
[3]) Insăș Mihai Viteazul trebuie să fi avut reședința domnească la Gherghița, căci îl găsim semnând acte date din această localitate.

www.digibuc.ro

puteau evocà încă în închipuirea vizitatorului mărirea vremilor apuse, de asemenea au fost reclădite tot de el. Azi însă nu mai există; au avut și ele, soarta celor dela Bălteni [1]).

Istoria ne spune de așijderea, că sultanul Mahomed, într'una din cruntele lupte ce avù cu Vlad Țepeș, fu strașnic bătut de acesta. După multe hărțueli între Turci și Români, Mahomed se hotărî a pătrunde cu oștirea până în inima Valahiei. Armata lui Țepeș se întărì într'un loc înconjurat de bălți și de pădure mare. Incercările Sultanului de a-l scoate pe Țepeș din întăriturile sale fură zadarnice, căci, la urmă, din lipsă de hrană și de teama armatei ungurești ce veneà în ajutorul lui Vlad Țepeș care erà cumnatul regelui unguresc, se văzù silit să se întoarcă în desordine la Adrianopol, capitala Turciei, urmărit de oștile lui Țepeș. Turcii au făcut oarecare manifestări de veselie, vrând a da poporului să înțeleagă că sultanul se întorsese victorios [2]).

Cele spuse mai sus nu mai lasă nici o îndoială, că luptele dintre Țepeș și Mahomed trebuie să fi avut loc prin pădurile Codrului Vlăsiei, cam între lacul Snagov și lacul Bălteni, unde Vlad aveà două adăposturi pentru oștire între zidurile M-rii Bălteni și acelea ale M-rii Snagov. Că aceste poziții trebuie să fi fost perfect cunoscute de el, nu rămâne nicio îndoială, căci altfel cum ar fi știut de locul minunat și de insula singuratică a lacului în care rezidì M-rea Snagovului de numele căreia se leagă atâta faimă?!

Afară de aceasta, acì erà locul cel mai nemerit, unde ar fi putut ține calea dușmanului, așteptând ajutorul aliatului. Acì erà jumătatea drumului între București și Târgoviște; pe acì treceà drumul ce duceà dela București la Brașov; și deci, pe acest drum trebuià să aștepte Țepeș ajutorul unguresc; iar la nevoie, dacă ar fi fost bătut de Mahomed, apoi tot pe acest drum puteà să-și găsească scăparea, fugind în Ungaria, la cumnatul său, Matei Corvin.

De oarece domniile religioase ale lui Radu al 4-lea cel Mare și Neagoe Basarab au lăsat urme în istoria Țerii Românești, și fiindcă aceste urme s'au resfrânt asupra întregului așezământ religios din țară, nu e de prisos a ne oprì puțin și asupra domniei acestor evlavioși voievozi.

Dacă Radu al 4-lea a rămas cunoscut posterității sub numele de «Cel Mare», apoi aceasta se datorește înclinărilor sale religioase, cari l-au ridicat în ochii poporului bigot.

Cultivarea sentimentelor lui evlavioase se datorește în mare parte Patriarhului Nifon dela Constantinopol.

Acest Patriarh rătăcitor, după mazilirea sa, fu adus în România de Radu cel Mare, care'l cunoscuse în tinerețe la Țarigrad.

Nifon, fiind Grec, venì în Țară întovărășit de numeroși călugări greci, cari găsiră acì tovarăși ce începuseră a imigrà în Țară încă din timpul lui Mircea. Așà se începù, încetul cu încetul, înrâurirea grecească asupra Țerilor Române: sub masca fățarnică a religiosității, ajungând cu câtevà secole mai târziu atât de nefastă pașnicului și obijduitului neam românesc [3]).

---

[1]) Vezi *Monografia Domeniului Coroanei Gherghița* de Gh. Manolescu și Gh. Codrescu, pag. 1—2.

[2]) *Columna lui Traian.* 1883, pag. 39—40—41.

[3]) Vezi „*Domnia Fanarioților*" de Zallony.

www.digibuc.ro

Pe când în țerile apusului mergeau Grecii învățați, ajutând, prin cunoașterea limbii eline, pătrunderea științelor vechi și desgroparea trecutului anticelor timpuri; la noi veniau Grecii din pătura de jos a poporului, cari în loc de a aduce cevà ales cu ei, aduceau năravurile cele mai stricate.

In curând, Nifon căută a încălcà cu puterea sa prerogativele Domnului, ceia ce nemulțumì pe Radu și-l făcù a-l îndepărtà. Nifon, isgonit din țară, plecă la Sfântul Munte, unde murì în 1508 [1]). Rămășițele sale au fost aduse în țară, din porunca lui Neagoe Basarab, și primite cu mare cinste. Domnitorul poruncì a fi consfințite ca moaște, iar numele lui, trecut printre numele sfinților [2]).

Biografia Patriarhului Nifon prezintă pentru noi o îndoită însemnătate: întâi, că ne arată ce au putut să facă Grecii, și în special călugării greci, creind dintr'un connațional al lor un semi-zeu, pe care l-au înconjurat de o aureolă fantastică de sfânt, arătându-l lumii ca stăpân al puterilor firii, și punându-i pe seamă minuni cari mai de cari mai miraculoase — părți esențiale absolut trebuincioase oricărui candidat la titlu de *„sfânt"*; și al doilea, fiindcă în biografia sa ni-se înșiră toate operile religioase: clădiri, reclădiri și îmbunătățiri făcute de Neagoe Basarab mânăstirilor și bisericilor din țară, cum și celor dela Sfântul Munte [3]).

Din șirul mânăstirilor și bisericilor numite ca zidite, terminate sau restaurate de Neagoe Vodă, biografia Patriarhului Nifon ne arată și o biserică «Sf. Nicolae» [4]), Sfânt pe care-l prăsnuește cu hram, și biserica din Bălteni.

Cercetând dacă în muntele Atonului există vreo biserică sau mânăstire cu numele «Sf. Niculae» [5]), am găsit că Mânăstirea Zograful poartă numele acestui Sfânt, însă e lavră bulgărească. Ca lucrări istorice isvorîte din evlavia voievozilor români, la această mânăstire se află: o trapeză zidită de Ștefan cel Mare la anul 7003 dela facerea lumii — 1495 dela Christos —, deci înainte de Neagoe Basarab [6]); cum și pirgul mânăstirii, care e zidit de Bogdan Vodă, fiul lui Ștefan cel Mare, la 7025 dela facerea lumii — 1517 dela Christos.

Tot acì se păstrează și două steaguri dela Ștefan cel Mare, cum și icoana Sfântului Gheorghe, purtătorul de biruințe, pe care voievodul o purtà cu sine în toate războaiele.

Cum, în acea biografie se mai spune că Neagoe a rezidit și îmbunătățit multe biserici și mânăstiri făcute de alții înaintea lui, dar pustiite în urmă de păgâni și dărăpănate de vreme, probabil că nici mânăstirile din Bălteni și Snagov nu au scăpat dragostei și osârdiei evlaviosului voievod, mai ales că aceste mânăstiri făceau parte din cetățile de apărare ale țerii; și nu e admisibil ca ele și starea lor să nu-i fi fost cunoscute lui Neagoe.

Faptul că Neagoe apare ca restaurator al Mânăstirii dela Argeș, ctitor al Mitropoliei din Târgoviște, înzestrător al atâtor lăcașuri sfinte; cum și par-

---

[1]) Vezi *Arhiva istorica*. Biografia lui Nifon. Tom. I, f. 2, pag. 140.
[2]) Aceeaș. Tom. I. f. 2. pag. 144—145.
[3]) Aceeaș. Tom. I. f. 2, pag. 147.
[4]) Aceeaș. Biografia Sfântului Nifon de Gavriil, protatul Atonului.
[5]) *„Muntele Atos"* de Arhimandritul Nifon, superiorul M-rii Sinaia.
[6]) Vezi *„Calatoria in Atos"* de T. Burada, publicată în Revista pentru istorie, arheologie și filologie", Tom. I, f. II, pag. 397 402.

www.digibuc.ro

ticularitatea că între M-rea dela Argeș și biserica din Bălteni există asemănări arhitectonice pronunțate [1]), ne face să credem că lucrările de restaurare ale schitului Bălteni trebuie să fi fost conduse chiar de Meșterul Manole, vestitul arhitect al celui mai artistic monument național al Românilor: Mânăstirea dela Argeș. Acest meșter, numit și Manole Panselin [2]), care a dirigiat construirea celor mai multe lucrări făcute de Neagoe Basarab în Muntele Atonului, erà de fel chiar din Aton [3]), unde s'a făcut cunoscut prin meșteșugul său arhitectonic. Neagoe Basarab, care umplusese tot Orientul și Tesalonicul împreună, cu dăruirile sale, și care a adunat la Argeș tot ce Atonul aveà mai de frunte în artă, de acì l-a cunoscut, încredințân du-i mai apoi lucrarea M-rii Argeșului.

Odată cu zidirea Mânăstirii dela Argeș, și poate și a Mitropoliei din Târgoviște, sigur că i-a încredințat și celelalte reparații făcute de Neagoe la bisericile și mânăstirile mai de seamă din țară ; iar după moartea lui Neagoe, bineînțeles că Manole s'a întors la Aton, unde și-a reînceput activitatea sa de zugrav, meșteșug pe care îl cunoșteà destul de bine [4]). Picturi de ale sale se păstrează și astăzi la Mânăstirile Protatul și Vatopedul din Sfântul Munte Aton.

Suntem îndreptățiți deci a crede că acest faimos meșter trebuie să se fi amestecat și la restaurarea M-rii din Bălteni, căreia i-a redat trăinicia și puterea de a răzbì prin secoli, păstrând doar puține urme din dărăpănările timpului.

CAP. VI.

SCHITUL BĂLTENII IN VEACUL AL 16-LEA.

Lupta dela Periș dintre boieri și Mircea Vodă Ciobanul. Relele îndurate de schitul Băltenii în urma acestei lupte. Influența religioasă și politică a Grecilor în Țerile Românești. Intinderea averilor mânăstirești la secularizarea lor de către Cuza Vodă. Lupta religioasă dintre Greci și Papistași. Starea poporului în veacul al 16-lea.

Multe și fără număr sunt neajunsurile și răutățile venite peste Țara Românească, chiar dela închegarea Poporului Român.

E o minune că Neamul Românesc, după atâtea sbuciumări istovitoare, în mijlocul poftelor streine nesățioase de cuceriri, îngenuchiat voinței vecinilor puternici atât în lăuntru, cât și în afară, s'a ridicat mândru și viguros în fața celor ce-l credeau amorțit pentru veșnicie.

Se zice că nevoile, pe omul nevoiaș, îl doboară; iar pe cel tare, îl oțelesc.

Se vede că nevoile și neajunsurile întâmpinate de Români în lun-

---

[1]) *Revista pentru istorie, arheologie și filologie,* Vol X, f. II, pag 258: Spiridon Popescu, Observațiuni critice asupra bisericii din Bălteni.

[2]) Extracte din jurnalul *„Biserica ortodoxă română"*, anul 1882. Meșterul Manole de Arhimandritul Ghenadie Enăceanu, pag. 42.

[3]) Aceeaș, pag. 47.

[4]) Aceeaș, pag. 53-54-69.

www.digibuc.ro

gul veacurilor i-au întărit împotriva vijeliei necazurilor și le-au dat curajul să înfrunte cu bărbăție nenorocirile abătute peste biata țară. Altfel nu se explică puterea de viață și de rezistență de care ei au dat, și dau încă, probă.

Dar, nevoile Țerii au fost și ale oamenilor, și neajunsurile îndurate de oameni s'au răsfrânt și asupra lucrurilor din jurul lor.

Nevoile și necazurile trecute peste biata țară au lăsat urme în fiecare colțișor al ei. Nu puteà deci să se strecoare printre aceste necazuri nici schitul din Bălteni, mai ales că fiind atât lăcaș religios, cât și vad de apărare, stăteà ca o țeapă în ochiul dușmanului. Dărăpănat, jefuit, ars: a isbutit a răsbì printre nevoi mulțumită voievozilor cari în timpuri de liniște îndreptau stricăciunile făcute de streinii ce dădeau iama prin Țară.

Dar, schitul din Bălteni n'a avut de suferit stricăciuni numai dela streini; ci, câteodată, chiar cei din țară aruncau răsbunarea lor în spinarea bietelor ziduri! Așà, prin anul 1547, o partidă dintre boierii nemulțumiți cu domnia lui Mircea Vodă Ciobanul, d'ale cărui cruzimi se dusese faima, cu oaste înjghebată din oameni plătiți cu bani, au pornit ca să alunge pe domn depe tronul țerii. Mircea Vodă, prinzând de veste, merse cu oștire împotriva lor. Prima ciocnire avù loc la Periș, în apropiere de Bălteni. Lupta fu crâncenă. Boierii luptară pe viață și pe moarte, căci se gândiau că de va ieșì biruitor Vodă, tot vor fi omoriți. Dintre boierii de seamă își găsiră sfârșitul la Periș, în lupta cu Mircea Ciobanul : Udriște Năsturel, Teodosie Banul și alții [1]). Vodă biruì și urmărì pe boierii scăpați, în dorul d'a-i curățà depe fața pământului. Cei ce-au luat drumul Brașovului și-au mântuit zilele ; iar aceia cari au căutat scăpare la călugării dela Bălteni au căzut în mâinile Domnitorului și au fost spânzurați de crăcile copacilor, în vederea tuturor, ca pildă pentru cei ce vor mai îndrăznì a se răsvrătì vreodată.

Dacă schitul din Bălteni a fost sau nu cuibul de chibzuire al boierilor porniți împotriva lui Mircea Vodă, nu știm; însă, nu rămâne îndoială că boierii biruiți trebuie să fi căutat adăpost între zidurile Băltenilor, cari sunt ca la patru kilometrii departe de Periș.

Acì, boierii fugăriți opunând rezistență, e probabil că Mircea, spre a pune mâna pe ei, trebuie să fi făcut stricăciuni mari schitului până să-l poată luà. După pătrunderea în schit, firea crudă a acestui voievod numai la milă și la îndurare nu ne face să ne gândim.

Schitul din Bălteni fiind mai mult o cetate de apărare la timpuri grele, voievozii depe vremuri nu i-au purtat de grijă decât în marginile destinației ce o aveà, adică să fie în bună stare, pentru ca să poată susține vreun atac dușmănesc. Retras în inima Vlăsiei, schitul Băltenii erà puțin căutat de călugării greci, cărora le plăceà să se răsfețe mai mult în Capitala Țerii. La schiturile și mânăstirile prea izolate se găsaiu aproape numai călugări români. Grecii, știau ei unde e de trăit!

Pe lângă cusurul izolării, schitul din Bălteni mai aveà și pe acela de a fi sărac în averi, din care pricină, schimnicia aveà puțină căutare între zidurile sale. Acì erau trimiși, de obiceiu, călugării cari aveau de ispășit vreun păcat sau de făcut vreo pedeapsă.

[1]) Cronica lui Constantin Căpitanul. *Magazinul istoric pentru Dacia*. Tom. I, pag. 176.

www.digibuc.ro

De altfel, întot timpul cât a domnit influența călugărilor greci în Țerile Române, a fost o normă repartizarea călugărilor români la schiturile și mânăstirile sărace; pe când Grecii Patriarhului Nifon se resfățau nesupărați în mânăstirile cele mai avute din Țară, lăfăindu-se în veniturile nenumăratelor moșii dăruite de ctitori, și bucurându-se de acareturile, prăvăliile, hanurile, viile, birurile puse de domnie într'adins pentru folosul mânăstirilor, fără a fi obligați să deà cuivà vreo dare cât de neînsemnată.

Astfel erà traiul călugăresc: îmbuibare, pe deoparte; și scuteală de orice, pe de altă parte.

Spre a se vedeà câte averi erau în stăpânirea călugărismului, și cât bănet le treceà prin mâini, e deajuns a amintì că, la secularizarea averilor mânăstirești de către neuitatul în veci, *Voievodul Alexandru I Ioan Cuza, Liberatorul României* subjugată călugărismului grec, aceste averi cuprindeau moșii ce apropiau o treime din întinderea Țerilor Române; iar venitul încasat se ridicà la peste 25 milioane lei noui, ceea ce reprezintà atunci un capital de cinci miliarde. Dacă mai adăogăm la această sumă și valoarea pădurilor nedesfundate depe aceste întinderi, suma prețuirii averilor mânăstirești treceà de zece miliarde [1]).

Cum, lupta Papilor pentru catolicizarea Țerilor Românești erà acum mai aprigă ca în trecut, și rezistența ortodoxismului, în acest secol, a fost dârjă, mai dârjă ca ori când. Meritul, în această privință însă, nu e numai al Românului, căruia poate i-ar fi fost indiferent dacă în fruntea credinței lui este Papa dela Roma, sau Patriarhul dela Țarigrad; ci, în mare parte este și al călugărilor greci, cari au luptat cu îndârjire contra propagandei catolice.

Dar, această luptă nu au dus-o ei pentrucă-i dureà sufletul atât de mult de credința ortodoxă; ci, îngroziți de perspectiva scăpării din mâini a averilor mânăstirești, a celor zece miliarde și mai bine.

Dacă ar fi răușit propaganda catolică, toate acestea le sburau din mână, așà că ar fi fost nevoiți: ori să se catolicească și ei, ori să plece de unde au venit.

Pentru vițelul de aur luptau ei, nu pentru prestigiul religiei ce o profesau.

Profesia lor nu erà decât un fel de mască ce le slujeà la ajungerea scopului pe care-l urmăriau, ajutați de acele timpuri bigote și evlavioase, și înarmați cu deviza: «*Capul plecat, de sabie nu-i taiat!*»

Grecii din mânăstiri datoresc în mare parte atingerea scopului lor, mai ales poporului de jos, care nu înțelegeà și nu ar fi putut să înțeleagă altfel religia, decât cum o apucase din moși-strămoși. Țăranul nu puteà să-și închipue preoții altfel, decât după calapodul celor grecești. In ce privește boierii, și chiar unii din voievozi, de mult dăduseră coatele cu Papa; aceasta însă n'a folosit întru nimic Papismului. Totul a fost o iluzie trecătoare, câștigată după o luptă lungă și plină de mult sbucium.

Dacă am cercetà puțin și starea poporului de jos în aceste vremuri turburi, atât pentru Țară, cât și pentru credință, am vedeà că, față de halul mizerabil în care îl aduseseră pe Român jafurile și năvălirile streinilor, cum și birurile și angaralele stăpânirii, numai credința, numai nădejdià că Dumnezeu va aduce vremuri mai bune, i-au ținut curajul.

Voievozii, boierii, slujbașii țerii, slugile boierești: toți căutau a se

[1]) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*. Ed. I. Vol. III. Capitolul: Biserică, școală și alte așezăminte. pag. 660.

www.digibuc.ro

folosì de sudoarea țăranului care nu mai știà cine-i este stăpân și cui să se plece mai întâi.

Epoca domniei lui Neagoe a fost pentru tot norodul o epocă de mizerii. Acest maniac religios, acest voievod bigot, pentru îndeplinirea nebuneștilor sale cheltueli făcute cu bisericile și mânăstirile din Țară și din Orient, împilase poporul cu dăjdii peste dăjdii.

Atâtea dări fără socoteală, sleiseră pe bieții locuitori.

Dacă în jurul numelui lui Neagoe s'a format o aureolă de mărire din pricina clădirilor religioase ridicate de el, cum și din cauza numeroaselor daruri făcute bisericilor și mânăstirilor din toate părțile creștine ortodoxe, apoi această aureolă se vede întunecoasă, fiind umbrită de chipul cum a agonisit banii cu cari și-a potolit patima sa religioasă.

Dar, poporul nu erà îngenuchiat numai în lăuntru de nesațiul celor atotputernici; el mai erà rob și străinilor, căci în timpul lui Neagoe, țara plăteà Turcilor un tribut anual de trei mii de bani roșii [1]), adică nouă sute de taleri. Afară de asta, Neagoe se mai îndatorase a da pe fiecare an câte șase sute de prunci pentru armata ienicerilor. Acesta erà prețul cu care el își răscumpărase liniștea, din partea Turcilor [2]).

Cu toate sacrificiile făcute de popor și țară, vremurile ce au urmat domniei lui Neagoe au devenit din ce în ce mai turburi. Către sfârșitul secolului al 16-lea, furtuna desnădejdiei începù a vuì dela un cap la altul al țerii. Poporul, sătul de stăpânii din lăuntru: voievozi, boieri și slujbași, nu mai putù duce și jugul stăpânilor din afară, jugul Turcilor. Mihai Viteazul dădù semnalul scuturării acestui jug. Toți Românii văzură în Mihai pe Liberatorul Neamului românesc și Mântuitorul crucii, mai ales după celebra victorie dela Călugăreni; și toți, ca unul, porniră o goană turbată împotriva asupritorilor de până atunci, scuturându-și grumajii amorțiți subt genunchiul cotropitorilor, spre a cădeà, nu mult după aceia, subt călcâiul lor.

Sfârșitul acestei scurte reînvieri fu tot așà de trist ca și sfârșitul viteazului, dar nefericitului voievod, căruia i-se datorà. Poporul căzù într'o stare de letargie și mai grozavă decât aceia din care părù a renaște un moment. De acì înainte, în țară, totul fù: Vodă, Mitropolitul, boierii și călugării. Poporul robià.

CAP. VII.

RELAȚIILE POLONEZULUI STRYCOWSKY DESPRE SCHITUL DIN BĂLTENI.

Insemnările lui Strycowsky. Temeiul acestor însemnări. Erori geografice şi istorice. O părere a d-lui Al. D. Xenopol. Desluşirile date de răposatul B. P. Haşdeu. Adevărul ce pare a rezultà din aceste însemnări.

Știri scrise din trecutul dedemult al Țerii Românești avem prea puține; fiindcă cele scrise despre acest trecut așà de scump nouă, Ro-

[1]) Saint Martin, în lucrarea sa, „*La Roumanie*" tipărită la Paris în 1848, la pag. 4, spune că Valahia plăteà Turcilor în secolele al 15-lea și al 16-lea peste 10.000 de galbeni. Despre tributul de copii, nu ne vorbește nimic.

[2]) Engel, in *Antiq. Hist. Valachiae.* Part. I pag. 198.

www.digibuc.ro

mânilor, nu s'au păstrat cu aceeași sfințenie, ca azi. Din această pricină: parte au pierit, prea puține au putut fi conservate și cercetate cu băgare de seamă, iar cea mai mare parte zac necunoscute, fie prin arhivele țerii, fie prin arhivele streine, ori chiar în lăzile cine știe cărui necunoscător al comorilor ce posedă. De aceea, o cunoștință istorică, până să fie hotărîtă cu siguranță, e înterpretată în felurite chipuri; și, de obicei, când, pentru lămurirea adevărurilor istorice, nu se mai găsesc alte isvoare mai hotărîtoare decât spusele bătrânilor, atunci se dă cuvântul tradiției.

Ne amintim că, după tradiție, schitul din Bălteni se zice c'ar fi zidit în urma unei biruințe a Românilor asupra Tătarilor, de către Radu Negru Vodă.

Aceste spuse par a fi confirmate de un călător polonez, pe nume Matei Strycowsky, în însemnările sale de călătorie.

La 1574, acest călător, întorcându-se în Polonia, din Turcia, prin țara noastră, în trecerea sa pare a fi vizitat și schitul din Bălteni. Cum, dela înființarea schitului, până în anul vizitei lui, trecuseră aproape două secole; și cum, pe acele vremuri, istoria neamului erà proprietate a poporului, nefiind concentrată în volume, și sprijinită pe isvoare și cercetări sigure ca astăzi, probabil că a fost informat greșit, sau poate că chiar el insuș s'a indus în eroare, având oarecare cunoștințe istorice proprii ale sale și nepunând temei pe informațiile luate; căci în notele lui de călătorie spune că această biserică este făcută în urma unui războiu cu Ungurii. El zice: «*Regele ungar, Carol, ridicând un războiu năprasnic asupra domnului muntenesc Basarab* [1]), *fu bătut cu desăvârșire prin stratagemă, de către Munteni și Moldoveni, astfel în cât cu puțini ai săi abiă-abiă putù scăpà cu fuga în Ungaria. Pe locul bătaliei, domnii muntenești zidira o biserică și ridicară trei stâlpi de piatră, precum eu însumi văzui în 1574, întorcându-mă din Turcia, dincolo de târgușorul Gherghița, doua zile de drum dela orașul transilvanean, Sibiu*» [2]).

Felul cum Strycowsky își redactează notele sale arată intenția sa de a face mai mult istorie; iar cele văzute nu sunt decât un fel de mărturie a adevărului istoric, presupus de el. Probabil că Strycowsky și-a orânduit notele de călătorie la întoarcerea sa în Polonia; așa că până să sosească acasă a avut destul timp să mai uite din informațiile luate, și să le înlocuiască cu produse d'ale imaginației sale; sau, în cazul cel mai fericit, cu cunoștințe izolate, din capitalul său de cunoștințe istorice.

Mai întâi, după cum am mai spus, primele începuturi ale Țerilor Românești sunt mai puțin cunoscute decât însăș istoria Egiptului antic. Totul se sprijină pe tradiții și pe însemnări răslețe, închegate în sensul arătărilor tradiției. Cu atât mai puțin deci se cunoaște istoria veacurilor al 13-lea și al 14-lea, în cari au trăit Carol Robert și Alexandru Basarab.

Istoria acestor secole e plină de atâtea semne de întrebare, încât chiar azi, când pare a li se fi găsit răspunsul, în urma inteligentelor cercetări ale istoricilor noștri de frunte, totuș, un isvor nou, un document necunoscut, pe toate le poate răsturnà, cu toată siguranța ce ele par a inspirà!

Cum puteà dar, un călător venit în treacăt prin țară, cu două sute

---

[1]) Sigur că se referă la Basarab cel dela 1330.

[2]) Vezi fragmentul acesta reprodus în traducere de răposatul B. P. Hașdeu, din Strycowsky, în *Arhiva istorică*, Tom. II. pag. 7.

www.digibuc.ro

de ani mai târziu, să cunoască evenimentele petrecute cu două secole înaintea lui, într'o țară pe care n'o cunoșteà bine și al cărui trecut nu-l interesase poate deloc, niciodată?! Cu atât mai puțin temei putem pune pe științele istorice pe cari el ni-le dă, cu cît, față de adevărurile azi stabilite, ele exprimă neexactități.

Astfel, el spune că lupta s'a dat între Unguri deoparte, și Munteni și Moldoveni de alta ; deci bagă în cauză și pe Moldoveni, cari, în vremea luptei, încă nici nu erau organizați în stat propriu zis [1]).

Tot Strycowsky mai zice că domnii muntenești au ridicat pe locul luptei o biserică. La câți domni o fi vrut oare a se referì? Doară, și pe vremea aceia, țara n'a avut decât un singur domn; și nici despre mai mulți domni în șir nu poate fi vorba! Ceia ce putem oprì ca sigur din spusele lui, nu e decât cele ce a văzut, adică: o biserică dincolo de târgușorul Gherghița, în 1574, care biserică a fost zidită în urma unei bătălii. Ca sprijin că cunoștințele istorice ale lui Striycowsky sunt nesigure, avem neexactitatea cunoștințelor sale geografice. El spune că Gherghița e departe de Sibiu două zile de drum, și că Gherghița este în dreptul Sibiului.

Aceste note curioase a făcut pe d-l Xenopol să spună că a existat o Gherghiță în Argeș, însă acum nu mai există [2]).

Socotesc că nici n'a existat vreodată o Gherghiță în Argeș, căci dear fi existat, n'ar fi fost deajuns ca să ne-o păstreze numai Strycowsky în notele sale; ci, vreo geografie, vreun document, vreo tradiție cel puțin, ne-ar fi lăsat cevà ca amintire despre acest *târguşor* argeșean.

Trebuie să ne gândim că de urma unui târgușor nu se poate pierde așà repede. Știm noi numirile și urmele localităților depe vremea Romanilor; și urmele unui orășel care există acum trei sute de ani să piară cu localitate cu tot, ar fi prea curios!

Răposatul Hașdău, încercând a conformà spusele lui Strycowsky cu adevărul, îl scuză pe acesta zicând că ori n'a înțeles informația, ori n'a fost bine informat, ori mai probabil a încurcat propriile sale notițe de călătorie, punând în locul cetății Negru-Vodă din Argeș târgușorul Gherghița din Prahova, care are aface numai cu Brașovul. Mai spune că această biserică ar fi existat până mai secolul trecut în cetățuia lui Negru Vodă; iar drept probă aduce, nu ruinele bisericii, ci niște citate ale generalului rusesc Bauer. Acest general, care a trăit prin secolul al 18-lea, deci cu două sute de ani mai târziu ca Strycowsky, vorbind de satele din lungul Argeșului, între altele zice că cetatea lui Negru Vodă e ca o capelă pe vârful unui foarte înalt munte ; asemenea mai ne aduce ca mărturie și citatul din Sulzer, care vorbește de cetatea lui Negru Vodă tot ca de o capelă.

Mai departe, tot Răposatul Hașdeu, vorbind de rolul strategic al cetății pe vremea lui Mihai Viteazul, spune că contimporanul Walther, scriind în 1597 după o relație a logofătului muntenesc Teodosie, tradusă în limba polonă, zice că, la 1594, pe când Turcii se întăriau în Târgoviște, Mihai așteptând ajutoare din Ardeal se retrăsese în fundul munților, în vechea cetate a lui Negru Vodă, pe care o dărâmaseră dedemult Turcii,

[1]) Data întemeierii Moldovei, admisă de istorici, este 1359 — vezi *Istoria Românilor* de Xenopol, Ed. I. Tom. II, pag. 38 —, deci aproape de anul morții lui Alexandru Basarab, și cu 17 ani mai târziu de moartea lui Carol Robert (†1342).

[2]) Vezi *Istoria Românilor* de Xenopol. Ed. I. Tom. II. pag. 80. Nota 22.

www.digibuc.ro

și care totuș, în timp de răsboi, rămâneà un excelent loc de adăpost [1]).

De vreme ce la 1597 se spuneà că Turcii dărâmaseră dedemult această cetate, care de va fi avut vreo biserică într'ânsa, întâi pe ea ar fi ras-o depe fața pământului; cu atât mai mult nu se poate vorbì de existența unei biserici în secolul al 18-lea, adică cu două sute și mai bine de ani mai târziu. Iar în ce privește afirmațiile lui Bauer și Sulzer, acestea nu se pot luà decât ca simple comparații ale cetății cu o capelă pe vârful muntelui. Și dacă la 1597 se ziceà că dedemult fusese dărâmată, apoi cum puteà s'o vază Strycowsky cu 23 de ani mai înainte; și încă să vază și cei trei stâlpi de piatră!?..

Adevărul e că el trebuie să fi văzut biserica schitului din Bălteni, care i-a fost în drumul întoarcerii lui spre Polonia. Probabil că el a poposit acì, în mersul său. Localnicii, ținând în seamă că e oaspe strein și încă venit dinspre Turcia, suzerana Principatului Valahiei, trebuie să-i fi făcut o primire mulțumitoare. Buna găzduire și atențiile ce-i vor fi arătat Valahii au măgulit pe Polon. In darea de seamă ce a făcut asupra călătoriei sale se va fi gândit a menționà trecerea lui prin Valahia, legând-o, fără alte comentarii, de oprirea sa la numitul schit. Posibil ca în timpul ședерii sale la Bălteni să se fi interesat de trecutul și istoricul schitului. Neștiind limba țerii și poate, și cel ce i-a slujit ca tâlmaci și conducător necunoscând bine istoria trecutului nostru, îi va fi vorbit de Neamul Basarabilor, de Negru Vodă, întemeietorul schitului, despre moartea lui Vlad Dracul la Bălteni în luptă cu Ungurii și câte altele.

Dela schit, Strycowsky va fi luat drumul către Polonia trecând prin târgul Gherghița, fosta capitală a lui Pătrașcu cel Bun (1554-1558). Dacă pune Sibiul în locul Brașovului, aceasta lasă a se înțelege că el nu și-a continuat drumul spre Polonia, prin Ungaria; ci, pe aiurea.

La sosirea lui în Patrie, rânduindu-și notele și impresiile căpătate în cursul călătoriei, a căutat a le face mai interesante împănându-le cu pasagii din istoria țerilor și localităților pe unde trecuse.

Din pasagiul citat, vedem cât de slab geograf, și mai ales istoric, a fost Strycowsky, căci Sibiul nu vine în dreptul Gherghiței, ci Brașovul vine în această direcție; asemenea, lupta între Basarab Vodă și Carol Robert nu s'a întâmplat, nici la Bălteni, și nici la cetatea lui Negru Vodă, din Argeș, ci aiurea.

In ce privește cei trei stâlpi văzuți de el, e posibil să fi fost niscai stâlpi din cei ce se obișnuește a se pune la morminte, stâlpi așezați la căpătâiul unora din ctitorii înmormântați la schit. Pe stâlpi vor fi stat scrise deslușiri asupra persoanelor ce zăceau sub pământ, în dreptul lor. Strycowsky își va fi aruncat ochii pe scrisul depe pietre, se va fi făcut a înțelege cele citite, apoi și-a văzut de drum; iar acasă a făcut istorie, așà cum ne-a lăsat-o în descrierea călătoriei sale.

Adevărul, am arătat care este.

---

[1]) *Magnum etymologicum Romaniae*, Tom. IV. „Negru Vodă" pag. CXC—CXCI.

www.digibuc.ro

CAP. VIII.

SCHITUL DIN BĂLTENI ŞI ISVOARELE ISTORICE.

Concordanţa tradiţiei orale cu isvoarele istorice. Asemănarea planului bisericii din Bălteni cu planul bisericii mânăstirii Cozia. Clădirile religioase sârbeşti din secolele al 13-lea şi al 14-lea, faţă cu cele româneşti contimporane. Stăpânii din secolul al 16-lea ai moşiei Bălteni. Rezidirea schitului Bălteni de către maica Anghilina. Pricina acestei rezidiri. Inălţarea schitului Bălteni ca metoh al mânăstirii Snagovului. Jafurile şi pustiirile venite peste schit. Ultimii stăpâni ai moşiei şi schitului Bălteni, înainte de a fi închinat mânăstirii Ivirului din Sfântul Munte.

După tradiţia orală păstrată de bătrâni, am văzut că schitul din Bălteni este cu mult mai vechi de cum îl arată pisania pusă deasupra uşii (1626). Cum, această tradiţie ne-a păstrat amintirea, atât a voievodului întemeietor — Radu Negru —, cum şi a lui Hrizea Vornicul, restauratorul de mai târziu, numindu-l Hristea Vodă, ea prezintă pentru trecutul schitului un deosebit interes, căci concordă cu arătările isvoarelor scrise, din cari reiese că Hrizea Vornicul nu este decât restauratorul, iar nicidecum ziditorul din temelie al schitului Bălteni.

Dar, nu numai din tradiţia orală şi din isvoarele istorice scrise reiese că schitul din Bălteni a fost croit cu mult înainte de secolul al 16-lea sau al 17-lea; ci chiar stilul şi împărţirea clădirii ne îndreptăţesc a da schitului o vârstă cu mult mai mare decât cea dedusă din leatul pisaniei.

Biserica din Bălteni nu se aseamănă nici uneia din celelalte clădiri religioase zidite în secolul al 16-lea sau al 17-lea. Ea are un plan al ei original, cu totul deosebit de planul vreunei biserici sau mânăstiri din ţară, şi o notă caracteristică în construcţie, ce nu se mai obişnuiă în acele secole.

Am spus într'un alt capitol că, în ce priveşte planul, biserica din Bălteni are oarecare asemănare cu bisericile mânăstirilor Cozia şi Curtea de Argeş; iar construcţia se aseamănă întru câtvă bisericilor dela mânăstirile Snagovul şi Mihai Vodă din Bucureşti, cum şi bisericilor domneşti din Curtea de Argeş şi Târgovişte.

Dacă am lăsà la o parte ceardacul bisericii schitului din Bălteni, am observà o asemănare isbitoare între planul acestei biserici şi cel al bisericii M-rii Cozia. S'ar părea că ambele au fost făcute după unul şi acelaş plan.

Trecând graniţele ţerii în Serbia, vom da peste numeroase mânăstiri şi biserici vechi din secolele al 13-lea sau al 14-lea, cărora li se cunoaşte leatul zidirii. Este uimitoare asemănarea acestor clădiri religioase sârbeşti, mai ales în ce priveşte planul, cu mânăstirile Cozia şi Bălteni. Planuri aproape la fel cu ale acestor monumente româneşti găsim la mânăstirile: *Kruşevaţ*, zidită pe la sfârşitul veacului al 14-lea de Kneazul Lazăr, *Kalenici*, zidită de fiul său, Despotul Ştefan, *Rudeniţa* — în ruine —, *Semendria*, etc.

Asemănările de construcţie iarăş ne învederează legătura ce există în acea epocă între arta sârbească şi cea românească. Clădirile religioase

www.digibuc.ro

sârbești mai sus numite se deosebesc de cele românești numai prin superioritatea mărimii lor și prin artistica combinație a tencuelii exterioare; de interior nu vorbesc de oarece prin restaurările ulterioare și-a pierdut

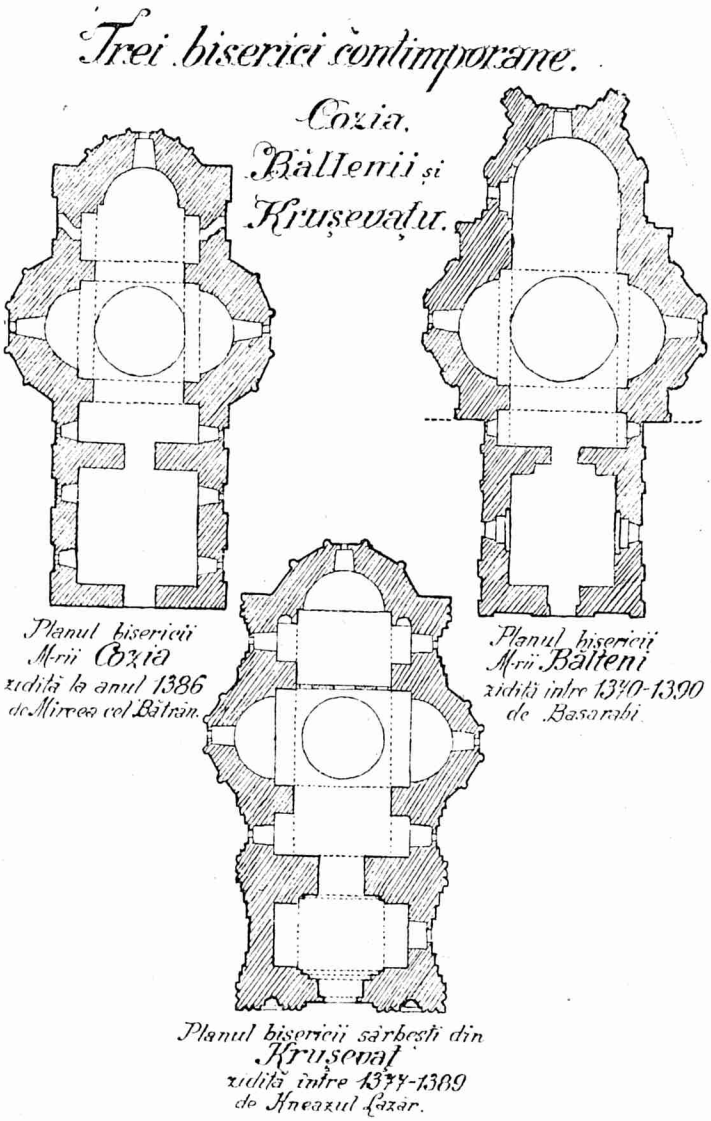

nota originală primitivă. Unele din aceste clădiri sunt zidite numai din piatră și din cărămidă, sau numai din cărămidă.

Asemănarea cea mai isbitoare ne-o dă însă mânăstirea Kruşevățul, care se apropie de biserica din Bălteni atât de mult în ce privește pla-

www.digibuc.ro

nul și construcția, în cât pare că amândouă ar fi operile aceluiaș arhitect [1]).

Față de aceste constatări, nu mai rămâne nicio îndoială asupra contimporaneității lor.

Din tradiția orală reiese că biserica din Bălteni e zidită de Radu Negru în acelaș timp cu mânăstirea Snagovul. Deși a fost o perioadă istorică în care zidirea Snagovului s'a atribuit lui Țepeș, totuș cercetările din urmă și documentele aflate mai încoà ne-au arătat că Țepeș nu a fost decât restaurator al numitei mânăstiri, căci s'au găsit danii făcute Snagovului încă din timpul domnici lui Mircea, deci într'o epocă anterioară domniei lui Țepeș.

Făcând abstracție de tradiția orală, și lăsând la o parte chiar asemănarea planului cu acela al altor biserici cu mult mai vechi; neținând în seamă nici chiar felul stilului și al construcției, cari nu sunt acelea ale secolului al 16-lea sau al 17-lea, și totuș nu se poate admite ca leat al zidirii schitului din Bălteni anul 1626, cel arătat în pisanie.

Deși, Hrizea Vornicul, nimicind vechea pisanie, a căutat să rupă legăturile schitului cu trecutul, totuș, acte, documente contimporane, ne arată că Hrizea nu este decât unul dintre reziditorii schitului.

Un document din 16 Mai, 1628 [2]), deci la doi ani mai târziu după rezidirea schitului de către Hrizea, ne spune că moșia Bălteni a fost proprietate a boierilor din Cojești. Cel mai vechi boier citat în documente este un oarecare Badea vel Vornic dela Măgurele, care a lăsat moșia Bălteni, împreună cu alte averi, ficei sale, maicăi Catalinei; iar aceasta, la rândul său, a lăsat averile sale maicăi Anghilina monahia, care a întemeiat mânăstire în satul Bălteni.

In acelaș document ni-se mai spune că în zilele răposatului Simion Vodă Moghilă, maica Anghilina a murit, iar mânăstirea a fost arsă și pustiită. După moartea maicăi Anghilina, averile acesteia fură împărțite între cei doi fii ai săi: Barcă Postelnicul și Badea din Cojești.

Urmașii acestora, și anume: Ilina, Dospina și Voica, fetele lui Barca Postelnicul, măritate cu Gheorghe, Marcu și Pătru; și jupâneasa Neaga, fata Badii din Cojești, măritată cu Neacșu Postelnicul, au vândut moșia Bălteni, pe la anul 1620, lui Dumitrașcu Clucerul și soției sale Alexandra, fica lui Hrizea vel Logofătul [3]).

Hrizea, socrul lui Dumitrașcu Clucerul, ajuns Vornic, rezidește mânăstirea din Bălteni, răscumpără moșia Bălteni dela gineri-său Dumitrașcu Clucerul, și împreună cu alte sate de prin prejur le face danie mânăstirii [4]).

Din cele de mai sus reiese destul de lămurit că schitul din Bălteni nu este întemeiat de Hrizea Vornicul; și, deși documentele nu ne mai pomenesc de vreun întemeietor sau reziditor al acestui schit mai înainte de maica Anghilina, totuș, nici această maică nu trebuie privită decât tot ca reziditoare, și nicidecum ca întemeietoare a numitului schit.

Nu e de admis ca maica Anghilina să fi zidit din temelii schitul din Bălteni, căci nu vedem nicio pricină cu temei rațional, care să fi îm-

---

[1]) Vezi un studiu mai amănunțit asupra bisericilor sârbești acl numite în lucrarea d-lui George Balș, *O vizită la câtevà biserici din Serbia.*

[2]) *Condica mânăstirii Radului-Vodă,* care se află în păstrare la Arhivele Statului, f. 184.

[3]) Aceeaș. f. 181. și 183.

[4]) Aceeaș. Documentul din 20 Iulie, 1648. f. 191.

www.digibuc.ro

boldit-o spre acest fapt. Ce scop de ordin practic, sau fie chiar de ordin sufletesc, ar fi putut-o îndemnà să ridice o mânăstire cum e cea din Bălteni; și afară de aceasta, tocmai în inima unui codru nepătruns și neumblat de cât de jivinele sălbatece și de cei alungați din mijlocul oamenilor?!

Pe lângă aceasta, în acele timpuri, și chiar mai târziu, femeile nu s'au văzut ridicându-și ctitorii, decât în tovărășia soților lor. Și apoi, în acele vremuri turburi, în care s'ar puteà presupune, după document, că s'a ridicat mânăstirea, i-ar fi fost tare anevoie să-și procure materialul necesar unei clădiri cum e cea dela Bălteni.

Și, afară de asta, ce-ar fi urmărit ea prin zidirea unei clădiri așà de trainice, cu ziduri groase, ascunsă ochiului, în mijlocul mlaștinilor, etc?....

Dacă-i erà aminte să comemoreze vreun act trist, de ce n'ar fi făcut o biserică?!...; și în altă parte, nu în Vlăsia. La ce ar fi cheltuit sume destul de mari, spre a face o mânăstire; căci așà spune documentul?...

Adevărul trebuie să fie altul; și, fiindcă ne ajută și actele scrise rămase din vremurile dedemult, să căutăm a pătrunde acest adevăr.

Am văzut sbuciumările și ncajunsurile întâmpinate de biată țară în secolul al 16-lea. In urma luptei dintre boieri și Mircea Ciobanul în jurul Bălteniior, probabil că schitul din Bălteni a rămas în părăsire, sau aproape ca în părăsire. In apropierea lui, mai avuți și mai puternici erau boierii din Cojești. Aceștia vor fi profitat de starea de părăsire a schitului, și-și vor fi apropiat averii lor și pământurile acestuia, cu ruinele lui.

Din călugărirea a două din urmașele acestui neam de boieri, trebuie să deducem că numai mari mâhniri le-au îndemnat pe jupânesele din Cojești a îmbrăcà rassa călugărească. Probabil că atât maica Catalina, cât și maica Anghilina, înainte de a se călugărì au fost căsătorite; zic probabil, deoarece numele soților lor, nu se cunosc. Faptul că fiecare a avut copii, nu ne mai lasă nicio îndoială asupra acestui lucru.

Dela Badea Vornicul, care a trăit pe la începutul veacului al 16-lea, în timpul lui Radu cel Mare [1]), până la moartea maicăi Anghilina, cea pomenită ca restauratoare a schitului Bălteni, au trecut aproape o sută de ani. In acest răstimp, cine știe ce dureri va fi îndoliat sufletele maicăi Catalinei, mai întâi, și maicăi Anghilinei, mai târziu?!

Cred că durerea sufletească a maicăi Anghilina trebuie să fi fost strâns legată de schitul Bălteni. Fie că va fi căzut acì tatăl, ori soțul său, în lupta dintre boieri și Mircea Ciobanul; fie că, chiar murind de moarte bună, va fi fost înmormântat lângă acest sfânt lăcaș corpul unuia, sau chiar ale mai multor membri scumpi din familia sa.

Starea de dărăpănare a schitului va fi hotărît-o să-i poarte de grijă, spre a nu se năruì peste mormintele celor scumpi ei.

Numai în felul acesta ne putem explicà rezidirea schitului din Bălteni de către maica Anghilina; zic rezidire, căci o ridicare din temelii nu e nicidecum de admis.

Se va zice că, dacă schitul din Bălteni a existat mai înainte de a fi rezidit de maica Anghilina, pentru ce nu-l mai găsim pomenit și în documentele sau scrierile anterioare acestei rezidiri?!...

[1]) *Cronica lui Șincai.* Ed. II, Tom. II, pag. 177, anul 1507.

www.digibuc.ro

Am văzut însă, că localitatea Bălteni mai este pomenită într'un document din timpul lui Vlad Vintilă Vodă, în care ni-se spune că acì a ajuns moartea pe Vlad Voievod cel Bătrân. Deci localitatea există cu numele de Bălteni încă din timpul acestui Vlad Voievod, care se presupune a fi fost Vlad Dracul, tatăl lui Vlad Țepeș. In document nu ni se spune însă, dacă localitatea era sat, sau mânăstire; ori și sat, și mânăstire. Dar, de vreme ce stabilește numele Bălteni, trebuie să fi fost un punct hotărît acela care purtà acest nume. Punctul acesta nu puteà fi decât: ori un sat, ori o mânăstire, căci de oraș sau altcevà, în Codrul Vlăsiei, nu e de vorbit.

După cum a fost o regulă cu puține excepții, întemeierea satelor și orașelor în apropierea apelor, tot astfel, a fost un obicei legat de însăș firea religioasă a Românilor, ridicarea satelor în apropierea mânăstirilor. Cum, satul Bălteni a existat din secolul al 14-lea, trebuie să fi avut vreun lăcaș religios, în care sătenii să se fi putut rugà lui Dumnezeu. Acest lăcaș n'a putut fi altul, decât biserica schitului din apropierea satului; căci, în acele vremuri de sărăcie pentru țăranul român, a admite un lăcaș de biserică special pentru sat, este a admite un mare lux pentru sătenii din Bălteni, cari ar fi găsit de prisos și peste puterile lor înălțarea unei biserici, când aveau la un pas de sat un astfel de lăcaș sfânt.

Dacă până la Hrizea Vornicul nu-l mai găsim pomenit, nici cu danii, nici în alt chip, aceasta se datorește faptului, că schitul din Bălteni trebuie să fi fost socotit ca metoh al mânăstirii din Snagov; și, darurile și daniile făcute Snagovului răsfrângându-se și asupra schitului, nu se mai treceà în actele de danie și numele lui, ci se treceà numai numele mânăstirii Snagovului, care erà îndatorată a purtà de grijă și schitului Bălteni.

Cum i-a purtat de grijă, se vede din faptul restaurării lui de către maica Anghilina; căci dacă mânăstirea Snagovul i-ar fi îngrijit de nevoi, nu ar fi fost de trebuință intervenția maicăi Anghilina.

Dar, schitul nu avù parte a se bucurà mult timp de îmbunătățirile făcute de către restauratoarea sa. Documentul citat mai sus ne spune că în anul morții maicăi Anghilina, mânăstirii i-s'a întâmplat ardere și pustiire, în zilele răposatului Simion Vodă Moghilă, care domnì în Țara Muntenească dela sfârșitul anului 1600 până către jumătatea anului 1602.

Jaful și pustiirea ce venì peste schit nu fu din partea păgânilor, ci chiar mâini creștine l-au prădat, mai grozav chiar decât păgânii.

Simion Movilă căpătase domnia Munteniei ajutat de Poloni. Zamoischi, cancelarul polon, când aduse pe Simion în domnie, îi lăsă ca sprijin patru mii de Poloni și Moldoveni. Aceștia, ocrotiți de însăș voievodul țerii, o prădară în chipul cel mai cumplit.

Despre aceste prădăciuni fără seamăn, Anonimul românesc zice: *„O! săracă țară, ce-au pățit atunci cu Leșii și Moldovenii, că au prădat și au jăcuit toată țara, și mânăstiri, și boieri, și săraci, până ce au luat tot ce au găsit la dânșii“* [1]).

Jaful cel mai mare însă, fu făcut de Unguri, cari năvăliseră în țară conduși fiind de Gavriil Batori, venind împotriva lui Radu Șerban Basarab, nepotul lui Neagoe Basarab, la 30 Decembrie, 1610.

O cronică din acele vremuri ne arată în prea dureroase cuvinte

[1]) Anonimul românesc, în *Magazinul istoric pentru Dacia*. Tom. IV. p. 301.

www.digibuc.ro

jaful cumplit și grozava prădăciune ce trecù atunci peste întinsul Valahiei: *„nimic nu fu cruțat: nici biserici, nici mânăstiri; ele fură prădate nu numai de aurul și argintul lor, ci și de coperământul lor de plumb. Mormintele fură deschise și icoanele sfinților despoete de tot argintul, aurul și podoabele lor. Poporul de jos se află în starea cea mai desperată, fiind nevoit, pe un ger cumplit, a rătăci prin păduri. Țaranii ce fură găsiți pe la casele lor, fură tratați în chipul cel mai cruut, de Secui și haiduci; prin toate casnele siliți să-și arate banii și după aceia tot uciși. Catre sexul femeesc se comiseră neomeniile cele mai înfiorătoare"* [1].

Ne putem închipuì că după aceste două jafuri, unul mai cumplit de cît altul, schitul din Bălteni nu mai rămăsese decât un schelet de zidărie, iar călugării — de vor mai fi fost — și sătenii, încă din timpul acestor prădăciuni, vor fi luat-o rasna, fiecare, încotrò i-au dus picioarele și le-au văzut ochii.

In aceste timpuri așà de turburi, am văzut că între stăpânii moșiei pe care erà zidit schitul din Bălteni se făceau schimbări mari. Urmașii maicăi Anghilina, ori împinși de nevoi, ori din greutatea d'a-și împărți pământurile rămase, sau fie chiar din alte pricini necunoscute nouă, vândură moșia Băltenii lui Dumitrașcu Clucerul, ginerile lui Hrizea vel Logofătul; iar acesta o vândù mai târziu socrului său, spre a o face danie schitului din Bălteni, rezidit de dânsul, schit pe care-l închină mânăstirii Ivirul din Sfântul Munte.

Fiindcă, prin rezidirea schitului din Balteni, Hrizea și-a legat destul de strâns numele de acest schit, să căutăm, pe cât ne va fi cu putință, a cercetà originea boierilor Hrizești.

CAP. IX.

ORIGINEA BOIERILOR HRIZEȘTI DIN SATUL POPEȘTII.

Târnosirea Mânăstirii dela Argeș. Imigrarea în massă a Grecilor, cu prilejul târnosirii. Primii boieri Hrizești pomeniți de istorie. Nicula Vistierul domn al Țerii Românești. Sfârșitul lui Gheorghe Vistierul din Popești. Vornicul Hrizea din Popești. Isgonirea Grecilor din țară de către Leon Tomșa. Averile lui Hrizea Vornicul. Din greșalele domniei lui Mihai Vodă Viteazul.

Hrizeștii sunt de origine greacă. Probabil că cei d'întâi membri ai acestui neam, boierit în Valahia, au venit și au rămas în țară încă din timpul domniei lui Neagoe Basarab, cu prilejul târnosirii Mânăstirii dela Argeș; căci ni se spune în biografia Patriarhului Nifon, de către Gavriil Protul, autorul numitei biografii, că la sfințirea acestei mânăstiri a fost prasnic mare cum nu s'a mai văzut; și lume, atât mireni, cât și preoți, au venit din toate părțile, dar cei mai mulți erau Greci [2].

---

[1] A. D. Xenopol. *Istoria Românilor.* Ed. I: Auszug aus Mihael Weiss, Brevis consignatio tumultum belicorum inde ab anno Christi 1610 ambitione et inquietudine Gabrielis Bathori princ. Transmontanorum, in Siebenbürgische Quartalschrift. III-ter Iahrgang, 1793, p. 241—264. Locul reprodus se găsește la anul 1610.

[2] *Arhiva Istorică.* Tom I, No. 2, pag. 148 — 149.

www.digibuc.ro

Faima clădirii minunate ridicată de Neagoe la Argeș fusese trâmbițată, mai ales de Greci și călugării greci, până în colțurile cele mai depărtate ale creștinătății ortodoxe. De și neisprăvită [1]), Neagoe a ținut s'o sfințească; și a căutat ca târnosirea Sfântului Lăcaș să fie la înălțimea vâlvei ce se făcuse în jurul lui. Pentru împlinirea acestui caprițiu, el făcù chetueli nebunești.

Neagoe aduse din Orient tot ce clerul ortodox avù mai ales, în frunte cu însăș Patriarhul Țarigradului, Teolyct, și cu mitropoliții: Mitilenei, Midiei, Sardikiei și al Seresinului. Asemenea a luat parte la praznic tot clerul Țerii Românești, cu egumenii tuturor mânăstirilor din țară.

Cu acest prilej a fost o adevărată năvălire în massă a Grecilor în Țara Românească. După strălucita primire și neașteptata atenție ce li s'a dat, cum s'ar mai fi îndurat oare să părăsească acest pământ al făgăduinței, această țară în care, pentru Greci, plouà lapte și curgeà miere?!...

Cu drept cuvânt se poate zice că târnosirea mânăstirii lui Neagoe a fost cel mai nemerit mijloc de colonizare a Valahiei cu Greci. Dacă apogeul puterii lor a fost tocmai în timpul Fanarioților, pricina e că abià atunci au putut răsbì Grecii la tronul Țerii.

Din vremea acelei imigrări în massă a Grecilor pe pământul Valahiei, trebuie să fi rămas în țară primii strămoși românizați ai boierilor Hrizești.

Cei dintâi boieri din neamul Hrizeștilor, pomeniți de istorie, sunt: Nicula Vistierul, Hrizea Vornicul și Gheorghe din Popești.

Tradiția pomenește și de un Dumitru, din neamul acestor boieri; istoria însă nu ne arată niciun boier cu acest nume, care să fi făcut parte din neamul boierilor din Popești.

Acești boieri au jucat roluri de seamă în epoca lor, lucru ce reiese chiar din slujbele înalte pe cari le-au ocupat în Țara Românească.

Nicula Vistierul a reușit a fi numit chiar și domn al țerii pentru un scurt timp, în locul lui Alexandru al 5-lea Coconul. Astfel, în cronica lui Șincai ni se spune că Alexandru Coconul, fiul lui Radu Mihnea, se luase rău cu Gabriel Betleen, Principele Ardealului. Acesta trimise pe unul din căpitanii săi, anume Paul Iancio, cu o parte din oștire în Țara Românească la anul 1628, spre a detronà pe Alexandru Coconul. In locul lui fu pus Nicula Vistierul, care erà foarte bogat; dar Nicula, drept recunoștință, își dete coatele cu Turcii, și începù a lucrà la Poartă împotriva lui Betleen, lucru ce nemulțumì foarte mult pe Principele ardelenesc, care, și așà, erà destul de nemulțumit, căci Nicula Vistierul nu fusese tocmai darnic cu el, pentrucă-l pusese în tronul Valahiei.

Gabriel Betleen, de ciudă, trimise pe David Zoliomi, căpitanul Haromsechiului și prinse pe Nicula, pe care-l aruncă la închisoare, de unde nu-i dete drumul până nu se răscumpără cu 16.000 ducați [2]).

Nicula Vistierul își găsì sfârșitul într'o luptă] e care au dus-o o parte dintre boierii munteni, în frunte cu Radu, fiul lui Alexandru Iliaș, împotriva altor boieri, în frunte cu Matei Vodă Basarab, la 1633. Deși Radu Iliaș a fost ajutat în această luptă de Mârza, Hanul tătăresc, totuș Matei Vodă

[1]) Biserica mânăstirii Curtea de Argeș a fost terminată din zugrăveală de Radu Vodă dela Afumați, ginerele lui Neagoe.

[2]) *Cronica lui Șincai*, Ed. II, Tom. III, pag. 26, anul 1628.

www.digibuc.ro

ieșì biruitor la Plumbuita, lângă București, punând pe goană atât pe Radu, cât și pe boierii rămași în viață. Printre aceștia era și Hrizea Vornicul [1]).

Intru cât privește pe Gheorghe Vistierul din Popești, cronica ne spune că el a pierit de mâinile dorobanților și seimenilor răsculați împotriva lui Constantin Basarab, cari voià să-i desființeze [2]).

Pe Hrizea Vornicul, restauratorul schitului din Bălteni, îl găsim pomenit în istorie, pentru prima oară, în timpul domniei lui Mihai Viteazul.

Se vede că el se bucură de o deosebită încredere în ochii Domnului, căci fu trimis împreună cu Mitropolitul Țerii, Eftimie, la Belgrad, în 20 ale lunii Maiu, anul 1595, spre a face o învoială de alianță cu Sigismund Bathori, domnul Ardealului [3]).

Hrizea a jucat un rol însemnat în istoria Țerii Românești, datorită, mai ales, diplomației lui fără seamăn.

Prin avuția lui, prin poziția strălucită a rubedeniilor sale, și mai cu seamă prin șiretlicul său, a știut să se facă de trebuință tuturor domnilor ce s'au perindat pe tronul țerii, cât trăì el.

Așà se face că-l găsim părtaș mai la toate soliile de seamă pe cari domnii Munteniei le trimeteau la vecinii lor.

La 1633, în luna lui Septembrie, Hrizea, împreună cu numeroși boieri greci sau de origine greacă, se răsvrătesc împotriva lui Matei Basarab și a numirii lui ca domn al Munteniei. Din această pricină, ei trec în Moldova și se unesc cu Radu Iliaș, care țintea pe acele vremuri tronul Munteniei.

Ciocnirea dintre Radu Iliaș și Matei Basarab a avut loc la Plumbuita. Care a fost rezultatul acestei ciocniri, am văzut mai sus.

Pricina pentru care acești boieri se răsvrătiseră împotriva alegerii ca domn a lui Aga Matei Basarab era că acesta, înainte de a fi ales domn, pusese la cale formarea unui partid românesc protivnic Grecilor, care partid ceruse lui Leon Tomșa (1629 1633), domnul din acele vremuri, isgonirea acestora din țară.

Domnul, ca să împace spiritele boierilor români, dădù un hrisov cu data din 23 Iulie, 1631, în care citim: *„vazând atâta saracie și pustiire țerii, căutat-am domnia mea și cu tot sfatul țerii, ca sa aflăm de unde cad acele nevoi pre țară; și aflatu-s'au și s'au adeverit că toate nevoile și sărăcia se încep dela Grecii streini, cari amestecă domniile și vând țara fără milă și o precupețesc pre camete asuprite, și dacă vin aici în țară, nu socotesc să umble după obiceiurile țerii, ci strică toate lucrurile bune și adaog legi rele și asupritoare, și unele slujbe (biruri) le-au marit și le-au ridicat fără seamăn pre atâta greime ca să-și plătească ei cametele lor. Incă și altă multă înstrăinare au arătat catre oamenii țeri, nesocotind pre nici un om de țară, înstreinând oamenii despre domnia mea cu pisme și cu năpăști, și asuprind săracii fără mila, și arătând vrajmășie catre toți locuitori țerii.“* După aceia, Domnul mai spune că a făcut legătură și jurământ mare cu afurisenie în fața Mitropolitului și Episcopilor și *«dupa jurământ, călcat-am acele*

[1]) *Cronica lui Șincai*, Ed. II, Tom III, pag. 38 40, anul 1633.
[2]) Aceeaș. Tom. III, pag. 100, anul 1655.
[3]) Aceeaș. Tom. II, pag. 405, anul 1595.

www.digibuc.ro

obiceiuri rele și le-am pus domnia mea toate jos și am scos acei Greci streini din țară afara, ca pe niște neprieteni țerii»[1]).

Probabil că Leon Tomșa a dat acest hrisov mai mult cu intenția ca să scape de mulțimea Grecilor ce-l împrumutase cu bani, când își căpătase domnia; căci ni se spune că nu toți Grecii au fost isgoniți din țară, ci numai unii — probabil, creditorii săi —, de oarece hrisovul se găsește iscălit chiar și de Greci, însă de Grecii care erau veniți în țară din vremuri mai vechi.

Cu atât mai curios pare acest hrisov, cu cât Leon Tomșa e socotit a fi el însuș Grec, știință lăsată nouă de Paul Strasburg, trimisul regelui Suediei la sultanul Amurat, care, cu prilejul soliei lui, a trecut prin București, găzduit fiind de Leon Tomșa [2]).

Cu tot hrisovul lui Leon Vodă, cu toată dușmănia lui Matei Basarab împotriva Grecilor, Hrizea isbuti a rămâne în țară, ba încă reuși a se face de trebuință chiar lui Matei Vodă, care mai în urmă îl avù în cinste.

Averea acestui Hrizea trebuie să fi fost nemăsurată, căci cercetând actele de vânzări dintre anii 1627—1638, pe nimeni nu întâlnim mai des, ca pe el, cumpărând, și de unde puteà, și de unde nu puteà: moșii, vii și tot felul de averi nemișcătoare. Cei cu cari-și încheià el târgurile erau : ba răzeși, ba boieri scăpătați, ba femei văduve de boieri, și alți oameni siliți de felurite nevoi a se desface de bunurile lor.

Pentru a ne da seama ce fel de oameni erau aceia cari-i vindeau lui pământuri, să luăm un document-două din cele ce ne vorbesc despre cumpărăturile sale. Așà, îl găsim cumpărând moșia Voinești, dela Pană Armașul, boier, și dela Dobra, fata Pârvului, răzășiță [3]). Mai îl găsim cumpărând moșia Gemenele, dela Socol Paharnicul, boier, pentru 68 de galbeni, și dela Marcul Armașul, tot boier, pentru 12 galbeni [4]).

Documentul privitor la cumpărarea moșiei Gemenele de către Socol Paharnicul ne spune că acesta ar fi cumpărat-o dela Preda Postelnicul, care-i vânduse întâi două părți de peste tot locul, din satul Gemenele, din câmp, și din apă, și din pădure, și dintr'amândouă siliștele satului, pentru 30.000 de aspri, împreună cu doi rumâni; iar partea cea d'a treia și c'un rumân din acel sat a ținut-o pentru el. Peste vreo două luni, văzând că rămășița ce o păstrase nu-i este de nicio treabă, și mai vărtos trebuindu-i bani, o vinde și pe aceasta tot Paharnicului Socol pe 6.000 de aspri, în timp ce pe celelalte părți luase 30.000 de aspri [5]). Acest târg ne face să credem că, ori Postelnicul Preda trebuie să fi fost la mare ananghie de bani, ori că cea d'a treia bucată va fi fost cu mult mai mică decât celelalte două.

Dar, vorba ceia: «*dar, din dar, se face raiul!*»; ceeace fu Paharnicul Socol pentru Postelnicul Preda, fu Vornicul Hrizea pentru Paharnicul Socol.

---

[1]) *Magazinul istoric pentru Dacia*, Hrisovul lui Leon Vodă Tomșa, dat în București la 22 Iulie, 1621. Tom. I, pag. 122—125.

Uricarul, în Tom. V. pag 167, publicând începutul acestui document, crede a se referì numai la călugării greci, iar nu și la boierii greci.

[2]) Vezi *Istoria Românilor* de Xenopol. Ed. I, Vol. III, pag 476.

[3]) *Arhiva istorica*. An. I, No. 1, pag. 8 și 14. Documente din 1627.

[4]) Aceeaș. An. I, No. 1, pag. 23 și 32. Documente din 1630 și 1638.

[5]) Aceeaș. An. I, No. 1, p. 15. Documente din 1629.

www.digibuc.ro

BIBLIOTECA MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

Pe acele vremuri, galbenul era socotit 200 de aspri [1]). Paharnicul Socol dăduse pe moșia Gemenele 36000 aspri, ceea ce ar veni 180 de galbeni, iar dela Hrizea nu luase decât numai 68 de galbeni, adică nici pe jumătate din cât dăduse.

Tot în aceste vremuri îl mai găsim pe Hrizea cumpărând o vie a lui Stanciu Șoimarul [2]), și multe altele. Documentul care ne vorbește de vânzarea viei e datat din 1636, în Târgoviște. In el se spune că Tudoran Județul și 12 pârgari din acel oraș, întăresc jupânului Hrizea cumpărătura unei vii dela Stanciu Șoimarul pentru 110 galbeni ungurești, fiind mulți boieri, și preoți, și bătrânii orașului mărturie; după care înșiră vreo 30 de nume zicând la sfârșit, și alți mulți oameni buni și bătrâni.

Pe Hrizea Vornicul îl mai găsim cumpărând și moșia Sârbenii, pentru care capătă hrisov dela Matei Basarab [3]).

Moșia Micșunești din jud. Ilfov asemenea trebuie să fi fost a lui Hrizea, căci o găsim cumpărată de Nicula Vistierul pentru 400 de galbeni dela înșiș sătenii moșiei, cari s'au vândut lui rumâni, de mare nevoie, căci dela Mihai Viteazul s'au văzut vânduți, răsvânduți, cumpărați, răscumpărați prin fel de fel de tertipuri domnesti, cari-i obligă la dări peste puterile lor, numai spre a-i sili să se vândă robi domnului [4]).

Mihai Viteazul, împlinitorul visului de veacuri al Românismului prin «*Unirea Munteniei cu Ardealul și cu Moldova*», a pierdut mult în ochii istoriei prin faptul că, spre a fi pe placul boierilor cari în cele din urmă l-au trădat, a nesocotit cu totul clasa de jos a poporului.

Aureola în care l-au învăluit laurii câștigați mulțumită îndrăsnelii lui temerare, ne-a făcut să-l vedem și să-l judecăm cu indulgență, însă, Mihai, pe cât a fost de bun general, pe atât a fost de slab cârmuitor.

In acțiunile lui de cârmuitor al poporului s'a lăsat târît în totdeauna de îndemnurile și interesele boierimii, trecând peste nevoile și drepturile celor de jos, ca și cum aceștia nici n'ar fi existat pentru el.

Dacă Mihai era de partea boierilor și le îngăduia împilarea poporului, apoi aceasta o făceà din pricină că el însăș călcà drepturile celor nevoiași. Când vroià să robească vreun sat, puneà pe el biruri peste biruri în cât le erà bieților oameni peste putință a le plăti; așà că satul: cu oameni, cu pământuri, cu tot, erà trecut în stăpânirea domnească, și sătenii socotiți „*rumâni*“ sau „*robi*“.

Acest obicei l-au practicat mai târziu și alți voievozi față de supușii lor; cine a fost născocitorul acestui mijloc d'a robì satele și oamenii, prin încărcarea lor cu biruri și angarale de nu erà chip a le puteà plăti bieții oameni, nu se știe!..

---

[1]) *Arhiva istorică*. An. I, No. 1, p. 23. Vezi un document din 1640.
[2]) Aceeaș. An. I, No. 2, p. 19 și An. I, No. 1, p. 15.
[3]) Arhivele Statului. *Condica mânăstirii Radului Vodă*. Pach. 10, act. 12. — Vezi în *Istoria Bucureștilor* de Gion, pag. 160, o podoabă luată depe acel hrisov.
[4]) Vezi documentul publicat de Papiu Ilarian în *Tezaur*, Tom. I p. 387.

www.digibuc.ro

CAP. X.

REZIDIREA SCHITULUI DIN BĂLTENI DE CĂTRE HRIZEA VORNICUL.

Pricina pentru care Hrizea Vornicul rezidește Schitul din Bălteni. Pisania rămasă dela Hrizea. Insemnarea meșterului Stoica pe zidul bisericii. Pământurile dăruite de Hrizea schitului dela Bălteni. Inchinarea schitului Bălteni, prin mânăstirea Radu Vodă din București, mânăstirii Ivirului din Sfântul Munte.

Am văzut în ce chip, moșiile din jurul Băltenilor au intrat în mâinile lui Dumitrașcu Clucerul, ginerile lui Hrizea Vornicul. Am arătat mai sus, că schitul din Bălteni, după rezidirea lui de maica Anghilina, a fost ars, jefuit, dărăpănat, cu un cuvânt adus într'un hal că nu mai puteà slujì ca adăpost călugărilor, și ca urmare trebuie să fi rămas pustiu cu desăvârșire. Mulțumită lui Hrizea Vornicul, acest monument scump nouă, fu scos din năruirea în care-l aduseseră împrejurările și oamenii, și înzestrat cu numeroasele moșii din jurul său, cumpărate atât dela megieși, cât și dela Dumitrașcu Clucerul.

Suntem însă în drept a ne întrebà: ce l-a îndemnat pe Hrizea ca să poarte de grijă acestei mânăstiri de care nu-l legà decât faptul că întâmplarea o făcuse să fie zidită pe moșia de curând cumpărată de către ginerile său, Dumitrașcu?

Pricina care ne-ar puteà întru câtvà lămurì acest capriciu al Vornicului Hrizea, pare a fi următoarea:

In luptele din acele vremuri pentru întâetate, boierii de frunte au căutat a se ridicà în ochii celor mici și a celor deopotrivă cu ei, prin fapte și merite ce trebuiau să-i scoată din ceata boierimii de rând. In acele timpuri robite de fanatismul religios, cea mai de ispravă faptă, și totdeodată și cea mai aleasă, erà socotită a fi ridicarea de lăcașuri sfinte — mânăstiri —, și miluirea acestor lăcașuri cu averi. Cu cât averile erau mai întinse și mai numeroase, cu atât fapta erà mai de laudă și mai de ispravă. Hrizea Vornicul, om ambițios, avut și dornic d'a pune mâna pe domnia țerii, prin rezidirea Băltenilor a urmărit mai mult înălțarea sa în ochii boierimii; iar prin înzestrarea mânăstirii cu numeroase pământuri a vrut să arate marea sa avuție și deci vrednicia de a fi domn. Faptul că el a găsit cu cale tocmai rezidirea unui schit bătrân, aruncat în inima nepătrunsului codru al Vlăsici, ne face să vedem că Hrizea urmăreà și scopul de a preface lăcașul sfânt ce-și alesese ca ctitorie, într'un cuib de retragere, într'o cetate de apărare, când împrejurările l-ar îndemnà să ridice armele împotriva domnici; mai ales că în acele vremuri, cel ce aveà bani puteà să-și înjghebeze de grabă o oștire plătită, cum avù însăș Matei Basarab, contimporan cu Hrizea.

Dacă Hrizea a ales pentru înălțarea sfântului lăcaș ce plănuise, resturile vechi ale altei mânăstiri rămasă pustie, aceasta socotesc că a făcut-o din șiretlic; și iată de ce: Voievozii vedeau în toți boierii țerii, și mai ales în boierii de seamă, niște protivnici la domnie; și toate urmele și faptele

www.digibuc.ro

acestora erau spionate. Chiar faptul înălțării unei mânăstiri era socotit ca cevà vătămător siguranței domnici, și deci boierii erau opriți a ridicà astfel de lăcașuri, spre a nu le întrebuința în urmă ca adăpost împotriva oamenilor lui Vodă. Din această pricină boierii recurgeau la șiretlicuri ca cel întrebuințat de Hrizea Vornicul la rezidirea Bălteniior; adică își arătau dorința pioasă de a restaurà ceeace rămăsese dela strămoși, și Vodă se vedeà silit a da îngăduirea sa pentru împlinirea unor astfel de dorințe isvorîte dintr'un simțimânt de pietate către cele creștinești.

Un șiretlic la fel întrebuințau și voievozii față de Turci, cari nu îngăduiau Românilor să ridice întărituri și locuri de apărare pentru vremuri de răsboi. Sub cuvânt că înălțau lăcașuri de rugăciune, lăcașuri dumnezeiești, zideau cetăți în toată regula în jurul mânăstirilor, momind pe Turci că nici nu gândesc la cetăți de apărare; din această pricină, Turcii, mai apoi, în luptele cu Românii, dădeau iama mai mult prin schituri și mânăstiri: prădându-le, dărâmându-le pe cât le stăteau în putință, și dându-le aproape întotdeauna pradă focului [1]).

Dacă sentimentele ce au călăuzit pe Hrizea Vornicul la rezidirea schitului Bălteni au fost isvorîte numai din cuget curat creștinesc; ori dacă, pelângă acestea, vor mai fi fost și alte planuri pe cari nu le-a putut împlinì, nu știm. Că ambiționà a fi domn, asta nu mai rămâne îndoială.

In pisania ce ne-a rămas deasupra ușii, nu ni-se spune scopul zidirii mânăstirii, nici nu ni se arată numele ctitorilor ce au premers lui Hrizea.

Intr'adevăr pisania zice: ACEST SF[Â]NT ȘI DUMNEZEIESC HRAM AL SFÂNTULUI MARE ARHIEREU NICOLAE, ZIDIT-O-AM DE IN TEMEIU EU, ROBUL LUI H[RISTO]S, HRIZEA, MAREA-DVORNIC, DEN CÂT M'AU DAT DUMNEZEU CHELTUELII, ȘI AJUTÂND DUMNEZEU, RADICAT-AM ACIASTĂ SFÂNTĂ RUGĂ ÎN SLAVA ȘI ÎN LAUDA LUI DUMNEZEU CELUI SLĂVIT ÎN TROIȚĂ ȘI ÎN NUMELE MARELUI SFÂNTULUI NICOLAE FĂCĂTORIUL DE CIUDE, ȘI SE-AU INCEPUT ÎN ZILELE LUMINA[TULUI DOMN IO ALEXÀNDRU, FECIOR RADULUI..... 1626 [2]).

De unde am deschis parantesul, literile sunt aproape distruse, așà că abià mai mult se ghicește ce a fost scris acolo, decât se citește; iar punctele le-am pus în locul părții ce nu se poate nici citì, nici ghicì. E mulțumitor totuș, că anul 1626 se poate citì. Textul pisaniei e românesc și scris cu litere cirilice săpate în piatră cu multă regularitate. Piatra pe care e scrisă pisania, e pusă deasupra ușii de intrare în pronaos, și e sprijinită pe alte două blocuri laterale de piatră. Atât în jurul scrierii, cât și în lungul celor două blocuri de piatră, se află cioplit un chenar nu tocmai artistic, însă întrerupt de frumoase rozete, admirabil sculptate și în așà chip combinate, că nu seamănă una cu alta.

Pe perete, tot în afară, în partea dreaptă a intrării, se mai vede scris cu roșu următoarea însemnare, cu litere cirilice: *† Pis. Stoica, meșterul, ca să să știe de cându am făcut jețul la sf[ă]nta și dumnezeiască [biserică], și au fost părintele ..... egumen, și au fost*

[1]) Al T. Dumitrescu. Excursiuni istorice: Târgoviștea, în *Revista pentru istorie arheologie și filologie*, an. 1910.

[2]) Vezi „*Inscripții din bisericile României*" de N. Iorga. Vol II, pag. 109, a LXIV-a inscripție.

www.digibuc.ro

Pisania bisericii din Bălteni cu singura pictură făcută pe zid.

www.digibuc.ro

[ctitor] Hrizea Vornicul şi Dumitra[na], în zilele [lui Alexandru Vodă] [1]).

Astăzi, o parte din această însemnare a fost aproape distrusă cu prilejul reparării făcută bisericii, nu de multă vreme. Dacă avem cuprinsul ei, aceasta se datoreşte numai d-lui Iorga, care a apucat a o copiă înainte de restaurare [2]).

Pisania mărturiseşte că Hrizea Vornicul a ridicat această mânăstire din temelie. Am văzut însă că documentul din 1628, Mai 16 [3]), scris la doi ani după terminarea restaurării mânăstirii, ne spune că nu Hrizea a zidit-o, ci Maica Anghilina; iar Hrizea numai o rezideşte, lucru pe care ni-l spune un document din 1648, Iulie 20 [4]), adică scris la 22 de ani după restaurare. Acelaş document ne mai spune că Hrizea Vornicul a cumpărat dela ginerele său, Dumitraşcu Clucerul, moşia Bălteni, pentru ca împreună cu alte sate de prinprejur să fie zestre mânăstirii. Deci, moşia de altădată a mânăstirii din Bălteni trebuie să fi cuprins pământurile pe cari azi se găsesc satele: Luceanca-Butimanul, Poenarii-Vulpeşti, Ciocănarii, Movila, Periş, Brătuleştii, Cociocul, Tâncăbeştii-Mitropolia, Băltenii, Hărăbocul, Piscul, Herasca, Poenarii-Ralli, Poenarii-Burchii, Podul-Văleni, Văleni-Buriaşi, Satul-Nou, Cărbunarii, Ologenii, Tătăreii, Dăneştii şi Fântânelele; după cum am zice, moşia Băltenilor se întindeà în colţul a trei judeţe: Ilfovul, Prahova şi Dâmboviţa.

Din cele spuse până acum se vede lămurit că mânăstirea din Bălteni a existat şi înainte de Hrizea, cum şi înainte de Maica Anghilina; şi aceştia numai au reparat-o. Ce pisanie va fi pus Maica Anghilina la restaurarea făcută de dânsa, nu ştim; însă de va fi procedat tot ca Hrizea, atunci şi ea îşi va fi atribuit sieşi ridicarea din temei a sfintei mânăstiri, de oarece e fapt constatat, că ori de câte ori un nou ctitor restaurà un monument religios, căutà să-şi pună neamul său în locul vechilor ctitori, dacă nu se înrudeà cu ei.

Dar, de ce am invinuì pe Hrizea, că şi-a atribuit lui planurile şi munca altuia, când, şi în zilele noastre, se procedează mai pe de-arândul cam la fel ?! Câte biserici şi mânăstiri nu şi-au perdut originea din pricina restauratorilor, cari împinşi de ambiţia de a lăsà posterităţii ideia greşită că ei ar fi autorii acelor clădirii sfinte, s'au substituit adevăraţilor întemeietori, neglijând cu totul a-i numì şi pe aceştia ?!.. Se vede că e înăscut în firea omului, ca, dacă se poate, să nu se deà în lături când e vorba să se bucure de munca şi lucrul altuia. Orice s'ar zice însă, Hrizea Vornicul are meritul de a fi redat unui monument naţional de multă însemnătate, putinţa să pătrunză prin veacuri şi să ajungă până la noi.

De vreme ce Hrizea Vornicul erà foarte bogat, de vreme ce face danie mânăstirii din Bălteni atâta întindere de pământ, putem să ne închipuim că şi averea din lăuntrul bisericii: podoabele, aurăria, argintăria şi icoanele, trebuie să fi fost de mult preţ. Aceasta se deduce şi din

---

[1]) N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*. Vol. II, pag. 109.

[2]) Însemnătatea istorică a bisericii din Bălteni a fost înţeleasă şi adusă la cunoştinţa lumii istorice, în anul 1906, de către d-nu N. Iorga. Acestei biserici i-a închinat şi un articol publicat în revista *Floarea Darurilor*, anul 1907. Vol. II, pag. 122.

[3]) Arhivele statului, *Condica mânăstirii Radului Vodă*, f. 184.

[4]) Aceeaş. f. 191.

www.digibuc.ro

faptul însemnării depe zid a meșterului Stoica, în care ni se vorbește despre construirea unui jeț în sfânta biserică.

De oarece meșterul Stoica dă atâta însemnătate jețului făcut de el în biserică, încât ne lasă și o știință în scris, apoi trebuie să fi fost un jeț ce nu va fi lăsat nimic de dorit din punct de vedere artistic. Astăzi însă, biserica nu numai că nu mai are jețuri grozave care să încânte ochiul prin arta lor, dar chiar și cele câtevà străni ce le are, în ce privește măestria cu care sunt lucrate, îți arată ultima expresie a rudimentarității.

Știința lăsată de meșterul Stoica mai are însemnătate și prin faptul că ne pomenește cum că mânăstirea ar fi avut un egumen, al cărui nume nu s'a putut descîfrà; lucru ce ne întărește pe deplin credința că actuala biserică din Bălteni a fost o mânăstire de călugări în toată puterea cuvântului. Tot această însemnare ne mai numește ctitor, pelângă Hrizea Vornicul, încă un nume: «*Dumitra* ...

D-l Iorga socotește că acest nume întregit ar fi «*Dumitrana*», crezând, probabil, că astfel ar fi chemat-o pe soția lui Hrizea Vornicul.

E mult mai posibil însă, ca acest «*Dumitra...*» fără sfârșit, să fie chiar, «*Dumitraşcu*», numele ginerelui lui Hrizea și proprietarul moșiei Bălteni, care erà natural să figureze ca ctitor al unei biserici zidită pe moșia sa și pentru a cărei restaurare va fi făcut și el, poate, multe chetlueli.

Dela restaurare—1626—și până la 1642, mânăstirea din Bălteni, împreună cu moșiile sale, a fost administrată de egumenul său. La 1642, Iulie 28, spre a se conformà obiceiurilor din vremurile acelea cum și înclinărilor sale către foștii săi compatrioți, Grecii dela Aton, Hrizea Vornicul închină schitul din Bălteni, cu toate moșiile și veniturile lor, mănăstirii Ivirului din Sfântul Munte.

Inchinarea o făcù însă, prin mijlocirea mânăstirii Radului Vodă din București, cea începută de Alexandru al 2-lea (1567—1577), fiul lui Mircea Ciobanul și al Doamnei Kiajna. Această mânăstire fiind dărâmată de explozia ierbii de pușcă pusă într'adins de Sinan-Pașa, când venì împotriva lui Mihai Viteazul, la 1595, fu rezidită de Radu Mihnea Vodă la 1614, și terminată din zugrăvit de către fiul său, Alexandru Vodă Coconul, care domnì în Muntenia între anii 1623—1628, după-ce tatăl său, din a 2-a domnie în Muntenia, trece ca domn în Moldova, unde și moare de podagră, în anul 1626, la Hârlău [1]). De acì fu adus în Muntenia, din ordinul lui Alexandru Vodă, de către o delegație de boieri din care făceà parte și Hrizea Vornicul [2]).

Radu Mihnea fu înmormântat cu mare cinste în mânăstirea cea zidită de dânsul la marginea Bucureștilor.

---

[1]) *Letopisețul Țerii Moldovei,* de Miron Costin. Tom I, pag. 283. Ediția M. Kogălniceanu.

[2]) Aceeaș. Tom. I, p. 289.

www.digibuc.ro

CAP. XI.

FRĂMÂNTĂRILE POLITICE DIN VEACUL AL 17-LEA ȘI URMAȘII LUI HRIZEA VORNICUL.

Influența politică a lui Hrizea Vornicul. Moartea sa. Răscoala seimenilor contra lui Constantin Șerban Basarab. Alegerea ca domn a lui Hrizea Spătarul. Fuga lui Hrizea Vodă. Pedepsirea seimenilor răsculați. Prinderea lui Hrizea Vodă. A doua fugă și spânzurarea lui. Hrizea Vistierul fiul lui Hrizea Vodă. Dușmănia dintre Băleni și Cantacuzinești. Partizanii lor.

Cercetând trecutul Țerii Românești către sfârșitul veacului al 16-lea și începutul celui de-al 17-lea, am vedeà că mai la fiecare pas, istoria ne scoate înainte isprăvile și numele lui Hrizea Vornicul.

Acest Hrizea, fiind Grec de origine, aveà toate cusururile și calitățile acestui neam de oameni oploșiți în Țara noastră. El a jucat un rol de seamă în viața socială a epocii în care a trăit. Trecut prin toate boieriile țerii, mai rămăsese să ajungă doar Vodă, ca să nu mai aibă nimic de dorit în Țara Românească. Cât trăi, idealul său fu domnia țerii, dar împrejurările i-au stat împotrivă și nu-și putù împlinì acest vis de mărire lumească. In schimb însă, știù să facă pe domnii țerii să-l știe de teamă și să ție seamă de el în toate împrejurările.

Cel ce i-a îndurat șicanele și neajunsurile mai mult a fost Matei Basarab. Hrizea dușmăneà pe Matei Vodă nu numai din pricina antipatiei pe care acest domn o manifestà față de Greci în toate împrejurările, ci, mai ales, din cauză că-i fusese rival la domnie. De altfel, Matei Basarab aveà dușmană mai toată șleahta grecească din țară, căci nu se puteà lipì de sufletul Grecilor naționalismul acestui voievod.

Cu toate acestea, Aga Matei Basarab luptă și împotriva lui Leon Tomșa (1629-1633), mazilitul domn al Munteniei, luptă și în contra lui Radu Iliaș, noul numit al Sultanului și fiu al Alexandru Iliaș, domnul Moldovei, luptă și împotriva boierilor greci și români ce-i erau protivnici, și, sprijinit pe pungile sale de bani, sprijinit pe boierii naționaliști și ajutat de Abaza Pașa dela Silistra, puse mâna pe tronul Munteniei.

Cum luă frânele Țerii în mână, Matei Basarab ținù să se afirme ca reformator. El puse să se tipărească cărți de legi și cărți pentru biserici în limba românească; ridică birurile depe veniturile bisericilor și mânăstirilor; dădù înapoi bisericilor și mânăstirilor pământurile și moșiile luate cu japca de boierii atotputernici; și multe alte îmbunătățiri făcù.

Cel mai însemnat act al său, făcut pentru binele bisericii române, fu actul de desrobire al celor mai bogate mânăstiri românești închinate mânăstirilor din Orient. Prin acest act, el a vrut să isbească în partidul grec, care, mulțumită influenței de care se bucurà la Țarigrad, cu tot antigrecismul lui vodă, erà încă tare în țară.

Hrizea Vornicul fu un dușman foarte statornic domnului muntenesc, continuând și mai departe a-i fi rival la domnie, și încă un rival de temut din pricina nemărginitei sale bogății. Așà se explică faptul că spre a-i

www.digibuc.ro

fi pe voie, Matei îi îngăduește toate cumpărăturile făcute în țară : dela moșneni, dela boieri scăpătați, dela văduve și dela alți oameni doritori a-și vinde pământurile. Ba, spre a puteà lovì mai strașnic în Matei, Hrizea stà chiar în legături cu Vasile Lupu, pe care-l informà de toate hotărîrile și de toți pașii domnului său. Deși Matei simțise cum stăteau lucrurile, totuș, se făcù a nu le băgà în seamă, nădăjduind că cu timpul, Hrizea se va astâmpărà.

In diferite rânduri, Hrizea Vornicul a încercat a răsculà chiar boierimea împotriva lui Matei; ba, și pe mercenarii acestui domn i-a îndemnat la răscoală. De aceea vedem pe la 1653 această oștire de adunătură ridicându-se împotriva lui Matei Basarab. Hrizea Vornicul se stinse în acelaș an cu Matei Vodă. El fu înmormântat la Mânăstirea Radului Vodă din București, conform dorinței sale. [1]).

Deși Hrizea Vornicul se stinsese, totuș își lăsase un vrednic urmaș în nepotul său Hrizea, fiul lui Dumitrașcu Clucerul din Bogdănești și al Alexandrei, fica lui Hrizea Vornicul. Acesta fusese inițiat în toate șiretlicurile și intrigile boierești încă depe când trăià bunicul său. Mulțumită nemărginitei sale averi, fiind socotit ca cel mai bogat boier din țară, el putù ocupà cele mai de seamă funcții. Plăcut la fire, darnic și primitor, el ajunsese a se face foarte iubit de boieri. Fiind iubitor al vieții vesele, el se răsfățà mult timp numai în petreceri cu ceilalți boieri, prieteni ai săi, ajungând a face din palatele sale dela Popești, cum și din cele dela Târgoviște și București, niște locașuri de neîntreruptă petrecere, dorind cu orice chip a da plinire de adevăr zicătoarei: «*Banii agonisitorului în mâna risipitorului !*»

Din toată firea bunicului său, nu moștenise decât ambiția de a se

[1]) In diata sa din 1642 (7150), Iulie 28, pe care o dă Sfintei și dumnezeiești mânăstiri dela Bălteni, cu hramul Sfântului arhiereu și de minuni făcătoriu, Nicolae dela Mira Lichiei, zice: „Și am muncit din tinerețe până la bătrânețe de o am întărit cu sate și moșii. Iar când au fost acum la vreme de pristăvie, lăsat-am și am învățat cu limbă de moarte de am mai dat la sfânta mânăstire: satele Costici pre Pasărea, Voinești, Bucșani, Butești și Greci — toate cu rumânii lor; moșiile dela Crăsani și Gemenile din Dâmbovița; ocinele din Cocani, Brobodiți (cu două roate de moară, cumpărate dela Stoica Paharnicul din Dragomirești), Dobrești, Fundeni, Dintrelacuri și Glina; viile dela Pronc (?) și din Dealul Bucureștilor; în sfârșit numeroase pivnițe, prăvălii, mori, țigani și dobitoace. Și am învățat să mă îngroape la Sfânta mânăstire dela Sf. Troiță, în București, care este zidită de răposatul Radu-Vodă, unde am fost ispravnic și unde am trudit cu osteneală. Căci fiind eu rob răposatului Radului Vodă și fiindu-i oasele lui odihnind la această mânăstire dela Sfânta Troiță, care este închinată la mânăstirea dela Iveri, unde este hramul Uspeniei, eu încă am poftit să mi-se odihnească oasele într'acest sfânt lăcaș. Așijderea mi-am lipit munca mea de a Domnului meu, răposatului Radului Vodă: am închinat Sfânta mânăstire dela Bălteni cu toate satele, moșiile, ocinele, morile, pivnițele, prăvăliile, țiganii și dobitoacele la Sfânta mânăstire dela Iveri. Și am pus ispravnic pe duhovnicul meu, pre părintele Atanasie, egumenul dela Sfânta Troiță, carele este purtător de grije sufletului meu, ca să fie această mânăstire pre mâna sființiei sale până la moartea sfinției sale, nimeni să nu aibă voie să-l scoată. Iar după moartea sfinției sale, pre cine-i va fi voia a-l lăsà egumen și năstavnic, acela să fie. Și când va fi nevoie a se schimbà egumenul dela Sfânta Troiță și vor trimete egumen acolo dela Iveri, de acolo să se trimeață egumeni și la Bălteni. (Vezi *Buletinul comisiunii monumentelor istorice*, anul I, No 3, 1908. Biserica din Bălteni, note istorice, de Alex. Lăpădatu, pag. 110 — 111).

www.digibuc.ro

face domnitor, pentru care pricină, în goana după partizani, începuse acea viață de risipă.

Murind Matei Basarab, după ce fu înmormântat cu mare cinste la biserica domnească din Târgoviște, de unde fu mutat mai apoi la Mânăstirea Arnota din Vâlcea, boierii orânduiră a le fi domn Serdarul Constantin din Dobreni (Ilfov), feciorul lui Radu Vodă Șerban Basarab.

Această alegere mâhni pe Hrizea Spătarul, fiul lui Dumitrașcu, totuș își înfrână nemulțumirea, așteptând alte timpuri mai potrivite pentru împlinirea poftei sale de domnie. Astădată, așteptarea nu ținù mult, căci chiar Constantin Șerban Basarab îi dădù prilejul de a-și vedeà visul cu ochii. Astfel, seimenii [1]) lui Matei Basarab ajunseseră în țară un element de desordine și destrăbălare pentru oștire. Din această pricină, domnul se gândì la desființarea lor. Neavând curajul ca să lucreze pe față împotriva acestor mercenari zurbagii, căută a se înțelege cu ostașii țerii, ca să-l ajute a îndepărtà pe seimeni și dorobanți, făgăduindu-le în schimb că le va da lor lefurile ce li-se cuveneau acestora. Ostașii țerii se prefăcură a primì propunerea lui Vodă; și în cinstea acestei înțelegeri, Constantin Vodă le dădù chiar și un ospăț, făcându-le și felurite daruri, alese după obrazul fiecăruia.

După ospăț, aceștia își uitară de legătura ce făcuseră cu Vodă. Ei se uniră cu seimenii, cu cari, fiind de ani de zile împreună, ajunseseră a se înrudì unii cu alții, așà că se ridicară cu toții împotriva Domnitorului, pe care-l necinstì cu feldefel de vorbe urîte; iar pe boierii cari le fuseseră protivnici îi omorîră fără milă. După aceea se dădură la jafuri cumplite în lungul și în latul țerii: prădând casele boierești, omorînd oamenii, necinstind femeile, prădând chiar și bisericile, jefuindu-le de hainele preoțești, de potire, discuri, argintărie, aurărie; pe mulți preoți scoțându-i din altar, dela serviciul liturghiei, bătându-i, icoanele arzându-le ca să le poată scoate aurul și argintul, prestoalele răsturnându-le spre a găsì moaște sfinte pe cari le aruncau zicând că sunt farmece; și multe alte blestemății, ce nici prin minte nu-ți dă, făcând acești oameni de adunătură [2]).

Văzând Constantin Basarab această urgie neînchipuită, se chibzuì cu boierii asupra celor ce aveà de făcut ca să pună capăt răutății acestor zurbagii. Se luă hotărîrea ca boierii să meargă la Racoți, principele Transilvaniei, și la Gheorghiță Ștefan, Domnul Moldovei, spre a le cere ajutor.

Cum venì vorbă, că Moldovenii și Transilvănenii vin în țară, Constantin Șerban strânse căpeteniile oștilor și le spuse că boierii, fără știrea lui, au fugit în țeri streine, ca s'aducă oști dușmane împotriva țerii, și deci îi îndemnă pe toți, să se strângă ca să meargă în contra dușmanilor. Soldații și mercenarii începură a se adunà din toate părțile țerii la Târgoviște, de unde, sub conducerea lui Constantin Șerban, plecară pe Ialomița, în jos, împotriva Moldovenilor și Transilvănenilor. Constantin Vodă merse cu ei până la Gherghița, unde îi părăsì noaptea pe furiș, fugind cu câțivà credincioși de-ai săi la Pașa dela Silistra.

Hrizea Spătarul, aflând de fuga lui Vodă Constantin, a pornit spre tabăra soldaților rămași acum fără căpetenie. Aceștia, cum l-au văzut, au prins bucuros a le fi Domnitor, cinste pe care Hrizea o primì cu plăcere.

---

[1]) Seimenii erau soldați de alte neamuri: Muscali, Turci, Sârbi, Unguri, etc., plătiți cu bani din vistieria țerii, ca să slujească domnului.

[2]) Vezi *Istoria Bălăcenească*.

www.digibuc.ro

Deci, Hrizea Vodă se apucă a-şi orândui oştile pentru bătae, şi, la Simplea — unde va fi asta nu ştim —, pe Teleajăn, în jud. Prahova, oastea muntenească se lovì cu cea ardelenească şi moldovenească. Aga Bulega îndreptă tunurile împotriva Moldovenilor şi Transilvănenilor, făcând ca ghiulelele să treacă tot pe deasupra duşmanilor. Aflând Hrizea Vodă, despre acest lucru, se mânie straşnic şi în mânie îl spintecă cu paloşul pe Aga Bulega.

In acest timp, mulţi din căpitanii lui Hrizea Vodă au dosit-o în oastea duşmană, fapt ce întristă grozav pe Hrizea; totuş ţinù piept vitejeşte duşmanilor: în toate părţile se repezeà, pe toţi îi îmbărbătà, el însuş cu duşmanii se războià ca orce soldat; cu toate acestea îi fu scris ca să fie biruit, şi vitejia lui cea fără seamăn nu-i fu de nici un folos.

Văzând Hrizea Vodă că alt nimic nu mai e de făcut, cu soldaţii ce-i mai rămăseseră credincioşi, pornì spre Brăila; iar cei nevolnici ce nu-l putură urmà muriră de sabia duşmanului, neputând scăpà nici în gaură de şarpe.

Auzind că oastea de mercenari a fost sfărâmată, Constantin Vodă pornì dela Silistra spre tronul său.

Hrizea Vodă încercă a trimete dela Brăila soli la Sultanul spre a-i cere domnià, însă întâmplarea făcù ca solii săi să fie prinşi de oamenii lui Constantin Şerban, care, fiind la Ciocăneşti, în Ilfov, dădù ordin ca să fie spânzuraţi.

Intâlnindu-se după aceea cu Gheorghe Racoţii şi cu Gheorghiţă Ştefan îi răsplătì pe aceştia pentru ajutorul ce i-l dăduseră, şi se despărţiră, pornind fiecare spre căminul său.

Constantin Vodă, revenind în Târgovişte, începù o goană nebună în contra tuturor mercenarilor ce mai rămăseseră în viaţă, omorîndu-i pe capete. Mulţi din cei scăpaţi cu viaţă se îmbrăcaseră în sdrenţe, jurând că nu sunt şi n'au fost, neam de neamul lor, mercenari; cu atât mai mult erà înfuriat Domnul în contra lor, cu cât complotaseră împotriva vieţii sale, lucru ce nu le isbutiseră. Sătul de atâtea măceluri, Constantin Şerban căzù la pace cu seimenii pocăiţi, cari dădură Domnului un *„zapis prin care recunoşteau că n'au păzit credinţa către el cum s'ar fi căzut, ci au umblat după cuvintele unora şi altora din boieri şi din slujitori, care umblare a lor îi adusese a cădeà dela credinţa domnului lor, greşind Măriei Sale, iar Măria Sa, ca un domn bun şi milostiv, iertându-i de greşala făcută, ei se făgăduesc că nu vor mai umblà după alte răsmeriţe* [1]).

In acelaş timp intervenì la Ceauş Paşa dela Silistra, rugându-l să trimită la Brăila, ca să prinză pe Hrizea Vodă cu oamenii săi. Paşa îi ascultă rugăciunea şi, prinzând pe Hrizea Vodă, îl dădù lui Constantin Basarab, care îl trimise lui Gheorghe Racoţi în Transilvania, cerut fiind de acesta, spre a-l aveà ca o sperietoare împotriva Domnului muntenesc.

Gheorghe Racoţi primì pe Hrizea Vodă împreună cu soţia şi copii lui, cu multă cinste, şi-l aşeză la Belgrad, unde-l făcù căpetenie a 500 de seimeni din cei pe cari el, Racoţi, îi prinsese în lupta dela Simplea.

Pe când Racoţi plecase într'un războì contra Polonilor, Hrizea Vodă, păcălind pe paznicii săi, fugì într'o noapte cu seimenii lui în spre Mun-

[1]) Document original în româneşte, din 1656, publ. în rev. *Traian*, 1869, p. 4.

www.digibuc.ro

tenia, și pătrunzând în țară pe cursul râului Bistrița, a avut nenorocul ca în lupta ce o avù cu Preda Vornicul Brâncoveanul, cu Radu Stolnicul Fărcășanul și cu Ivașcu Cepariul, trimișii lui Constantin Șerban, să fie prins cu seimenii lui și spânzurat de o roată ridicată pe o furcă înaltă. In jurul său au mai fost spânzurați încă 24 de inși dintre căpeteniile ostașilor săi; iar ceilalți au fost tăiați grămadă, fără milă, lăsând numai prea puțini dintrânșii, tăindu-le și acestora nasurile.

Așà se sfârșì Hrizea Vodă, în 9 ale lunii Aprilie, 1657 [1]).

Cât jefuiră seimenii țara, schitul din Bălteni scăpă teafăr ; cum pătrunseră în țara Muntenească: Moldovenii, Ardelenii, Tătarii și Turcii, cari veniseră în ajutorul lui Constantin Șerban, totul fu prefăcut în cenușă, și mai ales cuprinsurile lui Hrizea Vodă. Din această pricină, în vremea lui Constantin Șerban fu o foamete în țară cum de mult nu se pomenise.

Acest voievod, spre a stricà cuibul seimenilor, mută de ispravă capitala țerii dela Târgoviște la București; iar mai târziu Gheorghe Ghica puse din ordinul Turcilor de se dărâmară zidurile Târgoviștii și mânăstirile din jurul ei, mânăstiri cari serveau ca adăposturi la vreme de răsboi.

Constantin Șerban Basarab zidì în București, pe faimosul deal, azi numit al Mitropoliei, mânăstirea cu hramul Sfinții Impărați, pe care Radu Leon o zugrăvì, iar Constantin Brâncoveanu o făcù Mitropolie a țerii, cinste de care se bucură până în ziua de azi.

Mânăstirea din Bălteni, ruinată din nou de jafurile din urmă, fu restaurată iarăș prin stăruința egumenilor dela Radu Vodă din București, cari-i purtau acum de grijă mai mult de hatârul moșiilor pe cari Hrizea Vornicul i le făcuse danie, când o închinase Mânăstirii Ivirului, mai ales că de veniturile ei se folosià mai mult Mânăstirea Radu Vodă din București, decât Mânăstirea Ivirului căreia îi fusese închinată.

Dacă egumenii din București, ai M-rii Radu Vodă, căutau să-și arate dragostea către metohul din Bălteni, o făceau și de ochii urmașilor lui Hrizea, cari încă mai țineau de scurt mersul trebilor schitului ridicat din ruină de bunicul lor.

Prăpădindu-se Hrizea, doamna cu copiii veniră în țară în urma îngăduirii date de Constantin Șerban Vodă. Un fiu al lui Hrizea Vodă luă de soție pe una din fetele lui Gheorghe Băleanu, boier cu multă trecere, și protivnic înverșunat al Cantacuzineștilor.

Sub domnia lui Grigore Ghica, dușmănia dintre Cantacuzinești și protivnicii lor ajunsese, cum zice Românul, la cuțite..

Din pricina pârii acestor protivnici, Postelnicul Constantin Cantacuzin fu prins și trimis într'o noapte la Mânăstirea Snagovului, unde, după ce fu grijit, fu omorît, pe temei că uneltise împotriva Domnului, cu gândul de a stărui să se numească în domnie fiul său Șerban Logofătul, căruia, tot din răzbunare, Grigore Ghica porunci să i-se tae nasul [2]).

In timpul domnilor cari urmară la tronul Țerii Muntenești, o ură tăcută se născù și crescù între Cantacuzinești și Băleni, din pricină că cei dintâi băgaseră de seamă că Bălenii erau cauza tuturor necazurilor abătute peste neamul lor.

Sub Anton Vodă din Popeștii Prahovei (1669—1672), Cantacuzinii

[1]) Szalardi, l. c., part. 9.
[2]) Vezi *Istoria Bălacenească.*

www.digibuc.ro

ajunseră stăpâni pe împrejurări și, sprijiniți de Mareș Banul și de Radu Kretzulescul, înrâuresc asupra Domnului, învinovățind pe Vornicul Gheorghe Băleanul că, împreună cu ginerile său, Hrizea Vistierul, și cu fiul său, Ivașcu Băleanul, cum și cu alți partizani de-ai lor, ar fi încercat să omoare

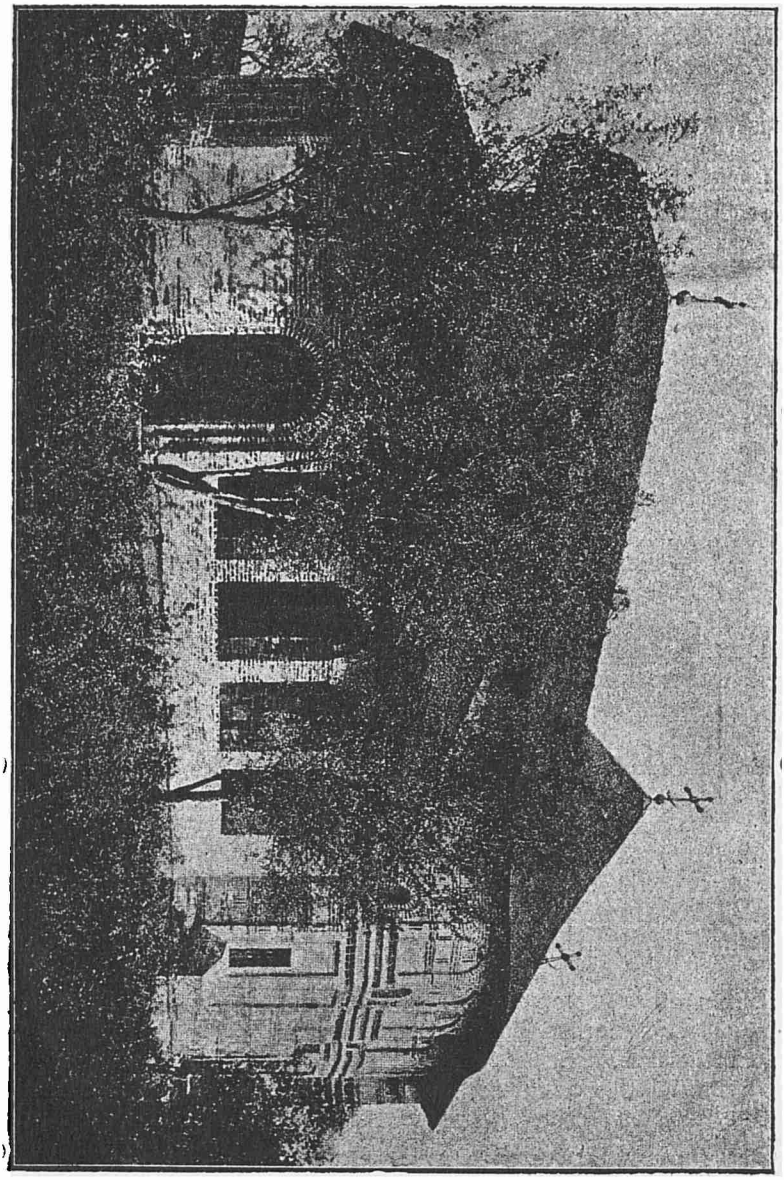

Biserica Schitului Bălteni văzută dinspre miazăzi.

pe sub ascuns mai mulți boieri protivnici, și chiar pe Domnul țerii. Din această pricină, în urma unui divan făcut de formă, toți boierii pârîți au fost scoși din slujbe; iar Gheorghe Băleanul și ginerile său, Hrizea Vistierul, au fost trimiși la țară să-și ispășască vina.

www.digibuc.ro

Hrizea plecă cu familia la moșia sa dela Popești, sat în apropiere de Capitala țerii, în scop de a urmări mai de aproape iețele intrigilor politice din București, și a fi gata la orice împrejurare [1]).

In acest timp, influența cantacuzinistă adusese pe șovăelnicul domn în așà hal, că acesta nu mai puteà face nimic din ce-i erà voia; ci erà dus de nas de către Cantacuzinești în toate trebile țerii.

Cronica spune că atât de mult îi scurtaseră veniturile, acești boieri, în cât nu-i ajungeau banii, nici de ale gurii ca să cumpere îndeajuns; de băutură, nici nu erà de vorbit. In zi de dulce, carnea de vită, numai cu apă sărată o făceà; în zi de post, lintea și fasolea, cu apă și cu sare i-o dădeà de o mâncà. Vin, îi dădeau așà de puțin, în cât fiul lui Antonie Vodă, neavând ce beà, erà nevoit să cumpere din târg.

Iată un Domn dădăcit de supușii săi!

Lui Hrizea Vistierul însă, nu-i fu aminte a stà exilat mult timp la Popești, ci lăsându-și jupâneasa cu copiii pe seama socrului său, porni împreună cu Paharnicul Stancu Buceanul și cu Vistierul Radu Șerbescul la Adrianopol, unde, cu pungi de bani și cu ponoase, pârî pe Antonie Vodă că e nevolnic a domnì; iar în locul lui cerură pe Grigore Ghica, care după mazilirea lui din prima domnie, fugise la Viena, de unde se reîntorsese iarăș la Turci, cari, ca răsplată a destăinurilor făcute cu privire la starea lucrurilor în Austria și în deosebi la Viena, îl ertaseră.

Cu venirea lui Grigore Ghica în a doua domnie, influența Cantacuzinilor pierì, și se ridică influența Bălenilor.

Grigore Ghica începù o goană nebună împotriva Cantacuzinilor și a partizanilor lor. Mareș Banul, Radu Kretzulescul, Gheorghe Vornicul, Mihail Postelnicul, Cantemir Postelnicul, Aga Matei, Iordache Postelnicul, Ghiță Clucerul, Stoian Comisul, Vasile Căpitanul și mulți alți boieri cantacuzinești au avut de înfruntat mânia lui Vodă Ghica, ura Bălenilor, și pedepsele și chinurile cele mai nemiloase prin închisori și ocne.

Mai cu prisosință, această mânie domnească întrecù marginile față de neamul Cantacuzinilor. De-ar fi să credem ce ne spune Del Chiaro, nu știm ce-am puteà zice față de atâta cruzime, care cu atât e mai de mirare cu cât Grigore Ghica fusese ajutat a luà tronul țerii în prima sa domnie, de către Constantin Cantacuzin [2]).

După numirea lui în a doua domnie, Ghica fu chemat de Turci a luà parte la răsboiul ce-l începuseră împotriva Polonilor. Plecând la răsboi, el lăsă caimacami pe Stroia Leurdeanul, care pusese la cale omorîrea lui Constantin Cantacuzin și care sub Antonie din Popești fusese călugărit cu numele de Silivestru la M-rea Snagov—, pe Gheorghe Băleanul, cel ce complotase împotriva bătrânului Antonie Vodă, și pe ginerile acestuia, Hrizea Vistierul.

Acești caimacami porniră o luptă de exterminare împotriva Cantacuzinilor. Prinse pe cinci din ei, — afară de Spătarul Șerban, care fugì peste hotare prin Moldova, ocrotit de Duca Vodă—, îi puse la închisoare, și în fiecare zi îi scoteà și le dădeà, din ordinul lui Grigore Ghica, câte o sută de lovituri la tălpi, așà încât nu mai puteau merge din pricina usturimii tălpilor, ci erau târîți cu funia la închisoare. Fratele cel mai

[1]) Vezi *Istoria Balacenească.*
[2]) *Anonimus Valachicus,* în Ms. cap. 44.

www.digibuc.ro

mare, Constantin Cantacuzin, se rugă de chinuitorii săi, să-l bată tot pe el pentru fratele lor cel mai mic, care, fiind crud, nu puteà îndurà atâta durere; lucru ce-i fu îngăduit. El suferì cu bărbăție, fără a crâcnì, chinurile hărăzite fratelui său [1]). Acest Constantin Cantacuzin își găsì sfârșitul împreună cu fiul său, Ștefan Vodă Cantacuzin, în Țarigrad la anul 1716, Iunie 7, sugrumați fiind din ordinul Sultanului, care simțind politica șovăelnică și necredincioasă a Cantacuzineștilor față de Turci, dădù ordin să fie omorîți odată cu Spătarul Mihail Cantacuzin și cu Radu Dudescul [2]), ginerile lui Constantin Cantacuzin și fecior al lui Radu Dudescul, ginerile Băleanului.

Multe au îndurat Cantacuzinii cu partizani lor dela Băleni și Leurdeni, însă și aceștia nu mai puțin au avut de suferit, și mai înainte, și mai târziu, dela Cantacuzini, când aceștia au ajuns stăpâni pe putere.

Cât domnì Grigore Ghica, Leurdeanul, Băleanul și Hrizea n'au avut a se teme de furia Cantacuzinilor. Insă, în urma unui răsboi nenorocit al Turcilor împotriva Polonilor, Grigore Ghica fu învinuit de trădare; și fiind săpat la Sultan și de Spătarul Șerban Cantacuzin, el fu înlocuit prin Gheorghe Duca (1674-1679). Nu mult după înlocuire, Grigore Ghica erà să fie numit iarăș domn, dar în 1674 moare otrăvit de D-rul Timon, plătit de Cantacuzini spre a-i răpune zilele [3]).

Venind carte de domnie lui Duca Vodă, boierii atotputernici în timpul lui Grigore Ghica, cum: Gheorghe Băleanul, fiul său Ivașcu, Hrizea Vistierul ginerile său, Stroia Leurdeanul și alți partizani de-ai lor au fugit în Ardeal. Cantacuzinii stăruiră ca să li-se ia averile, însă Duca Vodă se arătă foarte îngăduitor și dădù carte de ertare tuturor boierilor pribegi; ba trimise chiar după ei, legându-se cu jurământ, că nu le va face nimic. Stroia Leurdeanul, Radu Dudescul și Hrizea Vistierul se încrezură în vorbele domnului și se întoarseră; însă Cantacuzinii începură cu intrigi împotriva lor, pe care intrigi, găsindu-le mincinoase, Vodă nu le ținù în seamă. Cu un an și cevà mai târziu venì în țară și Gheorghe Băleanul cu fiul său Ivașcu, și au fost puși în mare cinste de Duca Vodă [4]).

Prin intrigile lor, Cantacuzinii au scârbit pe Domn, lucru ce explică faptul că la plecarea sa spre a da ajutor Turcilor împotriva lui Sobiesky, regele Polonilor, lăsă caimacami: pe Gheorghe Băleanul, pe Hrizea Vistiernicul și pe Stoica Paharnicul. In al doilea an al domniei venindu-i poruncă să plece din nou în ajutorul Tucilor, tot în Polonia, Hrizea Vistiernicul însoțì în această expediție pe Domn, spre a purtà grija cheltuelilor oștirii. Apropiindu-se termenul haraciului, Hrizea se întoarse în țară, ca să strângă bani; însă nu strânse dela popor mai nimica, din pricina ciumii cari secerà lumea d'un cap, așà că dădù el din banii săi, rămâ-

---

[1]) Del Chiaro. Pag. 126-127. El ne spune că acestea i-au fost comunicate de o persoană demnă de toată încrederea, care a văzut aceste barbarii.

[2]) Acelaș. Pag. 202.

[3]) Cantemir în *Istoria Imperiului Otoman.*

[4]) Lui Duca Vodă i-se atribuie faptul răspândirii portului național românesc în Albania, țara sa natală; căci având rude acolo, le trimeteà din Țerile Românești costume naționale, cari plăcând Albanezilor, le-au răspândit în țara lor. (Anton Maria Del Chiaro, p 129).

www.digibuc.ro

nănd să se despăgubească din ce aveà să strângă mai târziu dela oameni. Acestea s'au întâmplat în anul 1676 [1]).

Hrizea Vistierul, spre a nu fi în pericol de ciumă, se retrase la Popești; iar domnul, când se întoarse dela luptă, nu merse la București, ci stătù la Cocorăști, de unde plecă tocmai la Bobotează, când se mai potolì molima.

In acest timp, Cantacuzinii, perzând orice trecere în ochii domnului, începură a-l săpà la Poartă. Aflând Duca Vodă, poruncì să fie prinși și aruncați la închisoare. Spătarul Mihail Cantacuzin, fiind prins, scăpă și fugì în Ardeal.

Domnul, de teamă ca să nu deà naștere la intrigi și mai mari, le dădù drumul la toți, însă se răcì cu totul de ei; așà că în al 4-lea an al domniei, mergând din nou în ajutorul Turcilor, împotriva Cehrinului, lăsă caimacami pe: Gheorghe Băleanul, Hrizea Vistiernicul și Stoica Paharnicul.

Văzând Cantacuzineștii atâta nesocotire din partea Domnului, se hotărîră a pune la cale răsturnarea lui. După multe stăruințe la Poartă, i-se scrise lui Șerban Cantacuzin de către samsarii lui, ca să vie să ceară domnia. Scrisoarea căzù în mâna lui Hrizea Vistierul, care înștiință pe Duca Vodă de planurile lui Șerban Cantacuzin.

Acest Șerban, fiind om voinic, isteț și bine făcut în toate ale lui, a plăcut nevestei lui Duca Vodă. Aceasta erà fata Dabijoaei, fosta doamnă a lui Istrate. Ea se dădù în dragoste cu el, iubindu-se într'ascuns. Această iubire se îngroșase și mai mult după plecarea lui Duca Vodă la răsboi. Șerban Cantacuzin, fiind logofăt mare și purtător de grijă peste niște fabrici ce se făceau în curtea domnească, găsì cel mai bun prilej spre a se întâlnì cu amanta lui în timpul cât se clădiră acele fabrici. El erà aproape nelipsit dela curtea domnească, invocând motivul că supraveghiază lucrările acelor fabrici. Lui nu-i fu deajuns însă numai muerea domnului său, ci umblă și după domnia acestuia.

Duca Vodă aflând planurile lui Șerban Cantacuzin, îi puse gând rău. Doamna Ducăi Vodă, ca să-și scape amantul de pericol, îl înștiință de planurile bărbatului său, și, prefăcându-se că dă un ospăț boierilor mai de seamă, zăpăcì băgarea de seamă a tuturor și înlesnì fuga lui Șerban Cantacuzin. Acesta, mulțumită banilor și prieteniei de care se bucurà la Turci, căpătă domnia Munteniei la anul 1679, în luna Ianuarie 6; iar Duca Vodă fu mutat în Moldova.

[1]) *Codex Balăcianus* ad 2-dum annum Ducae.

www.digibuc.ro

CAP. XII.

RĂZBUNĂRILE CANTACUZINEȘTILOR IMPOTRIVA VRĂJMAȘILOR LOR.

Șerban Cantacuzin ca domn al Munteniei. Inceputul răzbunărilor sale. Jefuirea, chinuirea și omorîrea lui Hrizea Vistierul. Fuga familiei lui Hrizea la Țarigrad. Starea politică a Țerii Românești în timpul domniei lui Șerban Cantacuzin. Inrudirea Cantacuzineștilor cu Bălenii. Birurile și greutățile îndurate de popor. Rolul lui Șerban Vodă la împresurarea Vienei. Planul lui de a cucerì Țarigradul. Brâncoveanu și politica lui. Vrăjmășiile din sânul familiei Cantacuzinilor. Logofătul Radu Popescu, ultimul vlăstar al Hrizeștilor. Averile rămase mânăstirii Radu-Vodă din București dela familia boierilor Hrizești.

Primul gând al lui Șerban Cantacuzin, după ce se văzù domn al Munteniei, fu gândul răzbunării. Incă înainte de a sosì în țară, doi din cei mai urgisiți boieri fugiseră la Duca Vodă, spre a scăpà de persecuțiile Voievodului răzbunător. Șerban însă se prefăcù a nu aveà vrăjmășie împotriva nimănui; ba încă, pe cei mai grozavi dușmani ai lui îi puse în boieriile cele mai de seamă ale țerii, vrând prin acest vicleșug a-i ispitì și pe cei fugiți, spre a-i face să se întoarcă în țară, în credința că domnul nu are gânduri vrăjmășești față de nimeni.

In acest timp murind Gheorghe Băleanul, în fața răzbunării lui Șerban rămase fiul său, Ivașcu Clucerul, care împreună cu Stoica Paharnicul fugise la Duca Vodă, în Moldova, spre a scăpà de urgia noului domn muntenesc.

Pentru a-i ține în țară, Șerban Cantacuzin trimise pe nepotul său, Constantin Brâncoveanul, în Muntenia mai înainte de a sosì el, și-l însărcină a numì ca purtători de grijă până la venirea sa, pe Stroia Leurdeanul și pe Hrizea Vistierul, cei mai mari vrăjmași ai Cantacuzineștilor. Când i-se părù lui însă, că a venit vremea răzbunării, tot ce mintea putù născocì mai grozav ca cruzime și chin, fu întrebuințat de Șerban împotriva dușmanilor săi. Istoricul Bălăcenesc zice: *„Mare și întunecat nor, și plin de fulgere și de trasnete, au cazut pe Țara Românească. Șerban Vodă, carele cu rautatea și cu tirania lui ca cu niște trăsnete au surpat și au desrădacinat nenumaratele familii și case de boieri, de slujitori și de săraci; pe mulți cu multe feluri de chinuri și de casne i-au omorît, și pe mulți cu multe nevoi și pedepse i-au saracit“.*

In primul an al domniei, merse împreună cu Gheorghe Duca din Moldova a luptà la olaltă cu Turcii, împotriva Rușilor uniți cu Cazacii.

Intorcându-se din Rusia, începù persecuția cea mai nemiloasă împotriva dușmanilor săi. Omorî, puse în obezi, aruncă la închisoare, trimise la ocnă: muncì pe dușmanii săi în chipurile cele mai groaznice ce se pot închipuì. Pe unii îi înnecă, pe alții îi spânzură, altora le luă averile și-i lăsă în sapă de lemn.

Pentru a ne da seama de felul cum a știut Șerban Vodă Cantacuzin

www.digibuc.ro

să se răzbune împotriva protivnicilor săi, să cercetăm câtevà din obidele boierilor persecutați. Pe Serdarul Drosu s'a făcut a-l trimite cu solie la Duca Vodă în Moldova, iar slujitorilor ce-l însoțiau le-a dat ordin, ca, mai înainte de a ajunge în Moldova, să-i răpună zilele. Spre a-i pierde neamul cu desăvârșire, pe unica fică a lui Drosu Serdarul a pus de a omorît-o, după ce mai întâi pusese de aruncase într'o ocnă părăsită pe fiul acestuia. Pe Căpitanul Dumitrașcu Urziceanul, prinzându-l, l-a trimis la Mânăstirea Snagovului, și acolo, după ce cu groaznice munci l-a chinuit, a pus de l-a spânzurat. Pe Vornicul Vulcan, prinzându-l, l-a închis la București, și după câtevà închipuite judecări ale Divanului, neaflându-i nicio vină, l-a trimis la Snagov, unde în groaznice munci l-a ucis. Pe Radu Ocneanul a pus de l-a spânzurat de poarta caselor lui, în Târgul Ocnei.

Tot cu aceeași furie s'a repezit și asupra neamului Hrizeștilor. Codicele Bălăcenesc ne spune că în 1680, pela Sântoader, în săptămâna d'întâi a postului mare, din porunca lui Vodă Șerban Cantacuzin, fu prins la moșiile sale și închis în București, Hrizea Vistierul, punându-i vină că a mâncat din banii țerii. Luându-l la socoteală s'a găsit, nu că Hrizea Vistierul a mâncat din banii vistieriei, ci că țara îi datorà lui multe pungi de bani, plătite din vistieria lui proprie, când poporul nu avusese de unde scoate haraciul sau alte angarale puse pe spinarea lui de Turci.

Văzând Șerban Cantacuzin că în acest chip nu isbutește a răpune pe Hrizea Vistierul, îl învinuește că merindele duse în Polonia, când s'au răsboit Turcii cu Polonii, au fost stricate. Asta a fost însă o pricină preà de nimic, fiindcă acele merinde erau date de boieri, și prin urmare, și de Cantacuzinești; iar dacă ele au fost bune sau rele asta nu erà numai vina lui Hrizea, ci a tuturor. Totuș, Hrizea fu îndatorat a plăti din averea sa, ca despăgubire țerii, sau mai bine zis lui Șerban Cantacuzin, 41.000 de taleri. Ingrozit de chinuri, pe cari numai o minte drăcească le-ar fi putut plăsmui, Hrizea Vistierul se împrumută, își vândù satele, moșiile și țiganii, ca să poată rostì atâta bănet. Plătind beleaua aruncată în spinarea lui, i-se dădù drumul din închisoare, însă fu lăsat slobod numai 11 zile, fiind strajnic străjuit pe sub ascuns, ca să vadă de nu cumvà are niscai comori ascunse pe cari ar fi încercat să le desgroape. Hrizea, simțind planurile lui Vodă, s'a ferit a da vreo bănuială; pentru care lucru, Șerban Vodă din nou l-a pus la închisoare, și cu muncile cele mai grozave a încercat să-l facă a-și mărturisì avuțiile. Chiar și otravă i-a dat, și el tot nu mureà. Văzând la urmă Șerban Vodă, că la niciun capăt bun n'o scoate cu chinurile, l-a omorît.

Jupâneasa și copiii lui Hrizea rămânând aproape în sapă de lemn, tot nu scăpară de urgia lui Vodă, căci acesta tot mai cereà bani de la ei; ba pusese chiar să-i păzească ziua și noaptea, doar îi va prinde desgropând vreo comoară ascunsă din alte vremuri. Văzând că în Țara Românească nu mai e de trăit de mânia domnească și de dorul de arginți al lui vodă, și simțind că acesta pusese de gând să-i omoare, cu ce bruma putură strânge la repezeală, se strecurară printre pasnicii ce străjuiau în jurul caselor lor, și încălecând de cu seara, au trecut Dunărea pe ghiață în Țara Turcească. Aflând a doua zi Vodă Șerban, de necaz, porunci ca pasnicii să fie spânzurați pe temei că luaseră mită, ca să-i facă scăpați; apoi dădù ordine, trimițând cercetași după ei, ca, oriunde-i va

www.digibuc.ro

prinde, să-i răpue fără milă, lucru ce nu mai fu cu putință, căci ei trecuseră de demult Dunărea.

Trecând în țara Turcească, familia lui Hrizea merse prin Adrianopole la Țarigrad. Ací rămase numai jupâneasa cu pruncii mai mici, iar Radu, fiul cel mai mare, venì în Moldova la Duca Vodă, unde mai erau fugiți de furia lui Șerban, și alți boieri munteni.

Fiindcă Șerban Cantacuzin a jucat un așà de însemnat rol în viața familiei Hrizeștilor, și pentrucă faptele sale ne oglindesc politica Țerilor Românești pe acele vremuri: să stăruim puțin mai mult asupra domniei și politicii lui.

Am arătat mai sus că el erà un om bine făcut, înalt, aproape uriaș: erà un om impunător. Del Chiaro, zice că Turcii cari veniau în solii la dânsul «*se duceau dela el ca şi ameţiţi şi înspăimântaţi de majestoasa lui statură şi de teribilul sunet al vocii lui*» [1]). De unul din acești soli zice că «*văzând acea uriaşă statură, acei ochi mari, cari produceau înspaimântare, şi acel ton groaznic al glasului principelui, fu apucat de o mare frică şi începù a tremurà*» [2]).

El erà plin de multă pătrundere, inteligent peste seamă și cu mult tact în toate ale sale; erà însă, și iute, și foarte răzbunător. Afară de aceasta, erà tare setos de averi și nu se uità la chipul în care le strângeà.

Cantacuzinii, fiind mulți la număr și căsătorindu-se tot cu membrii din familiile boierilor de seamă și cu averi mari, formaseră în țară un partid puternic, și ca număr, și ca avere. Văzând în politica grecească o piedică pentru ridicarea lor, începură a luptà în contra elementului grec, căutând a-l doborî cu orice chip; din care pricină se și începù acea luptă grozavă între Grecii pripășiți în țară, de aiurea, și Bizantinii curați, reprezentați prin Cantacuzinii veniți la noi din Țarigrad, încă din vremuri vechi.

Am văzut că Bizantinii au avut multe de îndurat atât din partea boierilor greci, cât și din partea boierilor români; însă, și când prin Șerban Cantacuzin, aceștia puseră mâna pe putere, își scoaseră din capete, cu vârf și îndesat, suferințele și umilințele trecute.

Citind istoria domniei lui Șerban, aflăm un fapt curios: căsătoria ficei sale, Smaranda, cu Grigoraș Băleanul, fiul lui Ivașcu Băleanul și nepot al lui Gheorghe Băleanul, neînfrântul dușman al Cantacuzinilor.

Acest lucru se tâlmăcește în chipul următor: Șerban Vodă doreà pentru fica sa, pe care o iubià peste fire de mult, un bărbat de neam mare. Toți cei mai de seamă boieri erau înrudiți cu Cantacuzinii, așa că în această parte drumul îi erà închis. Unii din cei mai de seamă, mai bogați și mai cu multă vază boieri din țară, pe acea vreme, erau Bălenii; dar aceștia erau emigrați din țară încă dela numirea lui Șerban în domnie. Smaranda Cantacuzin și cu Grigore Băleanul cunoscându-se încă din timpul copilăriei, probabil că au prins simpatie unul de altul încă din acele vremuri. Se zice că amândoi erau tineri, cuminți, deștepți și foarte frumoși la chip; așà că erà natural să se placă. In fața firii și a înclinărilor ficei sale, Șerban se dadù biruit și aprobă această căsătorie care a făcut atunci multă vâlvă. Grigoraș venì din Ardeal și se căsătorì cu frumoasa Smaranda; însă aceasta, după cinci luni de căsătorie, murì și fu ingropată

[1]) Del Chiaro, pag. 138.
[2]) Acelaş, pag. 141.

www.digibuc.ro

la Mânăstirea Cotroceni. La înmormântarea ei au slujit și Mitropolitul Teodosie, cel pus în scaun de Șerban, cu Dionisie, Patriarhul Țarigradului [1]). Această jale negrăită mai astâmpără firea pornită, plină de patimă și ură a lui Șerban Cantacuzin.

In ce privește domnia lui Șerban Cantacuzin, ea a nemulțumit și poporul de jos tot așà de mult ca și pe boieri. *Cronica ne spune că atâtea dăjdii pusese pe popor, că boierii, slujitorii și birnicii nu mai aveau răsuflare, ci în tot timpul, bătuți și căsniți, își vindeau moșiile, țiganii și viile, și toate câte aveau, de le cumpărà Șerban Vodă cu ale lui rudenii, pe lucru de nimic. Așà, au crescut dajdiile în timpul lui, că le măreà pe fiecare an; astfel: în anul întâi de domnie a luat 20.000 pungi cu bani; în al doilea 30.000, în al patrulea și mai mult, și tot așà, din ce în ce mai mult.*

Privitor la politica lui Șerban Cantacuzin, putem spune că totul nu s'a redus decât la un șir de intrigi, care mai de care mai meșteșugite.

Acest Șerban Cantacuzin a întrupat toate aspirațiile familiei lui. Coborît dintr'o familie de împărați, i-se părea a fi prea jos în mijlocul mediului în care se găseà; așà că ținta lui erà să se ridice iarăș la mărirea strămoșilor săi. Pentru aceasta îi trebuià însă o poziție mult mai înaltă decât aceea în care se găseà, și o sferă de activitate mult mai întinsă ca aceea a unui simplu boier de divan. Ajutat de deșteptăciunea sa, sprijinit de rudeniile sale, întemeiat pe averile lui fără seamăn de multe, ajunse a se ridicà deasupra împrejurărilor, a se impune tuturor, a înlătură din cale-i pe toți cei cari-i stăteau piedică, și a pune mâna pe tronul Țerii Românești. Numit în domnie de Turci, el își dădù seama, că nu fiind prieten al acestora își va puteà împlinì visul său și al familiei sale; căci spre a ajunge la stăpânirea Țarigradului, trebuià întâi pe ei a-i înlătură din calea sa. Luând domnia Munteniei, el urmărì o alianță pe sub ascuns cu Nemții, dela care nădăjduià ajutorul trebuincios pentru scoaterea Turcilor din Impărăția strămoșilor lui.

Pentru ca neamul său să fie și mai puternic, căută a pune mâna și pe domnia Moldovei, săpând pe Duca Vodă la Turci și stăruind a fi numit în domnie omul lui de încredere, Constantin Cantemir, dela care nădăjduià el mult sprijin în conducerea politicii ce începuse.

Dacă urmărim pas cu pas politica urmată de Șerban Cantacuzin în tot timpul domniei lui, vedem că el n'a scăpat niciun prilej d'a luptà pentru cauza creștină, încredințat că luptă pentru propia sa cauză.

In luptele ce Turcii au avut cu Nemții, cu Polonii, sau cu Rușii, pe Șerban îl vedem mereu trădând cauza turcească.

La împresurarea Vienei, Șerban Vodă numai de formă erà socotit ca luptând în rândul Turcilor, căci tot armamentul lui erà nevătămător celor atacați. La drept vorbind, nu Sobiesky a fost adevăratul salvator al Vienei, ci Șerban Cantacuzin, care prin științele ce trimiteà din lagărul turcesc Nemților, îi încurajà pe împresurați să adăste până va sosì armata polonă. Ba, se zice că Șerban ar fi înlesnit să intre în cetate, chiar merinde pentru cei din lăuntru.

In toate luptele ce el a dus alături cu Turcii împotriva creștinilor,

[1]) Engel în *Hist. Valachiae.* Part. I. pag. 329.

www.digibuc.ro

tunurile lui aruncau ghiulele pline cu pae și pușcile lui, cartușe cu gloanțe de lemn.

In general vorbind, el a înclinat spre cauza creștină cu multă răvnă, însă, din tot sufletul, s'a alipit mai mult de Nemți, pe cari-i socotià mai solid organizați decât pe Muscali sau Poloni; și apoi, Nemții avuseseră meritul a-i făgăduì cei d'întâi, drept răsplată a credinței sale, tronul împăraților bizantini, ținta ambițiilor sale.

Muscalii, văzând înclinările lui Șerban Cantacuzin și nevrând a-și înstrăinà simpatiile Țerilor Românești, au căutat a-și formà o partidă protivnică ideilor lui, lucru ce le-au răușit, în special, prin făgădueli. Cum, Cantacuzinii erau desbinați între ei din pricina ambițiilor personale ce rodeà pe fiecare, geloși de renumele ce Șerban își creiase în ochii vecinilor și neînclinând spre politica nemțească inaugurată de el, au căutat a-l răpune și, după cum ne spune Dimitrie Cantemir, la un ospăț dat de: Spătarul Mihail Cantacuzin, Stolnicul Constantin Cantacuzin și Constantin Brâncoveanu, nepotul și urmașul său, i-au dat otravă; iar după două săptămâni de chinuri și dureri grozave, Șerban își dete sfârșitul în ziua de 29 Octombrie, 1688, având 55 de ani de viețuire.

Din toate acestea reiese că și'n acele vremuri erau mai multe partide politice protivnice. Felul de purtare al unora față de celelalte însă, se vede că se deosebià întru câtvà de al partidelor din ziua de azi. Atunci, politica o făceau numai boierii, și lozinca lor erà exterminarea protivnicilor, atât moralicește, cum și materialicește, cât și fizicește.

Progresele ce s'au făcut de atunci până în zilele noastre se pot judecà de oricine; și fiecare poate vedeà că și azi, ca și atunci, oamenii au rămas tot oameni.

Azi se face politică într'un chip mai rafinat; înainte, se făceà într'un chip mai brut. Azi, oamenii se conduc în politică mai mult de interesele lor personale, căutând a-și speculà pozițiile pentru ajungerea unor scopuri cari de multe ori nu le fac cinste. Puțini sunt politicianii dezinteresați, călăuziți numai de binele neamului lor, gândind numai la dreptate și luptând numai pentru adevăr; și aceștia sunt așa de rari că se perd în massa politicianilor fără scrupule. Toți urmaresc foloase și mulțumiri personale. Nimeni nu se gândește la zădarnicia lucrurilor și faptelor omenești. Fiecăruia i-se pare că s'a nascut spre a moșteni pamântul. Numai pe patul morții, când simte cum viața îl părasește încetul cu încetul, când răceala începe a-i cuprinde mădularele altadată pline de viață, când tot trecutul i-se perindează pe dinaintea ochilor umplându-i sufletul de amărăciunea acestei zădărnicii, când cu lacrămile în ochii ce încep a-și pierde puterea vederii pare a cere ajutorul celor ce-l înconjoară, când simte că nimeni nu-i poate da vreun ajutor, când simte că peste câtevà clipe el nu va mai fi: numai atunci, omul, vede ca nu a fost de cât un nimic în Univers, și faptele lui, tot nimic.

Așà a fost, și așà va fi lumea!

Lui Șerban Cantacuzin îi urmă nepotul său, Constantin Brâncoveanul, ales de boierii partizani ai politicii muscălești.

In timpul acestui domn, găsim în boierie mai de seamă, din neamul Hrizeștilor, pe Radu Popescu, fiul lui Hrizea Vistierul, care venise în țară încă dela căsătoria lui Grigoraș Băleanul cu Smaranda, fica lui Șerban Vodă.

www.digibuc.ro

Politica lui Brâncoveanu a fost ca și a unchiului său, Șerban Vodă, tot un fel de plutire în mai multe luntri. El fu deochiat în ochii Turcilor prin purtarea lui Toma Cantacuzin, Spătarul muntean, care trecu în partea Rușilor, pe când aceștia se războiau cu Turcii lângă Prut. Dacă războiul nu fu tocmai dezastros pentru Ruși, acest succes se datorește desfrâului Impărătesei Ecaterina, care s'a slujit de grațiile ei spre a îndemnà pe Seraschierul turcesc la pacea ce se încheiè în 12 Iulie, 1711.

Pentru a nu-și desmințì trecutul, sfârșitul crud și tragic al bătrânului Vodă Brâncoveanu, om trecut de 60 de ani, fu pus la cale tot de neamurile lui, Cantacuzinii. Aceștia puseră domn în locu-i pe Spătarul Ștefan Cantacuzin, care se sfârșì înainte de vreme, mulțumită tot neamurilor lui.

După o domnie de 25 de ani și 80 de zile, Brâncoveanu își găsì moartea sub satârul călăului; iar trupul lui, odihnă, pe fundul Bosforului, în ziua de 15 August, 1714; împlinindu-se zisele: *„Cel ce sapă groapa altuia, pentru sine o sapă"*.

Perioada domniei lui Brâncoveanu fu perioada scăpătării neamului Hrizeștilor, cari sărăciți de persecuțiile lui Șerban Cantacuzin, se mai țineà în rândul boierilor numai mulțumită numelui și trecutului lor. Odată caliciți, au început a se pierde în lumea mare de boieri scăpătați, neavând poate nici cele de hrană, pe când călugării mânăstirilor Radu Vodă și Ivirul, se răsfățau în pământurile și averile strămoșilor lor.

Cine știe, câți din urmașii acestui neam de oameni, neștiuți de nimeni, și nici ei înșiși neștiindu-și originea, nu vor fi zăcând în cea mai cumplită mizerie, cerșind mila sau sprijinul urmașilor vreunui neam de oameni ce-or fi fost robii strămoșilor lor!?

Așà e mersul lumii: «*Cel ce se înalță se va umilì; iar cel umilit se va înălțà!*». A fost, este, și va fi sfânt, cât va fi lumea, acest precept evangelic!

Ultimul vlăstar al Hrizeștilor, pomenit de istorie, a fost Radu Popescu Logofătul, cel care se crede că ar fi scris cronica Țerii Românești în care ni se povestesc vremuriie premergătoare epocii fanariote, cum și începutul acestei nefaste epoci. Dacă într'adevăr el este scriitorul acestei cronici, care mai este atribuită și lui Constantin Căpitanul, apoi vedem că deși trecuseră câtevà secole peste neamul său în Țara Românească, sentimentele cele bune către Greci nu-i pieriseră. Vestea venirii lui Niculae Mavrocordat ca domn al Munteniei a fost primită de el cu mult entuziasm, pe când boierii naționaliști erau foarte scârbiți împotriva acestui Domn, și doriau mai degrab, să închine Țara, Austriacilor, întocmai cum voise să facă Șerban Vodă Cantacuzin la 1687, decât s'o bage roabă Grecilor [1]).

Radu Popescu se retrase la 1722 din slujba de vel Vornic și se călugărì la mânăstirea Radu-Vodă sub numele de Rafailă Monahul [2]); iar după moartea lui, conform diatei lăsată de el, cum și potrivit canoanelor călugărești, toate averile sale trecură, în seama mânăstirii.

Când te gândești că boierii Popești au fost unii din cei mai bogați, dacă nu chiar cei mai bogați boieri munteni, par'că nu te mai

[1]) *Istoria Moldo-Romăniei*, (București, 1859). Pag. 316.
[2]) Aceeaș. Pag. 351.

www.digibuc.ro

cuprinde tocmai așà mare mirare, de unde se va fi îngrămădit atâtea averi fără număr pe capul mânăstirii Radu Vodă!

Incă înainte de călugărirea lui Radu Popescu, care trebuie să fi fost tot opera călugărilor radulioți, principalele moșii ale boierilor Popești au trecut în mâinile călugărilor dela Radu Vodă, cari s'au folosit de ele, cum le-au plăcut. Pe lângă toate celelalte averi, moșiile Popescu de prin jurul Bucureștilor, moșii ce aveau strânse legături tradiționale cu neamul Hrizeștilor au devenit moșii mânăstirești. Așà, avem Popeștii din josul Bucureștilor [1]), localitate unde voievozii obișnuiau a primì pe trimișii Turci și a-i ospătà pe seama bogaților boieri Popești; acì erà leagănul acestui neam de boieri. Primul Hrizea, cumpărătorul acestei moșii, spre a românizá numele familiei sale și spre a se conformà și unui obicei al vremurilor acelora, adăogă la numele familiei și pe acela al moșici. Mai apoi numele primei moșii fu dat multora din moșiile cumpărate mai târziu, legând astfel numele localității cu numele familiei.

Numeroase sate, foste proprietăți ale boierilor Popești, poartă numele de Popescu. Astfel avem: Popeștii-Bâcu, din sus de Dâmboviță, d'asupra Bucureștilor, — Popescu-Balotești, Popescu-Săbăreni, numiți mai târziu (1800) Popeștii-Manuc, după numele celui ce-a cumpărat această moșie dela egumenii radulioți [2]), etc. Cel mai de seamă însă a fost Popeștii-Conduratu, leagănul familiei, moșie și sat foarte aproape de București. In această parte, mai tot Bucureștiul de miazăzi-răsărit erà proprietate a boierilor Popești, purtând numele de mahalua Popeștilor, făcând parte din Plasa Broștenilor și având în al 18-lea secol, aproape 155 case [3]). Azi, această mahalà e aproape în întregime ovreiască și e străbătută de calea Văcărești. Boierii Popești mai aveau case însă și în mahalua Săpunarilor sau Scaunelor Vechi [4]).

Ultimul vlăstar al boierilor Hrizești, Radu Popescu, înainte de a se călugărì fu vornic judecător. La 1722, împins de cine știe ce împrejurări ale vieții intră în cinul monahal. Anul când s'a sfârșit din lume nu-l cunoaștem. Cu el s'a stins unul din cei mai influenți urmași ai lui Hrizea Vodă, fiul lui Dumitrașcul Armașul din Bogdănești și nepot al lui Hrizea Vornicul.

---

[1]) Azi Popeștii-Conduratu.

[2]) Cumpărătorul acestei moșii a fost Manuk-Bei. Vezi Acte și Documente de V. A. Urechiă, pag 725.

[3]) Vezi *Istoria Bucureștilor* de Gion. Pag. 318.

[4]) Aceeaș. Pag 336. Această mahalà se numià Scaunele, dela numeroșii măcelari ce-și aveau acì scaune de carne.

www.digibuc.ro

CAP. XIII.

CÂTEVA PAGINI DIN ROBIA RELIGIOASĂ ŞI ECONOMICĂ A MÂNĂSTIRILOR ROMÂNEŞTI.

Egumenul Iacov al mânăstirii Barnovski din Iaşi. Rolul bisericii în menţinerea naţionalităţii Românilor. Incercarea egumenilor dela mânăstirea Sfânta Ecaterina de a pune stăpânire pe Mitropolie şi veniturile ei. Averile mânăstirii Radu-Vodă. Egumenul Isaiia. Incercările lui Vodă Mavroghenii de a readuce lumea la credinţă. Rânduelile lui Alexandru Ion Ipsilante Vodă pentru bunul mers al mânăstirilor. Ploconul Vlădicăi. Viaţa unui călugăr model (?!) din vremea Mitropolitului Dositeiu (1797).

Schitul din Bălteni făcând parte şi el dintre lăcaşurile sfinte închinate, cum de altfel au fost mai toate schiturile şi mânăstirile Ţerii Româneşti, pentru a ne da seama mai de aproape în ce mâini intrau numeroasele venituri ale moşiilor, viilor, caselor, hanurilor, etc, dăruite sfintelor lăcaşuri, de către ctitorii lor, socotesc că e bine a pătrunde puţin în trecutul mânăstirilor româneşti, deşi este anevoie a închegà în câtevà pagini acele vremuri de robie religioasă şi economică, nu numai a mânăstirilor, dar chiar a ţerii întregi.

De unde, la început, mânăstirile şi schiturile române erau conduse numai de egumeni români, pe încetul locul Românilor fu luat de egumenii greci, cari ajunseseră a nu mai fi reprezentanţii Domnului, atât de mult se desinteresau de biserică; în schimb însă se interesau de veniturile ei.

Mulţumită linguşirii lor, ei au ştiut să capete favoruri cum şi întărirea drepturilor date mânăstirilor de voievozii ce se perindaseră mai înainte la cârma ţerii. In deosebi, cele mai multe favoruri făcute mânăstirilor le întâlnim în timpul domniei Fanarioţilor. Dacă am cercetà hrisoavele ce ne-au rămas din al optsprezecelea secol, am vedeà cum domnii ţerilor, nu numai că-şi făceau o plăcere din faptul dărniciei lor faţă de biserică, ci chiar căutau ca actele lor filantropice să întreacă pe cele ale predecesorilor lor.

Mai toate hrisoavele ne arată cum domnul ce urmà la domnie, întărià daniile făcute de predecesorii săi, sfârşind prin a adăogà şi din parte-i cevà la cele orânduite de cei mai înainte de dânsul, spre a-i fi «*domniei sale, fiilor domniei sale şi părinţilor domniei sale spre vecinică pomenire*», rugând şi pe cei ce vor urmà la domnie, să ţie seamă de cele orânduite de dânsul şi să nu strice întocmeala pe care el o a făcut, ci mai cu osârdie să o întărească pre dânsa. Şi într'adevăr că egumenii ţineau foarte de scurt pe domni, ca să nu le calce drepturile. Cu acest chip, bisericile şi mânăstirile din Ţerile Româneşti, nu numai că nu plăteau nicio dare pentru vistieria ţerii, ci dimpotrivă, elese bucurau chiar de-o parte din veniturile vistieriei. Aşà, întâlnim biserici şi mânăstiri, în tot lungul ţerii, scutite de orice dare; ba bucurându-se încă de dreptul de a încasà felurite venituri publice, ca: veniturile bâlciurilor ce se făceau peste an în anumite localităţii; sume însemnate din dăjdiile domneşti,

www.digibuc.ro

orânduite pentru anumite părți ale țerii, cum, din: vinărici, fumărit, oierit, căminărit, pogonărit ; scuteli de scaune de carne, de vamă domnească, de vama agiască, de plocon vătășesc, de ierbărit, stupărit ; și câte alte venituri, cu nume cari de cari mai sucite, intrau în pungile cuviosilor călugări greci. Ba încă le mai învoià să se înfrupte și din veniturile țerii, în natură: le da dreptul de a luà un anumit număr de bulgări de sare din ocnele țerii, un anumit număr de ocale de vin din produsul viilor ce căděau în seama domnici ; le dau dreptul a ține scaune de carne, cârciumi la drumul mare, prin târguri și prin bâlciuri ; și câte alte milostenii nu făceau domnii în cinstea sfintelor lăcașuri dumnezeești, cari, pe măsură ce aveau venituri mai multe, se dărăpănau mai strașnic ; căci veniturile intrau în pungile prea cuviosilor călugări.

Ca pildă a nesecatei sete de aur a soiului acestuia de oameni pot pomeni, pe lângă alți mulți și fără număr, pe fericitul întru pomenire veșnică (? !) Egumenul Iacov al mânăstirii Barnovski din Iași, care, la moartea Mitropolitului Gavril Calimach din Moldova, în 1786, Fevruarie 20, și-a pus candidatura la Mitropolia țerii. Partea ce ne interesează e că în tot timpul egumenici lui, aproape toate veniturile mânăstirii au intrat în punga particulară a cuviosiei sale, ca după aceia să intre în vistieria lui Alexandru Mavrocordat, domnul țerii. Din pricina multelor focuri ce bântuì în acele vremuri Iașii, acest domnitor mai fu numit și Pârlea Vodă [1]).

Și când te gândești că acest călugăr fusese un simplu aventurier, care, numai ajutat de isteținea lui ajunsese a face atâta vâlvă în jurul său, te apucă jalea de halul în care ajunsese Țara-Românească în acele timpuri. Acest candidat așà de curios la Mitropolia Moldovei crà susținut de domnitor în contra candidaturii Episcopului Leon al Romanului, care și el erà susținut de boierii și clerul țerii. Cum pravilele țerii și canoanele bisericii opreau ridicarea unui strein la slujba de mitropolit, Alexandru I Mavrocordat ridică pe Leon, Episcopul Romanului, la Mitropolia țerii; iar pe Iacob, egumenul, ca să nu-i mai restituc mita îndărăt, îl ridică Episcop în scaunul Romanului, în locul lui Leon. La întărirea lui Iacob nu luă parte decât doui arhierei greci și din păcate, și unul român, iar Mitropolitul țerii nici nu vrù să auză de astă silă domnească.

Murind Episcopul Iacob, Mitropolitul Leon luă socoteală de felul cum întrebuințase el banii episcopiei, și află că dăduse mită spre a fi ridicat acolo unde fusese, mai mult de 100.000 lei și multe alte daruri, iar veniturile Episcopiei au fost lăsate în așà hal de sdruncinare, că le-au trebuit càtevà zeci de ani pentru îndreptare. Noroc că porni în slava cerească după 8 luni fără 5 zile de păstorie, căci murì în 25 Octomvrie, 1887, la Focșani ; altfel, cine știe ce ne-ar mai fi povestit istoria despre păstoria sa.

Asemenea sunt vrednici de pomenire și egumenii mânăstirilor dela Mărgineni, Râmnic, Sfânta Ecaterina, Slătari, Văcărești, Mihai Vodă și Radu Vodă.

---

[1]) In vremea acestui domn a ars curtea domnească, din care pricină fu silit a se muta în case particulare; dar și acestea luară foc și arseră. Mutându-se în altele, și astea se pârjoliră. La a patra mutare, iar arse curtea domnească, așà că boierii aveau teamă a-și mai închirià casele lui Vodă. (Vezi *Istoria Românilor* de V. A. Urechiă. Tom. I, pag. 224).

www.digibuc.ro

Toți egumenii furau. In special egumenii greci erau călăuziți numai de gândul de a pune cât mai mulți bani albi pentru zile negre deoparte, de teamă să nu sosească niscai vremuri cari să le sboare din mâini frânele isvorîtoare de aur și argint. Pe acești prea sfinți (?!) nu-i mulțumeà atât de mult mersul sentimentului religios al obștei, cât, mai ales, mersul aducător de câștig al afacerilor mai mult decât negustorești ale mânăstirilor în fruntea cărora se aflau. Când e vorba de egumenii mânăstirilor Mihai Vodă și Radu Vodă, nicio închipuire nu poate fi la înălțimea realității în ce privește viața de desfrău, înșelăciune, minciună, hrăpeală, lipsă de milă către aproape, dispreț față de semenii lor și celelalte intimități ale traiului lor.

In general vorbind, semnul de deosebire al egumenilor și călugărilor greci erà: nerușinarea în cel mai curat înțeles al cuvântului.

Nu știu de s'ar găsì vre un caz mai nimerit drept pildă a fabulei *Ariciul și sobolul* [1]) decât cazul călugărilor greci, primiți la început cu milă frățească de către călugării români în mânăstirile lor, pentruca mai târziu să vază cum acești călugări lipsiți de rușine și plini de vicleșug, fără a ține seamă de prietenoasa ospitalitate a Românilor buni la fire, pun mâna pe conducerea mânăstirilor și a averilor lor, înfundă lăzi cu bani, înfundă și gurile celor atotputernici tot cu bani și jefuesc țara în cea mai deplină libertate, mai grozav decât neamurile barbare ce au cutreerat pământurile românești în prima mie de ani după nașterea Mântuitorului.

Intre pacostele ce au trecut peste capul Românismului încă dela închegarea sa, istoria ne înșiră: îngrozitoarele năvăliri ale popoarele sălbatece venite din întunecimile Asiei și din partea de miazănoapte a Europei; nesfârșitele hârțuieli ale Ungurilor, Austriacilor, Polonilor, Muscalilor și Tătarilor: toți dornici de a pune mâna pe țara și poporul românesc; ticăloasa stăpânire turcească timp de atâtea veacuri asupra pământurilor românești; domnia fanarioților; lăcuste; ciumă; holeră și altele. Cu toate acestea, nici o pacoste, nici o boală, nici o nenorocire n'a fost mai mare pentru neamul nostru, ca ridicarea elementului grec în fruntea instituțiilor religioase române; instituțiuni ce trebuiau să rămână curat românești spre a se fi putut ajunge la ridicarea poporului românesc.

O probă, că ceea ce susțin acì e un adevăr care nu mai are nevoe de dovezi, ne-o dau frații noștri din țerile supuse Austro-Ungariei. Aceștia numai mulțumită bisericii rămasă curat românească au putut ține piept grozavelor persecuții ce au îndurat și îndură dela călăii lor veniți peste ei întocmai ca și călugării greci peste cei români. Așà dar, numai bisericii își datoresc ei afirmarea lor ca neam aparte; și aceasta, numai mulțumită faptului că religia nației stăpânitoare se deosebește de aceea a nației stăpânite.

Rușii, cari, în frățeasca lor dragoste (?!), ne-au luat Basarabia, întâmpină mai puține greutăți cu rusificarea Românilor, de oarece la ei este deosebire numai de limbă, cea de religie neexistând. Acest fapt explică și rutenizarea multor Români din Bucovina.

---

[1]) Se povestește că sobolul primind în gazdă pe arici, acesta, cum se văzù în adăpostul sobolului începù, a-și înfoià ghimpoasa-i piele așà de mult în cât sobolul, văzând că nu mai are loc în lăuntru, îl rugă să se mai strângă. Ariciul însă îi răspunse că dacă nu are loc, n'are decât să iasă afară.

www.digibuc.ro

Așà dar, faptul că puterea religioasă nu erà cu desăvârșire în mâinile Românilor, ne-a fost nouă isvorîtor de multe neajunsuri.

Acolo unde erà în joc mâna românească, ori unde mânăs'irile erau cârmuite de egumenii români, treburile mergeau minunat și în chipul cel mai cinstit. Dar, oare găseai multe mânăstiri în care să conducă cugetul românesc?!... Toată țara forfăià de potcapuri ce acopereau numai capete de greci; iar Românii erau primiți a se călugărì numai în marginile trebuinței ce egumenii aveau de slugi, ca: văcari, porcari, rândași la grajduri și bucătării, tăctori de lemne, paracliseri în biserică, și alte slujbe în care un grec s'ar fi simțit înjosit.

Atotputernicia egumenilor greci ajunsese așà de mare în cât nici de Mitropoliții Țerii nu vroiau să mai ție seamă. Așà, egumenul M-rii Sfintei Ecaterina din București, cea întemeiată de Pană Vistierul la începutul celui d'al 18-lea secol, cereà, nici mai mult, nici mai puțin, decât ca actuala Mitropolie să fie socotită ca metoh al zisei mânăstiri, împreună cu toate averile ei, cari treceau de o sută patruzeci de moșii, o sută patruzeci și nouă de locuri, case, prăvălii, hanuri, pivnițe în București, opt vii mari, patru mori mari și încă douăzeci de schituri cu moșioarele, casele, grădinile și viile lor, plus o adevărată comoară de odoare sfinte ca: mitre, cârje, sacosuri, stiharii, omofoare, epitrahile, rukavițe, bedernițe, perizoane, mantii, orare, poale, covoare, cruci de piept, trichere, dichere, evanghelii și câte altele de cea mai mare scumpete, numai în aur, fildeș și pietre scumpe, lucrate [1]). Și, această pretenție o întemeià el pe faptul că colina pe care fusese ridicată Mitropolia erà proprietate a M-rii Sfânta Ecaterina. Procesul s'a sfârșit prin plătirea colinei cu câtevà moșii.

Asemenea, egumenul dela Radu Vodă și cel dela Mihai Vodă, văzând câștigul celui dela Sfânta Ecaterina, s'au ridicat și ei cu pretenții pentru niște vii, prăvălii și alte averi, doar că va scoate cevà dela bogata Mitropolie. Ce-au îndurat Mitropoliții depe vremuri dela acești oameni trufași și vicleni, va rămâne de pomină.

Când te gândești că nesfârșitele averi lăsate de evlavioșii donatori pentru scopuri mărețe erau la cheremul unor astfel de oameni lipsiți de orice scrupul, o revoltă grozavă par'că te cuprinde împotriva lor.

Numai M-rea Radu Vodă apropià frumușica țifră de 150 moșii, 185 locuri, case, [2]) etc, 20 de prăvălii de lipscănie [3]), cârciumi, hanuri în toate părțile Bucureștiului și ale țerii, vii numeroase în dealul Văcărești lor, 125 vii în dealul Lupeștilor [4]) bucureșteni, vii în dealul Piteștilor [5]), numeroase mori în tot lungul Dâmboviței, și câte alte averi. Dar celelalte mânăstiri?... Un potop de averi căzuse pe capul călugărilor greci, cari se mirau și ei de berechetul ce-i găsise în Țara Românească. Și, of, Doamne! câte amintiri triste nu avem despre răsfățații și nesățioșii egumeni ce stăpâneau atâtea bunuri dăruite de bunii creștini pentru slăvirea credinței Mântuitorului, pentru înălțarea religiei străbune! Văduve sărace, orfani,

[1]) *Buciumul* din 1863, Mai 8. Catagrafia Mitropoliei, făcută în Octombrie, 1787.
[2]) Arhivele Statului: *Cartoanele M-rii. Radu Vodă,* pach. 44.
[3]) Aceleaș. Pach. 69.
[4]) Aceleaș. Pach. 49.
[5]) Aceleaș. Pach. 60.

www.digibuc.ro

oameni fără ajutor: erau aruncați pe drumuri în toiul iernii din casele mânăstirilor, pentrucă nu aveau cu ce-și plăti chiria la timp. Goi, desculți, flămânzi: chiriașii călugărilor venetici pribegeau pe podurile târgului, blestemând cu sufletele îndurerate amintirea oamenilor cari lăsaseră pe mâinile unor nelegiuiți, avuții nenumărate, fără a se gândi la cei sărmani, neștiind, nenorociții, că într'un fel rânduiseră donatorii, și altfel făceau nemilostivii călugări greci. Când te gândești la toate astea, fără să vrei te întrebi: Cum de a putut, Dumnezeu, suferi atâtea nelegiuiri?!...[1])

Față de noroiul în care era tăvălită Sfânta noastră biserică și credința strămoșilor noștri, Românii ajunseseră a se scârbi, atât de biserică, cât și de cele sfinte.

Mavroghenii, spre a da poporul pe calea bisericii și a credinței, luă aspre măsuri contra celor ce-și uitaseră de lăcașul Domnului.

Dionisie Eclisiarhul ne spune că *„se îmbrăcà uneori, Mavroghenii, în haine popești, alteori se îmbrăcà cu rassă și prodcapeț călugăresc, și mergeà pela biserică de cercà cum slujesc preoții și pe ce vreme săvârșesc slujba. Poruncise a fi pururea, la toate bisericile, ușile*

---

[1]) Felul cum privià și judecà clerul român — puțin numeros dealtfel — pe Greci și faptele lor, se poate judecà din următorul fapt:

Toți egumenii dela Radu Vodă au furat mânăstirea, jefuindu-i veniturile de-au stins pământul; tradițiunea însă ne-a păstrat numai un singur caz din care putem judecà ura Românului față de jefuitorii bunurilor țerii.

Cam spre sfârșitul secolului al 18-lea, în fruntea mânăstirii Radu Vodă era egumenul Isaiia, care speriase Bucureștii cu desfrâul și hoțiile lui. In zadar, Mitropolitul, Episcopii și boierii au încercat a-l da peste cap dela cârmuirea mânăstirii, căci toate stăruințele lor nu aveau nicio trecere la Vodă, care se îndulcise și el din banii mânăstirii duși plocon de cuviosul (?!) Isaiia. Sosì însă vremea că Cel Atotputernic socotì cu cale să-l cheme în slava cerească, spre a-i judecà faptele și a-i rânduì drept loc de odihnă sânul lui Avraam, ori smoala lui Scaraoski, după cum ar arătà limba cântarului dumnezeesc.

Moștenitorii lui, încântați de nemărginita avere ce le lăsà, se chibzuiră a-i face o înmormântare să se ducă pomina. Pentru săvârșirea sfintei slujbe a înmormântării, ei chemară chiar pe Marele Kesarie, Episcopul Râmnicului, om impunător, atât ca fizic, cât și ca fire, model al omului menit să reprezinte pe cel Divin, îndeplinindu-i poruncile și răspândindu-i învățăturile, nu cu fățărnicie, ci cu adevărată evlavie. Glasul lui era trâmbiță, vorba lui era plină de cevà sfânt și îmbărbătător, întreg el arătà cu adevărat pe omul bisericii. Episcopul Kesarie cunoșteà cu desăvârșire întreaga viață a celui ce se numise Isaiia, totuș primì a-l înmormântà; ba chiar a-i ține și o cuvântare prin care să-i arate meritele (?!) faptelor sale, cât veșuise.

La înmormântare, lume că nu mai încăpeà pe colina Radului Vodă.

Incruntat, Episcopul Kesarie săvârșì slujba înmormântării. Venind vremea cuvântării, cu o voce sticloasă ce răsbateà până'n măduvă, Episcopul porunci:

— Să se stingă lumânarile!..

Așà-și începù Kesarie cuvântarea.

Un vânt par'că suflă peste toate făcliile. Fiorul fu general; toți par'că așteptau să cază asupra pământului o mânie dumnezeească, și priviau cu groază în juru-le.

După aceea, cu glas răsunător de dârdâiau geamurile, urmă:

— Da, să se stingă lumânările, căci nevrednic este acela care, înveșmântat în lumină, s'a tăvălit în noroiul desfrânării.

Pe această temă, el zugrăvì viața plină de grozăvii a celui ce se săvârșise dintr'ânsa. Atâta mânie, atâta groaznică ură însuflețise pe cei de față, că par'că le venià să se repeadă asupra rămășițelor celui ce fusese atât de nevrednic de viață. (Vezi *Istoria Bucureștilor* de Gion. Pag. 286-287.)

In felul acesta se răsbună Românul, când îi venià bine, față de lipitorile ce-i sugeau sângele.

www.digibuc.ro

deschise, şi ziua şi noaptea, şi preotul cel de rând să se afle nelipsit în biserică peste toată vremea, cu cuvânt că oricine va trece pelângă biserică să intre să se închine, sau sa-şi facă paraclis, şi decuseară să se slujească utrenia împreuna cu vecernia, cu cuvânt că dimineaţa nu pot veni oamenii la biserică, mergând la lucru; iar la zilele de sărbători, cu mic şi cu mare, cu toţii să vie la biserică, că cel care nu va merge la biserică se va bate rău, fără milă. Şi aşà se umpleau bisericile de oameni, de frica porunici, iar nu pentru dragostea lui Dumnezeu“ [1]).

Bieţii oameni îşi făceau planul de acasă pe ce uliţi să meargă ca să ocolească bisericile, spre a sosì mai degrabă acolo unde plecaseră.

Aceasta este pricina că sentimentul religios a mers evaporându-se din acele timpuri către vremurile noastre, şi poate — Doamne fereşte! — de vor merge lucrurile tot astfel, cine ştie ce vremuri grele vor ajunge peste Sfânta credinţă a strămoşilor noştri şi a noastră?!

Ca şi'n zilele noastre, şi în vremurile străbune, capii ţerii s'au încercat, prin feldefel de hotărîri şi legiuiri strajnice, să pună capăt destrăbălării morale ce pătrunsese atât în cler, cât şi'n popor.

Domnii depe vremuri, văzând neorânduelile de prin mânăstiri, au căutat a da rânduieli scrise, după cari să se călăuzească toate aceste sfinte aşezăminte.

Cercetând trecutul religios al ţerii noastre, mi s'au părut mai înţeleptești rânduelile hotărîte pentru mânăstiri de Alexandru Ion Ipsilante Vodă, prin hrisovul dat în Bucureşti la anul dela zidirea lumii, leat 7825; iar dela mântuirea ei, 1777.

Fiind prea lung, voiu rezumà acì punctele de seamă ale hrisovului. Scuteşte mânăstirile de orice dări publice, afară de dările rânduite de ctitori pentru întreţinerea şcoliior dătătoare de lumina cea îndeobşte folositoare. In mânăstiri însă trebuie să se ţină seamă de următoarele rânduieli:

1. Kinoviarhul şi proestosul, ţinând loc de tată al kinoviei, e dator a aveà grijă de toate cele trebuincioase călugărilor, ca: îmbrăcăminte şi hrană. El să fie pildă de supunere la toate îndatoririle religioase şi sfetnic înţelept al tuturor. Să aibă grijă de împodobirea Sfântului lăcaş şi de împlinirea sfintelor slujbe de peste an, întocmai după tipic. El fiind capul mânăstirii, i-se datorează de ceilalţi ascultare şi respect ca şi unui părinte.

2. Orice mânăstire trebuie să aiba câte un bătrân plin de cinste şi înţelepciune, numit „skevofilaka“, caruia să i-se încredinţeze un catastif iscălit — pentru taină numai de monahii cei mai vrednici de credinţă, în care să fie trecute toate odoarele mânăstirii: veşminte, cărţi, hrisoave, seneturile mânăstirii, veniturile, fiind toate sub mâna lui şi răspunzător de întrebuinţarea lor. Skevofilaka trebuie să aibă un ajutor, care să ştie toate ale mânăstirii ca şi el, ca, în caz de boală sau de moarte, să aibă cine-i ţine locul.

3. Fiecare mânăstire să aibă şi un econom, crescut în mânăstire, om cinstit, care să poarte de grija cheltuielilor zilnice asupra cărora supraveghiază skevofilaka. Drept de control, asupra treburilor eco-

[1]) *Tesaurul de Mon. Istor.* II, pag. 168. Chronograful lui Dionisie Eclisiarhul.

www.digibuc.ro

nomului şi scoaterea la răspundere, să o aiba arhiereul şi cei mai mari ca el.

4. Este oprit ca mânastirile sa mai faca împrumuturi pentru orice trebuinţe de nimic; iar când se vor împrumutà, sa aiba aprobarea arhiereului şi zapisul de împrumut să fie iscalit de arhiereu, de skevofilaka şi de econom, spre a fi valabil. Asemenea este oprita arendarea moşiilor mânăstirilor pe mai mult d'un an, cum şi ca mânastirile sa mai cumpere moşii cu veniturile ce prisosesc.

5. Egumenul, skevofilaka şi economul mânastirii sunt numiţi pe viaţa şi nu se pot schimbà decât cu învoiala Domnului, în urma arătărilor arhiereului locului. Aceştia sunt aleşi de obştea calugareasca a mânăstirii.

6. Cei ce se călugăresc trebuiesc bine cercetaţi. Nu se primesc la călugarie: slugile fugite dela stăpâni, oamenii fugiţi dela oaste, bărbaţii însuraţi, văduvii cu copii, nevârstnicii şi alţii ce par a nu aveà cuget de calugărie.

7. Cel ce se calugareşte trebuie s'o rupă cu viaţa lumeasca şi cu cunoştinţele mireneşti. Averea sa s'o împartă cum va crede rudelor sale, iar ce-i rămâne, să dea mânăstirii, de unde nu va mai aveà dreptul să o ridice dacă la vreme îi va pareà rău de ce-a făcut. La timp de boală, orice călugăr trebuie cautat cu o mai buna îngrijire.

8. Cei trimeşi dupa capatat prin ţară trebuie sa aibă hârtie din partea proestosului, în care sa se treacă numărul zilelor ce are voie a sta afara din mânăstire.

9. Nu e învoita mutarea calugarilor dela o mânastire la alta, fara ştirea şi îngăduiala arhiereului, care va judecà pricina mutarii. Nu e învoit proestoşilor mânăstirilor a primì pe fugarii veniţi dela alte mânăstiri.

10. A zecea şi cea din urmă hotărîre e privitoare la mireni, carora le este oprit a intrà în mânăstire ca unii ce pot aduce calugarilor obiceiuri nepotrivite cu menirea lor; iar de se va întâmplà să intre vreunii, sa şazà cu smerenie şi la plecare sa lase ce-i va lasà inima în dar mânăstirii şi călugărilor celor saraci [1]).

Dupăcum vedem, cei ce au rânduit aceste reguli după cari să se îndrumeze conducătorii mânăstirilor au fost călăuziţi de multă înţelepciune. Ţinut-au însă seamă egumenii greci de ele?! Nu numai că nu, dar făceau chiar haz de străduinţele Domnului, Mitropolitului şi Episcopilor români, cari zadarnic se încercau a pune frâu lăcomiei neînfrânate şi lipsită de ruşine a stariţilor greci.

S'au găsit însă, şi mitropoliţi, şi episcopi dornici de aur şi de daruri dela alţii.

Dela unii ca aceştia îşi luase naştere «*ploconul Vlădicăi*», un bir pus pe capul bieţilor preoţi din ţară. Cu cât erau mai mulţi preoţi, cu atât se încasau sume mai mari, căci acest plocon nu erà de curci, gâşte, ouă şi peşte; ci de aur şi de argint.

Pentru a-şi face birnici cât mai mulţi, Mitropolitul preoţià pe oricine, fără alegere, fiecă ştià sau nu carte, fiecă'n satul din care erà noul preoţit se mai găsiau încă o liotă de preoţi.

[1]) Vezi *Istoria Românilor* de V. A. Urechiă. Tom. I. Pag. 50-56;

www.digibuc.ro

Pela sfârșitul celui de-al 18-lea veac ajunsese un adevărat caragioslâc cu atâtea hirotonisiri.

Prin Teleorman, Olt, Argeș și alte județe mărginașe Ilfovului se găsiau satè întregi de preoți, cari abern'aveau de rânduiala bisericii; de acì s'au și născocit o mulțime de anecdocte pe seama preoților de felul acesta. Și când te gândești că preoții aveau dreptul a scutì de dăjdii și pe fiii lor, și chiar pe gineri, nu-ți mai pare lucru de mirare că țăranii erau mai bucuroși a se preoți și a plătì plocon Vlădicăi, decât a fi dajnicii vistieriei.

Afară de asta, preotului, ca reprezentant al lui Dumnezeu, i-se dădeà de către popor mult respect; și chiar pravilele țerii, cum și divanurile erau mai puțin aspre, când erà vorba de vina vreunui preot.

In ce privește călugării și egumenii greci, aceștia nu se sinchiseau de nimic și nu aveau nicio teamă de pravilele țerii. Chrisoavele ne arată învinuiri grozave ale unor egumeni greci, însă tot într'ânsele vedem că pedepsele date sunt niște adevărate copilării.

Astfel, în timpul domniei lui Alexandru Constantin Moruzi, arhimandritul Gheorghe Balamuceanu, egumenul mânăstirii Balamuci din Județul Ilfov, omorî în ziua de Sf. Niculae prin împușcare pe țiganul Anastasie, de meserie lăutar. Cercetările au găsit că Preà sfințitul arhimandrit erà beat și asupra chefului când a săvârșit omorul; deci, Mitropolitul Dositeiu cerù ca arhimandritul să cumpere mânăstirii alt țigan în locul celui mort, să plătească 60 taleri pentru pomenirea sufletului mortului, sumă îndestulătoare pentru un țigan fiind om prost [1]), iar Vodă îl trimise în surghiuni mai întâi la M-rea Cernica și apoi la Căldărușani [2]), spre a-și ispăși păcatul.

In timpul domniei lui Mihail Constantin Șuțu găsim un document care ne vorbește de un preot Gavril Ieromonahul dela mânăstirea Radu Vodă din București. Ni se spune că acesta ar fi stricat fecioria unei fete carè fusese trimisă de mamă-sa a-i duce chiria caselor în cari stăteau, casele fiind ale mânăstirii. Călugărul a luat jurământ că nu e adevărată învinuirea ce i-se aduce și a rămas socotit ca nevinovat [3]), iar fata, după cererea Mitropolitului Grigorie al Munteniei, a fost surghiunită la mânăstirea de călugărițe, Viforâta, din Dâmbovița, cu pitacul domnesc din 17 Martie, 1785 [4]).

Din 11 Iulie, 1797, avem un act al Mitropolitului Dositeiu al Ungro-Vlahiei către Alexandru Ipsilante, domnul Țerii Românești în vremurile acelea. Din acel act vedem câte fapte au fost tolerate de superiorii lui unui călugăr, fie pentrucă-i îndesà pe toți cu bani, ca să nu-i dea în vileag cele făptuite de dânsul, fie pentru alte pricini.

In acel act, Mitropolitul Dositeiu zice că acel călugar fiind de mic în Mitropolie a avut o purtare foarte desfrânată. Ajungând în vârsta bărbăției, pe unde a fost numit egumen sau purtator de grijă a făcut darăpanare caselor mânăstirești și defaimare în cinul călugăresc prin faptele lui defăimate. Mitropolitul Grigorie numindu-l dichiu al casei mitropoliei, dela Cucueți, în doi—trei ani, pelânga

[1]) *Istoria Românilor* de V. A. Urechiă. Tom. 6, pag. 550-551.
[2]) Aceeaș. Tom. 6, pag. 28-29.
[3]) Aceeaș. Tom. 2, pag. 439-440.
[4]) Aceeaș. Tom. 2, pag 439

www.digibuc.ro

că a prăpădit tot venitul, a mai scos Mitropolia datoare lui, ca şi cum ar fi cheltuit el din pungă pentru case.

Facându-l egumen la mânăstirea Snagov, la fel s'a întâmplat. Mutându-l d'aci la mânăstirea Dealului din Târgovişte, toată mânăstirea a ajuns ca vai-de-lume şi a lăsat-o datoare că nici după zeci de ani încă nu era plătita; ba fiindu-i încredinţată şi conducerea trebilor Mitropoliei din Târgovişte, în loc de a-i da cevà folos din veniturile sale, a mai scos-o şi datoare lui cu 2000 de taleri. Fiind trecut egumen la Glavacioc, la plecare a lăsat mânăstirea datoare peste 7 pungi de bani; ba prăpadì şi minunata moară pe care o aveà mânăstirea pe apa Argeşului, pentru a cărei bună îndreptare nici 30 de pungi de bani nu ajungeau.

Orânduit egumen la Vieroşu, mânastire îndestulată cu de toate: vin, rachiu, bucate şi altele, în 6 luni cât stătù egumen acì, el le vândù, le mâncă, le prapădì, că nu mai rămase nimic dintr'ânsele. In câte rânduri fu orânduit econom la Mitropolie, în Bucureşti, tot de prăpăstenii s'a ţinut; ba într'un rând, fiind mitropolit părintele Cosma, a vândut o sumă de rămători d'ai Mitropoliei, iar banii i-a mâncat.

In vremea lui Alexandru Vodă Moruzi, Mitropolitul Filaret a înduplecat pe arhimandritul Dositei, egumenul mânăstirii Câmpu-Lungu de şi-a dat demisia, iar în locu-i numì egumen pe pomenitul calugar, punând, drept mângâere a siluirii ce-i făcuse, pe arhimandrit să-l ţină de-aproape. Intr'un an cât stătù egumen acì, prada şi jaful ce-l făcù ramase de pomină, iar spusele arhimandritului Dositei nu au fost deloc ţinute în seamă. Cercetându-se lucrurile deaproape, de catre Voda Moruzi şi de Mitropolitul Dositeiu—cel ce scrie actul , după canoane îl despreoţì, iar Vodă porunci să fie batut şi trimis surghiun. Mitropolitul stărui de fu scutit de bătae spre a nu se face de râs cinul calugăresc; totuş, fu trimis surghiun la mânăstirea Bistriţei. Ce-a făcut ş'acolo, cu toate ca erà trimis la închisoare, a speriat lumea. In urma plângerilor egumenului mânăstirii, fu mutat la mânăstirea Tismana. De acì începù a pisà pe Mitropolit cu scrisori de rugăciune pentru iertare, făgaduindu-se ca se va îndreptà. Mitropolitul, înduplecat, stărui pelânga Vodă şi-l ierta, iar după aceea îl aduse iar la mitropolie unde bägă pe toţi în speriaţi cu faptele lui. Pe toţi îi batjocoreà, îi ocărà, îi înjurà, etc, neţinând seamă de's mari, sau mici, aşà că oamenii mitropoliei, scoşi din rabdări, au spus că ori ei pleacă din mitropolie, ori el. Cu toate astea, Mitropolitul tot nu s'a hotarît a-l îndepartà. El însă, în loc să se întrepte, mai mari rele făceà; ajunsese chiar cu ţiganii mitropoliei să se certe. Pretinzând, un frate al său, ca are a luà nişte datorii dela mânăstirea Glavacioc, el a găsit de cuviinţă a se pune chezaş acestuia, făgăduindu-se a depune chiar şi juramânt. Ştiindu-se cam ce poamă este, i-s'a poruncit ca să steà închis în chilia lui; după 2 zile însă a ieşit din chilie şi plecând din călugăr în călugăr, pe toţi i-a bălăcarit cum i-a venit la gură. Printre toate astea a luat, în sfârşit, un vizitiu ţigan la bătae, pentru care fapt chemându-l Mitropolitul şi cercetându-l, l-a luat şi pe Mitropolit la ocari, din care pricină i-s'au dat 20 de bete la tălpi, lucru ce-a scos şi mai mult din pepeni pe călugărul nostru, şi scapând dela falanga a început a amenintà cu omorul, şi că va da foc

www.digibuc.ro

Mitropoliei, din care pricină, Mitropolitul a dat ordin de l-a pus în fiare.

Mai târziu, dând vorbă că frati-său n'are drept la banii ce-i pretindeà dela Glavacioc, Mitropolitul l-a chemat şi i-a fagaduit că-l va numì egumen la vreo mânăstire numai să spue adevarul, el însa din nou a început cu gura mare a-i ocarî pe toţi; iar Mitropolitul, ajuns la marginile rabdarii, cerù lui Voda Alexandru Ipsilante pedepsirea lui [1]*). Vodă orânduì a fi surghiunit fără termen la mânastirea Tismana, în 12 Iulie, 1797* [2]).

Din cele arătate mai sus se poate vedeà destul de lămurit câte i-se înghiţiau unui călugăr vinovat, şi, în special, cât îşi înghiţiau călugării între ei. Şi când te gândeşti că se găsiau atâţia şi atâţea boieri şi domni, cari încredinţau — ca să le toace — averi nenumărate unor astfel de oameni, cari în numele Domnului îşi permiteau şi li-se permiteau totul, par'că nu ştiu cum îţi vine!

Astfel de oameni au avut pe mână averile şi moşiile cele fără socoteală pe cari Hrizea Vornicul şi alţii ca el le-au lăsat mânăstirilor, îmboldiţi de simţul lor creştinesc şi îndemnaţi de dragostea lor către cele dumnezeeşti.

CAP. XIV.

VECINĂTĂŢILE SCHITULUI BĂLTENII.

Satele Periş, Cocioc şi Brătuleşti; originea numelui lor. Cea d'întâi biserică a satului Cocioc. Diferite însemnări pe cărţile bisericii numitului sat. A doua biserică ridicată în Cocioc. Pisaniile bisericii. Preoţii perindaţi în satul Cocioc, din cele mai vechi vremuri.

Imprejurimile schitului Bălteni ţinând tot de fostele proprietăţi ale schitului, socotesc că nu este de prisos a cercetà puţin şi trecutul lor, fiind în strânsă legătură cu trecutul Băltenilor.

Nu numai satele, dar nici chiar oraşele cele mai vechi nu şi-au păstrat prima lor fizionomie, care a evoluat cu progresele artei, arhitecturii, cu un cuvânt cu mersul civilizaţiei. La unele s'au schimbat vetrele, la altele alinierea; cât despre clădiri, nu ştiu de se va fi găsind vreun oraş din cele vechi, cari să mai posede edificii în bunăstare dela fondarea lor, şi nici nu ar fi fost cu putinţă aceasta, ţinând în seamă câte amaruri, şi câte jafuri şi prădăciuni au trecut peste capul Ţerii Româneşti şi a locuitorilor ei.

Nici actualul sat al Băltenilor nu poate să fie cel întemeiat din capul locului; şi poate nici vatra pe care se întinde astăzi numitul sat nu este vatra cea veche a Băltenilor din vremea lui Mircea cel Mare şi a lui Vlad Dracul. Ceeace nu s'a schimbat şi a rămas legat de localitate a fost numai numele «*Băltenii*», nume trecut din generaţie în generaţie până în zilele noastre.

---

[1]) Nu rămâne nicio îndoială, că acest călugăr trebuie să fi fost odrasla vreunui înalt chiriarch, caci din atâtea nelegiuirii, din atâtea desfrâuri, tolerate, nu se poate presupune decât că a fost susţinut de o propteà strajnică, care propteà sigur ca nu puteà fi altcineva decât tatal său.

[2]) Vezi *Istoria Românilor* de V. A. Urechiă. Tom. 7. Pag. 22-23.

www.digibuc.ro

Dintre localitățile din jurul Bălteniior nu găsim pomenit în istorie decât «*Perișul*», cu prilejul unei lupte dintre Mircea Ciobanul și boierii răsvrătiți împotriva sa, despre care luptă am vorbit într'un capitol trecut.

In ce privește întemeierea satului Periș, tradiția spune că prima vatră a satului a fost peste linia ferată de locul unde se găsește astăzi. Unul dintre frații vornicului Hrizea, găsind nemerit pentru curțile sale boierești vatra în care se află satul, mută pe sătenii din Periș în altă parte și-și înălță în locul satului un palat mândru și minunat din ale cărui ziduri se mai vedeau urme până mai anii trecuți. Parte din locuitorii satului se strămutară în actuala vatră a satului Periș, iar parte au pus temelia satului Cocioc depe apa Snagovului. Aceste schimbări se petreceau pela începutul secolului al 17-lea.

Se spune că satul Periș își trage numele dela locul primei așezări, care ar fi fost în mijlocul unei livezi de peri sălbatici. Sătenii strămutați și-au luat cu ei și numele satului.

Satul *Cocioc* își trage numele dela numeroasele cocioace ce se aflau pe gârla Snagovului, în dreptul locului de așezare al satului, care loc era pe partea stângă a gârlei, mai sus de actuala vatră a satului Brătulești.

Pe la începutul veacului al 19-lea, din ce pricină nu se știe, satul Cocioc își strămută vatra pe partea dreaptă a Snagvoului, unde a rămas până în ziua de azi. O parte din Cocioceni: feciori, gineri, fini, cumetri și alte neamuri ale unui vătaf al mânăstirii Bălteni, pe nume Bratu, se răslețiră de ceilalți consăteni ai lor, și puseră temelia satului Brăteștilor pe partea stângă a Snagovului, actuala vatră a satului *Brătulești*, față în față cu satul Cocioc.

Pentru nevoile creștinești, toate satele de prinprejur năzuiau la călugării mânăstirii din Bălteni, cari-i speculau în cel mai neomenos chip.

Pe la începutul secolului al 19-lea, sătenii Cociocului și Brătulestilor ridicară o bisericuță de lemn peste gârlă de sat, lângă care își îngropau și morții lor. Această bisericuță eră făcută din bârne de lemn, printre crăpăturile cărora, mai ales iarna, șuerà vântul de-ți eră mai mare dragul să stai s'asculți la săvârșirea divinului serviciu. Drept zugrăvială aveà icoane de lemn agățate de pereți, pe care icoane când se umflà vântul mai tare, le mișcà întocmai ca pe niște limbi de clopote, isbindu-le de pereți și făcând o plăcută armonie cu cântul preotului și al dascălilor, pe cari, parcă-i văd sgribuliți de frig și de teamă ca nu care cumvà sfântul lăcaș să-i stâlcească sub greutatea sa, când vreun șuerat mai vijelios de vânt l-ar fi prăbușit la pământ.

Cu timpul, în jurul bisericii, căsuțele începură a se înmulți. Feciori de-ai Cocioceniior găsiră mai nemerit a-și durà casele mai aproape de lăcașul Domnului, așà că, încetul cu încetul, tot Cociocul din stânga Snagovului se mută peste gârlă de Brătulești, în dreapta Snagovului.

Deși Cociocenii își aveau acum biserica lor, totuș nu aveau preotul lor propriu, ci în biserică la ei slujiau tot călugării dela schitul din Bălteni, pentrucă egumenul schitului nu le învoià a-și aduce preot, ca nu cumvà banii sătenilor, pentru plata slujbelor bisericești, să intre în punga altuia.

Locuitorii Perișului încă dela formarea satului nu au avut biserică; și nici astăzi nu au. Ei erau serviți tot de călugării schitului din Bălteni, orânduiți de egumenul mânăstirii cu săptămâna pentru fiecare sat depe moșiile schitului.

www.digibuc.ro

Ca probă că la biserica din Cocioc slujiau tot preoți, sau călugări cu darul preoției, dela schitul din Bălteni, este și faptul că multe din cărțile bisericii sunt dăruite de călugării ce au servit pe vremuri la această biserică ;lucru ce reiese din numeroasele însemnări lăsate pe aceste cărți.

Biserica din Cocioc înainte de restaurare.

Astfel, pe o evanghelie tipărită la 1746, în zilele lui Constantin Vodă Mavrocordat, fiul lui Nicolae Mavrocordat, fiind în a patra domnie în Muntenia (1744—1748), și mitropolit al țerii fiind Neofit, se găsește scris: « *Aceasta sfântă evanghelie s'a cumparat din stradania robului lui*

www.digibuc.ro

Dumnezeu, Monahul Constandie, în bani gata taleri 8;2 dă bani și o am dăruit bisericii din Cocioc, carele este și hramul sfinției Sale, să fie stătătoare în veac, într'alta parte nicidecum, ca eu am dat bani curați pe ea, ca să mă pomenească pe mine monahul Constandie, Dobra, Nicolae; niscine ar lua-o să înstraineze sau să zică că este a lui, piatra să-i fie plata, să nu putrezească trupul lui în veci, până nu o va aduce la locul ei de unde este, și am scris eu, popa Stanciul cu zisa lui popa Marin ot Cocioc » [1]).

Aceste rânduri sunt scrise cu slove cirilice. Din felul cum sunt redactate, reiese că alcătuirea lor este opera a trei inși, și anume: monahul Constandie, dăruitorul cărții, care trebuie să fi fost un călugăr ce va fi avut bani, dar nu a știut carte, așă că a rugat pe popa Marin ot Cocioc să redacteze cele scrise, iar acesta, la rândul lui, nefiind tocmai minunat caligraf, va fi însărcinat cu scrisul pe popa Stanciul care probabil că a avut trăsură de condei mai frumoasă.

Pe o cazanie tipărită în Buzău la 1834, în zilele lui Vodă Alexandru Dimtrie Grigore Ghica (1834—1842), la prima foae găsim următoarea însemnare: «*Această sfântă dumnezeească cazanie este a bisericii Cocioc, acum legată de al doilea rând cu cheltuiala părintelui egumen al Mânăstirii Radu Voda, 1854, August 12. Costandie Dragomir.*» [2]) Din această însemnare reiese din nou interesul, silit bineînțeles, pe care mânăstirea Radu Vodă din București îl purtă bisericii din Cocioc.

Probabil că însemnarea a fost scrisă din ordinul egumenului mânăstirii, cari erà prea boieros ca să-și ostenească mâna pentru asfel de nimicuri—mai ales egumenii din secolele al 18-lea și al 19-lea. Numele scriitorului natural că e cel scris subt însemnare, adică Constandie Dragomir.

Egumenia Mânăstirii Radu Vodă din București de care atârnă schitul din Bălteni își căută moșiile mai mult cu arendași. Intre anii 1830 și 1840 aveà cu arendă aceste moșii un oare care boier, Vistierul Andronache.

Venind Alexandru Ghica domn al Țerii Românești, una dintre măsurile de bună rânduială în țară pe care el o luă fu și întocmirea satelor mai cu regulă. Așà că el dete poruncă pe dearândul ca vetrele satelor să fie strânse, iar casele să nu mai fie aruncate fără nici un dumnezeu, care unde s'a brodit. Cu urmare a acestei porunci, sătenii ce mai rămăseseră în vechea vatră a satului Cocioc se mutară, unii lângă Brătulești, formând cotul Gherganilor, iar ceilalți trecură gârla la Cocioceni.

Vistierul Andronache, având ambiția să fie și el ctitor de biserică, se îndemnă cu sătenii a dărâmà biserica de lemn și a face una de cărămidă: mai mare, mai încăpătoare și mai trainică. El sili pe săteni a se înscrìe care cu cât voi să fie părtaș la zidirea sfintei biserici.

Spun sătenii, că făcându-și Vistierul socoteala a văzut că banii ce se strânseseră nu se ajungeau pentru sfârșirea sfântului lăcaș. Atunci, ca să nu rămână cu biserica neisprăvită, a prefăcut lista semnată de săteni, fără știrea lor, și a trecut la fiecare de două ori mai mult de cât se legase să deà. Cum sătenii aveau a luà dela Vistiernic bani pentru munci făcute, când fu la socoteală au văzut că au fost trași pe sfoară de boier;

[1]) Din Monografia bisericii Cocioc — manuscris — de Preotul Anghel Bujoreanu, parohul numitei biserici.

[2]) Aceeaș.

www.digibuc.ro

însă, fiindcă erà pentru lăcaș dumnezeesc, au tăcut, deși nu le-a fost bucuroasă tacerea.

Sfârșindu-se biserica de zidit, pentru știința urmașilor îi scrise în frunte pisania următoare: «*Acoasta sfânta și dumnezeeasca biserica, din temelie s'au zidit întru cinstea și slava Sfintei Adormiri a Maicii*

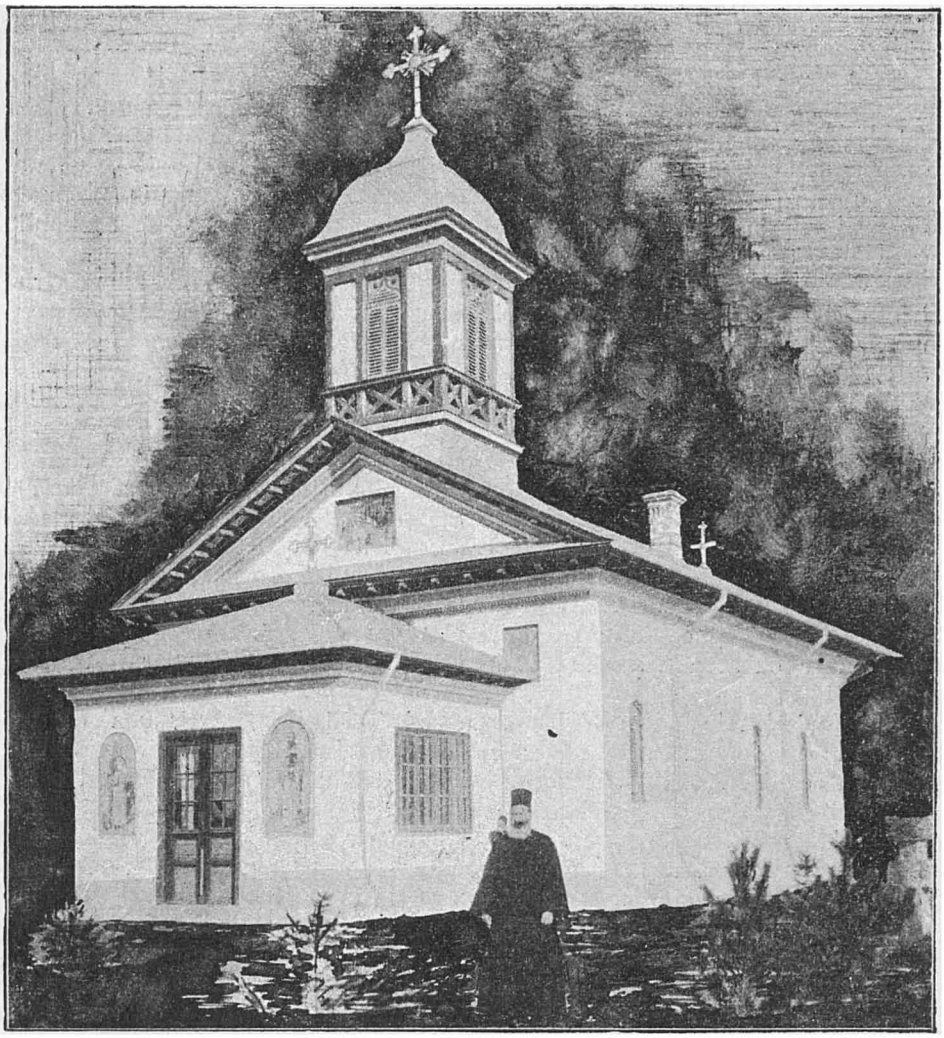

Biserica din Cocioc după restaurare.

Domnului, de zid și înfrumusețată precum se vede de drepți credincioșii săteni, și cu ajutorul altor creștini iubitori de Dumnezeu și cu marea silința și dragoste a dumnealui, Vistierul Andronache, arendașul, la leat 1837, Septembrie 27» [1]).

[1]) Extrasă din Monografia bisericii din Cocioc — manuscris — de Preotul Anghel Bujoreanu.

www.digibuc.ro

La 1884, aceste moșii fiind orânduite ca împreună cu altele din țară să formeze «*Domeniul Coroanei*», instituțiile culturale și religioase ale satelor intrară sub aripa Administrației acestui Domeniu. Biserica din Cocioc, fruct al osârdiei sătenilor, fiind cam dărăpănată, i-se făcù la 1894 pe spesele Domeniului din nou un înveliș de șindrilă, îi fură reparate picturile din lăuntru, și i-se mai făcură și alte mici îmbunătățiri. La 1904, biserica fu reparată radical; și, de unde până în acest an aveà o mulțime de lipsuri, astădată, mulțumită interesului D-lui I. Kalinderu, Administratorul Domeniului Coroanei [1]), biserica din Cocioc fu prefăcută într'un lăcaș de rugăciune ce-ar face cinste celui mai de seamă oraș.

Pisania scrisă în tinda bisericii, cu prilejul restaurării făcută în 1904, sună astfel: „*Această sfântă și dumnezeiască biserica, cu hramul*

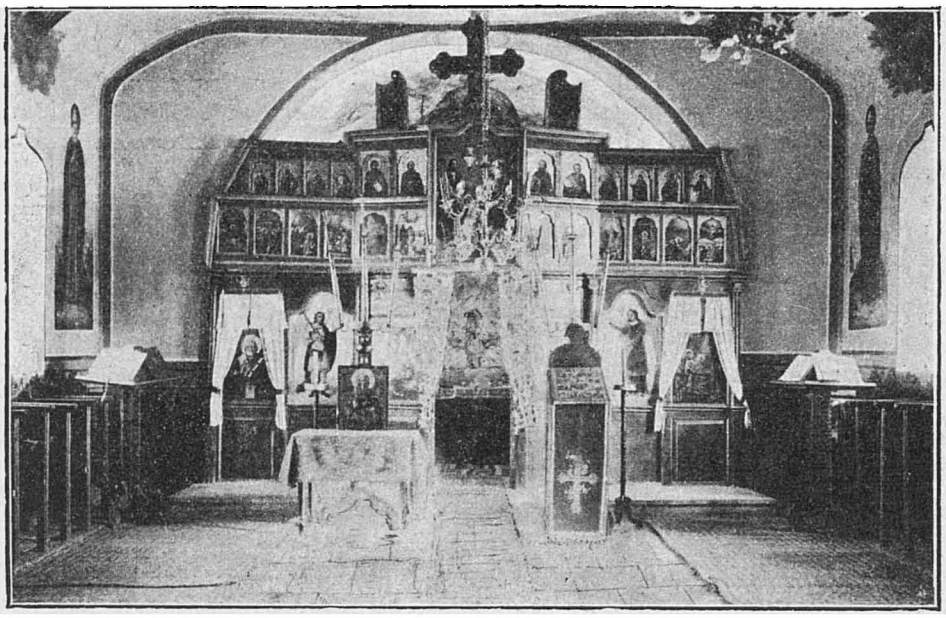

Vederea tâmplei bisericii din Cocioc.

«*Adormirea Maicii Domnului*» *s'a zidit din temelie de credincioșii săteni, la anul 1837, iar la 1904, prin dragostea M. S. Regelui Carol I și a M. S. Reginei Elisabeta s'a reparat de isnoavă de către «Administrația Domeniului Coroanei»; Administrator fiind: Domnul Ion Kalinderu*".

Intre preoții perindați la biserica Cociocului, cel mai vechi, cunoscut, a fost preotul Dinu, care, murind de bătrânețe la 1828, a fost înlocuit de fiul său Ene. Acesta, după puțin timp se mută la mânăstirea Pantelimon de lângă București, lăsând în locu-i pe fratele său, Ion. Preotul Ion slujì la biserica din Cocioc împreună cu fiul său, diaconul Dinu, care murì fără a se preoți.

[1]) D-l Ioan Kalinderu este primul Administrator al Domeniului Coroanei.

www.digibuc.ro

La 1841, murind preotul Ion, venì de aiurea în locu-i preotul Stan, care la 1847 își aduse ajutor pe un cumnat al său de fel din Transilvania, pe nume preotul Slate. Acesta, înainte de a veni la Cocioc, slujise în satul Pașcani ce ține de Com. Mavrodin — azi Căciulați — din Jud. Ilfov.

La 1853, preotul Stan certându-se cu cumnatul său, preotul Slate, care se zice că erà cam colțat din fire, s'a mutat dela biserica Cocioculuì la biserica satului Balotești, din Jud. Ilfov, unde se sfârșì de bătrânețe, singur printre streini, uitat de toți și respectat doar pentru darul său preoțesc.

In vremea părăsirii Cocioculuì de către preotul Stan, se aflà în acest sat ca dascăl de copii un fecior al diaconului Dinu, anume dascălul Șerban, care fu hirotonisit preot în locul preotului Stan. Preotul Șerban slujì la biserica din Cocioc până în anul 1889, Decembrie 30, când murì. Timp de doi anì, pân'la 1891, nu mai fu numit nimeni în locul preotului Șerban, ci slujì la biserică numai preotul Slate singur.

La 1891 venì în al doilea loc preotul Alexandru Negoescu. Acesta, intrând în ceartă cu preotul Slate de care erà văzut cu ochi răi fiindcă trebuià să împartă cu el venturile epitrahilului, se mută aiurea din acest sat, în 1892.

La 1893, se hirotonisì preot în locul părintelui Alexandru Negoescu preotul Constantin Bălteanu, fiul preotului Niculae din satul Bălteni. După câtvà timp, murind tatăl său, Preotul Constantin trecù ca paroh al bisericii din Bălteni. De acì, după trei ani de păstorie, se mută la biserica din Com. Roșu de lângă Bucureștì.

La 1898, Decembrie 4, preotul Slate pornind spre vămile văzduhului, fu numit în locu-i, la 1899, luna Ianuarie, preotul Anghel C. Bujoreanu, venit din satul Stupinele, Com Chirnogi, Jud. Ilfov; și care păstorește până în ziua de azi.

CAP XV.

STAREA SCHITULUI DIN BĂLTENI IN VREMURILE DEPE URMĂ.

Reparațiile și îmbunătățirile făcute bisericii în timpul din urmă. Câteva vorbe despre «Secularizare». Ultimii preoți ai bisericii din Bălteni. Inființarea Domeniului Coroanei. Moșiile ce țin de acest domeniu. Alipirea Băltenilor la Domeniul Cocioc. Legenda stafiei din Bălteni. Scăderea prestigiului credinței din pricina materialismului slujitorilor ei. Măsuri de îndreptare. Ce ar trebuì să se facă pentru biserica din Bălteni, spre a fi la înălțimea importanței sale istorice.

Câte averi fără număr, câți munți de aur și argint, câte comori de obiecte sfinte și de artă trimise de jefuitorii mânăstirilor, nesăturații egumeni și călugări greci, n'au trecut hotarele scumpei noastre Patrii timp de secole, prezintând la graniță, drept pașaport, Numele Sfânt al Mântuitorului !

Cât bănet n'au cheltuit în orgii și desfrâu, acești nesățioși capi

www.digibuc.ro

ai mânăstirilor românești, călcând peste toate îndatoririle puse de ctitorii dăruitori în actele de danie, acte ascunse într'adins de acești depravați conducători ai credinței și ai moralei în Țara Românească, spre a nu fi trași la răspundere de către Stăpânire de felul cum ei își împliniau acele îndatoriri!

Cât e de dureros și de rând faptul că egumenii dela Radu-Vodă din București, îmbuibați cu atâtea averi de boierii Hrizești, au lăsat totuș în părăginire ctitoria Bălțenilor, interesându-se numai de veniturile ei!

Ca și Snagovului, tot astfel și schitului din Bălteni i-au pierit, rând pe rând, una câte una, clădirile ce făceau odinioară podoaba sa și-i dădeau impunătorul aspect al unui adevărat lăcaș schimnicesc de rugăciune. Totul s'a făcut una cu pământul.

Cine știe dacă și biserica n'ar fi luat-o pe urma dependințelor, de nu s'ar fi unit sătenii la 1836, spre a-i mai îndreptà, pe cheltuiala lor, neajunsurile făcute de vremuri.

Aceasta ne-o spune piatra plină cu săpături de nume ale celor ce-au pus mână dela mână pentru ajutorarea Sfântului lăcaș, piatră așezată în mijlocul bisericii.

După tradiție, ultimii călugări ce-și mai văcuiră la Bălteni au fost puși pe goană de Iancu Jianu [1]) cu ceata lui, din pricină că speriaseră satele vecine mânăstirii, cu blestemățiile lor.

După părăsirea mânăstirii de către călugări, egumenii dela Radu Vodă numai de formă se mai interesară de oropsita biserică dela Bălteni. Dependințele mânăstirii din Bălteni nemaiputând fi folosite pentru adăpostul călugărilor, iar biserica fiind aproape de ruinare, la 1851, egumenul mânăstirii Radu-Vodă din București, arhimandritul Serafim, puse de i-se repară acoperișul de șindrilă și rânduì ca să rămână biserică de mir, hotărînd în acelaș timp a ține loc de preot câte un călugăr, trimis lunar dela Radu-Vodă din București.

Încă dela 1836, de când se făcuse reparația de către săteni, biserica rămăsese nezugrăvită, și nezugrăvită e până în ziua de azi.

Indemnați de polcovniceasa Ștefana, probabil soția vreunui arendaș al Bălțenilor, sătenii pardosiră biserica cu cărămidă, în 1855, lăsând la locul ei piatra dela 1836.

Afară de cărțile bisericești, cari mai toate sunt tipărite prin al 18-lea secol, cel mai vechi obiect din biserică—lăsând la oparte tâmpla bisericii, care e făcută la 1836—este o icoană împărătească a D-lui Christos, făcută, după cum stă scris în dosul ei, pe cheltuiala unui oarecare Kir Nikita, în 1856, Octombrie 24.

Dela 1855, biserica din Bălteni fiind neregulat servită de mânăstirea Radu-Vodă din București, locuitorii își aleseră un preot statornic. Acesta fu un oarecare popa Dumitrache, Oltean de fel, venit din București. In timpul scurtei sale păstoriri se făcù pardoseala bisericii, din îndemnul polcovnicesei Ștefana. Popa Dumitrache nu stătù însă mult timp la Bălteni. Viața retrasă, singurătatea și pustiul Codrului Vlăsiei se vede că nu se

[1]) Probabil că cel ce a jefuit schitul a fost vreun sătean de prin împrejurimi, ori chiar vreun tâlhar de meserie, care-și va fi înjghebat o ceată de jefuitori spre a prădà mânăstirea, dându-și numele de Iancu Jianu; orică, poporul având în minte isprăvile lui Jianu de peste Olt, atribuià orice faptă îndrăzneață acestui haiduc național.

www.digibuc.ro

potrivi cu firea lui deprinsă cu sgomotul și veselia Bucureștilor, căci chiar în anul venirii, părăsi Bălteniі, mutându-se la biserica Pantelimon de lângă București.

Sătenii, după plecarea părintelui Dumitrache, porniră cu jalbă, cerând să li-se dea alt preot.

Cum pe acele vremuri, toți cei știutori de carte și de nițică rânduială a bisericii puteau fi hirotonisiți preoți, un oarecare Nicolae, logofăt de moșie la Mălăești, de fel din Șirna Prahovei, fu hirotonisit preot pe seama bisericii din Bălteni. Inainte de a veni acì, slujise șase luni la Răsâmnici, de unde, în 1855, după plecarea lui popa Dumitrache, venì la Bălteni. Sosit acì, i-se dete loc de casă aproape de biserică.

Popa Nicolae dărâmă cu sătenii ultimele rămășițe ale ruinelor ce altădată făcuseră podoaba Sfântului lăcaș. El își făcù din cărămida ruinelor, nu departe de biserică, o pereche de case destul de încăpătoare. Aceste case există. In timpul și prin stăruința acestui preot, sătenii făcură pe a lor cheltuială, la 1858, o cutie de argint pentru sfânta masă, cum și o candelă de argint.

In vremea domnici lui Alexandru Ioan I Cuza Vodă, hotărîndu-se secularizarea averilor mânăstirilor închinate și neînchinate altor mânăstiri streine de țară, cum și alungarea călugărilor greci din mânăstiri și scoaterea limbii grecești din biserică, scăpă și biserica din Bălteni de tutela mânăstirii Radu Vodă; iar numeroasele moșii mânăstirești intrară pe mâna statului.

Acest act neasemuit de însemnat pentru Neamul Românesc, datorit Marelui Ioan Cuza, trebuiește slăvit întocmai ca și o cucerire. Lui i-se datorește desrobirea Țerii Românești din mâna celor mai grozavi jefuitori ai ei. El a smuls-o dela gura lipitorilor grecești ce au supt-o atâtea mari de veacuri. El a cucerit-o dela cei mai îndârjiți vrăjmași pe cari i-a avut vreodată Neamul nostru, dela destrăbălații călugări greci.

Cu drept cuvânt dar, Cuza Vodă, fie-i țărâna ușoară și memoria veșnică, trebuie trecut în rândul marilor cuceritori români.

Lui îi datorăm punerea temeliei libertății economice a Poporului Român; lui îi datorăm întinderea teritoriului Țerii Românești prin secularizarea averilor mânăstirești; lui îi datorăm naționalizarea religiei și libertatea ei prin isgonirea călugărilor greci și introducerea limbii române în toate bisericile românești din țară; lui i-se datorează desfundarea isvorului de lumină și știință, lăsându-l să curgă din belșug peste popor, căruia i-a îngăduit a se adăpà dintr'ânsul fără a-i pretinde în schimb ceva; prin el s'a întrupat începutul aspirațiunilor Neamului Românesc, adică *Unirea a două din cele nouă surori, fice ale bătrânei Dacii: a Munteniei cu Moldova.*

Dela secularizare, biserica din Bălteni trecù la stat; iar grija bunei întrețineri fu lăsată cu totul în seama bieților săteni.

Aceștia, îndemnați de preot și încurajați moralicește și materialicește prin faptul împroprietăririi, au pus mână dela mână și au început a înjghebà odoarele și lucrurile cele mai de trebuință pentru biserica lor.

Printre altele multe, în anul 1869, ei cumpărară și un policandru de alamă cu 12 lumini, pe care-l agățară în mijlocul bisericii ; au mai cumpărat și veșminte preotului; au pus de au făcut strănì; au reparat cloponița și acoperișul, pe unde se stricaseră; în sfârșit au făcut și ei cât i-au tăiat puterile.

www.digibuc.ro

La 1876 numindu-se și la Pisc preot părintele Costache Popescu, biserica din Pisc fu trecută ca filială a bisericii dela Bălteni.

In 1893, preotul Nicolae din Bălteni murì, iar în locu-i slujì până la 1897, fiul său, preotul Constantin Bălteanu, care erà în acel timp preot supranumerar la biserica din satul Cocioc. Preotul Bălteanu puse de se făcù în locul dărâmăturilor fostelor clădiri ale mânăstirii din Bălteni o grădiniță de flori și de lemn câinesc. Această grădiniță însă s'a cam părăginit, întocmai ca și monumentul ce se ridică impunător alături de ea.

De s'ar săpà prin acele părți, cine știe câte lucruri noui nu s'ar aflà! Azi, cine vede acel gard viu, nici nu gândește că sub el zac rămășițele unor palate ce altădată dădeau un deosebit farmec pădurii de copaci uriași cari stăteau ca niște bătrâni soldați în jurul măreților ziditi!

La 1897, preotul Constantin Bălteanu, scârbit de intrigile locale, se mută la parohia Roșu de lângă București; iar în locu-i fu numit părintele Costache Popescu dela Pisc, care având locuința în Pisc, deși parohia e la Bălteni, slujește când la una, când la alta din bisericile acestor două sate, până'n ziua de azi.

Deși biserica din Bălteni scăpă din ghiarele călugărilor greci prin secularizarea averilor mânăstirești, totuș, până la 1884 avù de îndurat tot vremuri de nevoi.

La 1884 înființându-se *„Domeniul Coroanei"* din moșiile secularizate [1]), cari acum trecuseră în stăpânirea statului, între cele douăsprezece corpuri de moșii, la moșia Cocioc fu trecut și satul Bălteni cu pământurile ce nu fuseseră date sătenilor la împroprietărire, așà că biserica din Bălteni, intră subt aripa protectoare a Capului Țerii.

---

[1]) Domeniul Coroanei coprinde douăsprezece moșii, și anume: 1) *Segarcea*-Dolj cu satele: Segarcea, Lipovu, Calopăru, Dâlga și Panaghia; are o suprafață de 14.707 hectare, din cari 12.399 ha. câmpie, iar 2.308 ha. pădure. 2). *Sadova*-Dolj cu satele: Sadova, Damian, Pisc și Grindeni; are o suprafață de 19.411,9 ha., din cari 16.972,9 ha. câmp și 2.439,8 ha. pădure. 3). *Cocioc*-Ilfov cu satele: Cocioc, Brătulești, Balteni, Pisc, Buriaș și Periș; are o suprafață pe 3.674,37 ha., din cari, câmp 1.387,25ha. și pădure 2.287,12 ha. 4). *Gherghița*-Prahova cu satele: Balta-Doamnei, Lacul-Turcului, Curcubeu, Ciumați, Olari, Fânari, Gherghița, Ungureni, Belciug, Independența, Merii-Petchii și Sudiți; are o suprafață de 5.197, 40 ha., din cari 3.508,81 ha. câmp și 1.688,59 ha. pădure. 5). *Bușteni*-Prahova cu satele: Bușteni, Predeal și Azuga; are o suprafață de 2.555,90 ha. pădure. 6) *Rușețu*-Brăila cu satele: Rușețu și Largu din Buzau; are o suprafață de 6.132, 81 ha., din cari 5.663,81 ha. câmp, iar 464 ha. pădure. 7). *Domnița*-Râmnicul Sărat cu satele: Domnița, Pisc, Ciupercarii sau Boarca și Corbeni; are o suprafață de 7.631,43 ha., din cari 7.276,43 ha. câmp, iar 355 ha. destinate pentru împădurire. 8). *Dobrovățul*-Vaslui cu satele: Dobrovățul-Moldoveni, Dobrovățul-Ruși și Dumasca; are o suprafață de 6.727,96 ha., din cari 5.047,04 ha. pădure și 1.680,92 ha. câmp. 9). *Bicaz*-Piatra Neamț cu satele: Bicaz, Cârnu, Ciungii, Capșa, Tașca, Secu, Hamzoaia, Isvorul Muntelui, Dodenii și Ticoșul; are o suprafață de 13 185,72 ha. pădure. 10). *Mălini*-Suceava cu satele: Găinești, Suha, Văleni, Părăele, Malini și Drăceni; are o suprafață de 25.081,60 ha., din cari 24.655,60 ha. pădure și 426 ha. câmp. 11). *Borca*-Suceava cu o suprafață de 14.344,78 ha. pădure; și 12) *Sabasa-Fărcașa*, tot Suceava cu suprafața de 11.178,30 ha. pădure, amândouă la un loc coprinzând satele: Stejarul, Pârâul-Pântei, Soci, Poiana-Borcii, Pârâul-Cârjei, Haleasa, Frasin și Neagra-Broșteni.

In total, cele douăsprezece domenii ale Coroanei au o suprafață de 129.829, 17 ha., sau 259.658 pogoane, din cari, aproximativ, 49.319,32 ha. câmp și 80.509,85 ha. pădure.

Aceste date le-am culeș din *Monografiile Domeniilor Coroanei*, editate de Administrația acestor Domenii.

www.digibuc.ro

Cu toate că după înființarea Domeniului Coroanei parte din moșii au rămas tot în seama arendașilor până la expirarea contractelor ce aveau cu statul; cu toate că această moșie abia dela 1893 a început a fi căutată în regie: totuș atenția M. S. Regelui s'a îndreptat asupra avutului Coroanei chiar din momentul ce acest avut i-a fost încredințat. In primul loc, Înalta Sa atenție a fost îndreptată asupra școalei și bisericii, asupra templului luminării minții și asupra templului înălțării sufletului.

La 1884 85, D-l I. Kalinderu, vizitând Domeniile Coroanei spre a le cunoaște de aproape, a întâlnit în calea sa și biserica din Bălteni, care erà doar la un pas de ruină. Dându-și seama de însemnătatea istorică a acestui sfânt lăcaș și îmboldit de dragostea către cele sfinte, cu aprobarea M. S. Regelui, la 1885 puse de se repară acoperișul de șindrilă al bisericii, acoperiș ce erà cu totul putrezit; asemenea se repară și pardoseala, pe care o făcù cu piatră în loc de cărămidă cum erà mai înainte. Incetul cu încetul, întregul lăcaș, din ruină cum ajunsese, fu adus într'o stare mai mulțumitoare. In reparațiile pe cari Administrația Domeniului Coroanei le-a făcut bisericii din Bălteni, s'a păstrat drept normă respectarea notei originale a bisericii, cum și a vechii arhitecturi.

In curgerea vremii, M. S. Regele, prin Administrația Domeniului Coroanei a dăruit sfântului lăcaș mai multe obiecte absolut trebuincioase bisericii. Astfel, i-a dăruit două sfeșnice împărătești făcute din lemn de frasin și vopsite în culoarea lemnului, un baptisteriu de aramă, o pereche de veșminte preoțești și un steag având picturi pe ambele părți.

La 1901 a mai dăruit două icoane împărătești: una cu chipul Maicii Mântuitorului, iar cealaltă cu chipul Sfântului și Marelui Arhiereu Niculae dela Mira-Lichiei, la al cărui prasnic se sărbătorește hramul bisericii.

E de mirare cum acest bătrân lăcaș, înconjurat de atata indiferență din partea tuturor încă dela întemeierea lui și până în zilele noastre, a putut răsbì prin secoli privind trufaș cum toate cele din jurul său piereau una câte una, intrând iarăș în pământul din care căpătaseră plăsmuire! Totuș, cred că de n'ar fi fost lăcaș dumnezeiesc, dedemult n'ar mai fi rămas nici urmă despre el și din el. Oare, nu au fost zidite din acelaș material și de aceiași meșteri toate clădirile din jurul bisericii? Sigur că da! Călugării însă au îngrijit de dependințele mânăstirii atâta timp cât aceastea au putut fi folosite la ceva fără a mai necesità îmbunătățiri; cari cum se dărăpănau nițel, erau lăsate în voia soartei.

Dacă biserica a răsbit prin veacuri și a ajuns până în zilele noastre, pricina a fost numai groaza pe care sătenii au avut-o de pedeapsa dumnezeească, dacă se vor atinge de sfântul lăcaș. Teama de acea ființă nevăzută, însă existentă în închipuirea lor, spaima de chinurile iadului înfiorător, pe care în imaginația lor și-l zugrăviau în cele mai îngrozitoare chipuri și cu care tot călugării îi speriau, nu ca să-i îndrumeze spre cinstirea și respectarea celor dumnezeești, ci spre a-i puteà speculà în numele lui Dumnezeu pe care ei îl reprezentau: acestea au fost pavăza bisericii din Bălteni în lungul veacurilor.

Greșala cea mare, și care, de nu va fi îndreptată, va duce la prăbușire pe cea mai perfectă dintre religiile pământului, și va face ca să piară încrederea în cea mai înțeleaptă credință din câte mintea omenească a putut plăsmuì, este că prea se măsoară în monedă nevoile formelor religioase impuse de credință drept credincioșilor. Din această pricină, reli-

www.digibuc.ro

gia trece în ochii popoarelor ca mijloc de speculă în mâinile reprezentanților lui Dumnezeu, fapt ce îi scade foarte mult din adevărata ei valoare. Totuș vina nu e a clerului actual. Cei de astăzi n'au făcut altceva

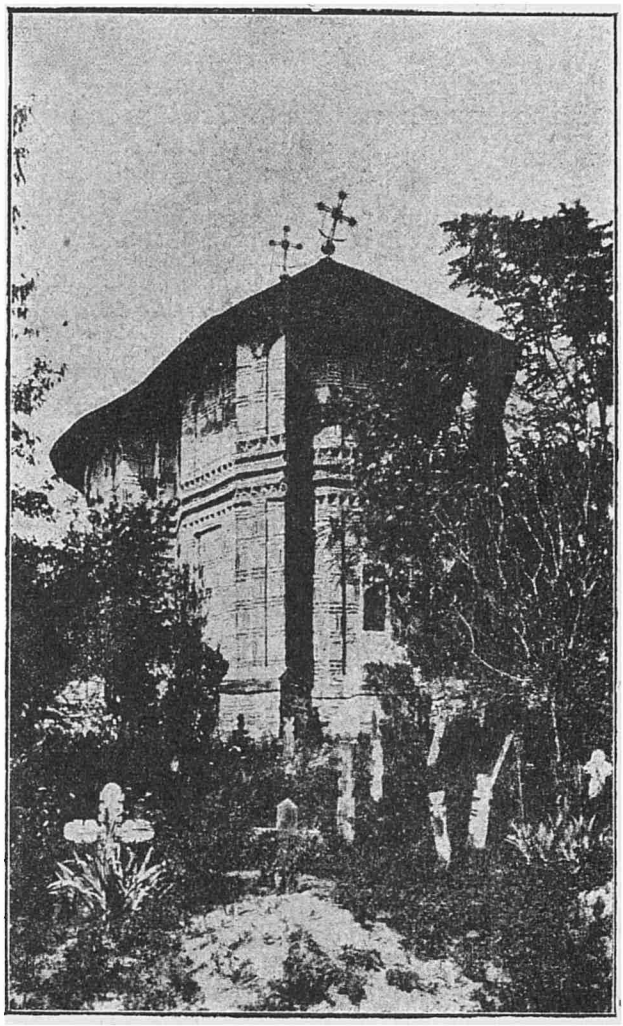

Biserica din Balteni văzută dinspre altar [1])

decât au menținut ceeace au moștenit dela predecesorii lor, dela Greci [2]).

Interesul și materialismul în religie, la noi Românii, l-au introdus Grecii, dupăcum la catolici l-au introdus Iezuiții.

---

[1]) Vederile exteriorului bisericii din Balteni sunt reproduse după Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice.

[2]) Orice om are teamă de necunoscut, pe care Christos ni l-a tălmăcit în cel mai magistral chip. De aceea, religia Lui a prins rădăcini mai temeinice, fiindcă a fost mai perfectă ca oricare din cele existente.

La început, cat timp formele cultului au fost efectuate fără a fi echivalate

www.digibuc.ro

Revolta împotriva acestui materialism, din care a isvorît cea mai condamnabilă desrădăcinare morală, a făcut pe marii reformatori să pună pe alte temelii mai temeinice și mai apropiate de prima concepție a Întemeietorului ei, Sfânta prin ideile ce ea întrupează — religie a lui Christ.

Așà s'a întâmplat că la catolici, unde moralul clerului decăzuse cu totul, religia lui Christ a dat naștere la mai multe ramuri religioase, după numărul căpeteniilor celor revoltați împotriva stării credinței creștine, re-

în bani, prestigiul religiei a rămas nestirbit. Cu timpul, reprezentanții religiei au devenit un fel de funcționari foarte interesați în săvârșirea misiunii lor, fapt ce a scăzut mult prestigiul religiei în fața credincioșilor.

Și e drept, că orice serviciu al cultului religios are, de multe veacuri chiar, tarifuri după cari se prețuesc toate slujbele ce se fac de către reprezentantul dumnezeesc muritorilor de rând.

Astfel: botez, cuminicătură, spovedanie, cununie, sfeștanie, maslu, etc., etc, înmormântare, totul e plătit cu bani, ca și cum acei bani ar fi pretinși de însuș Dumnezeu. Natural, că dacă pentru un serviciu religios, pe care vrei să-l învălui într'o haină mistică, pretinzi a fi răsplătit în moneda sunătoare, ca și cum fără aceà plată, slujba săvârșită nu va mai aveà efectul dorit, fără să vrei îți pierzi încrederea în puterea serviciului și în misterul pe care închipuirea te face să crezi că-l învălue.

Cunosc preoți cari nu se duceau cu botezul la dușmanii lor; cunosc preoți cari nu se duceau cu botezul la oamenii cari în rândul precedent nu avuseseră cu ce plăti; asemenea cunosc preoți cari cu prilejul pomenirii generale a întregului norod, pe anumiți săteni nu-i pomeniau, pentrucă nu-și platiseră pomelnicul; sau, de Paște nu le învoià să ia anafură numită „Paște", pentruca nu plăteau zece bani de bucată; ori că la înmormântare nu citește toți stâlpii, ori toată slujba, pentrucă nu-i plătește întreg; sau ca de mortul mare se plătește atâta, și de cel mic, atât; și multe altele, știute și neștiute de mine, cari isbesc grozav în prestigiul sfintei noastre religii.

Socotesc că n'ar fi rău căci trebuie să ne gândim că și preoții sunt oameni și au nevoi ca oricare—ca, plata serviciilor preotului să se facă prin organele administrației civile într'o sumă globală, anuala, care să se înmâneze preotului, fie lunar, fie în alt chip; sau să se găsească orice altă măsură, numai să se sfârșească odată cu tristul spectocol de până acum.

Nimerit ar fi ca preoții să fie plătiți c'un salar fix, îndestulător nevoilor lor, întocmai ca orice funcționar; iar sumele pe cari orice creștin are evlavia a le da pentru anumite servicii facute de biserică, să se verse la cutia bisericii. Din sumele adunate, să se dea o parte — ca remiză — preoților, sub controlul epitropilor, iar restul să se întrebuințeze pentru întreținerea și alte nevoi ale bisericii. Cu chipul acesta, fiecare creștin va da bisericii atât cât îl tae puterile și cât îl lasa inima, nemaifiind jenat de controlul preotului; iar preotul va fi scutit de jignitoarea așteptare a primirii plații pentru serviciul făcut.

Și catolicii primesc bani pentru serviciile religioase, însă ei primesc și cer pentru biserica, nu pentru ei. Că banii primiți, în mare parte sunt folosiți de ei, asta o știu toți; dar, cel puțin, ei zic că dau bisericii, iar nu preotului, cum este la noi.

Cu aceste măsuri luate s'ar evità impresia neplăcută de a se da plata serviciilor religioase chiar în mâna reprezentantului religiei, și deci critica la care dă naștere aceste obiceiuri ruginite pentru vremurile din ziua de azi.

Aceasta e o părere, care nu esclude altele și mai nimerite. Dacă mi-am luat îngăduiala a atinge în treacăt chestia răsplătirii serviciilor religioase, n'am facut-o din răutate, ci din dragostea ce o am catre Sfânta noastră religie și pentru înălțarea prestigiului preoțimii noastre, preoțime pe care o iubesc, atât pentru misiunea ce-i este încredințată, cât și pentru faptul că sunt vlăstarul a mai bine de cinci generații de preoți, cinci generații de oameni ce-au reprezentat pe Mântuitorul blând, semănandu-i învățaturile în sufletele semenilor lor.

www.digibuc.ro

voltați cari au avut cutezanța de admirat de a sta proptă atotputernicului cler catolic, în frunte cu infailibilul (?!) Papă dela Roma.

Ca mărturie că teama superstițioasă de supranatural a ținut nevătămată deopotrivă de oameni biserica din Bălteni este și credința sătenilor despre puterile suprafirești ce țin sub scutul lor acest Sfânt și bătrân lăcaș.

Cu prilejul culegerii notelor ce mi-au slujit la alcătuirea prezentei lucrări, am întrebat pe unii din sătenii dela Bălteni, cum se face că n'au dărâmat și biserica, cum au făcut cu celelalte clădiri din jurul ei, spre a-i folosi cărămida la nevoile lor; și mi-s'a răspuns:

— *„Vai-de noi, Domnule! Cum poți sa te gândești la una ca asta?! Nu ne trasneà Dumnezeu, pe loc, cum ne-am fi atins de Sfânta Biserică?! Ei, d'alilalte ziduri nu erà niciun păcat, că erau ziduri goale și pustii; și apoi,doar nu statuseră sfinți în ele, ci niște blestemați de calugari, cari, câte ticăloșii au mai facut p'aici cu fetele și cu femeile oamenilor, te ia groaza. Numai Iancu Jianu, saracu, — Dumnezeu să-l ierte! — le-a dat de cap, că i-a pus pe toți pe goana; și d'atunci ne-am scăpat de ei, c'a ramas sfânta biserica pe seama satului".*

„Ș'apoi, să mai vezi un lucru: biserica are stafii! Poate-i fi auzit că popa Niculae și-a făcut casele din căramizile luate dela dărâmăturile zidurilor din fața bisericii? Ei, popa Niculae numai de nadins și-a făcut casele, ca sa'nșele ochii oamenilor că darâmă zidurile, spre a-și face din ele adăpost; popa însă umblà după comori, umblà după banii lui Radu Negru, vreà să găsească cùlele de bani ale lui Radu Voda.! Și a darâmat popa, și a sapat pân'a dat de o pivniță boltită în colțul dinspre biserica, înspre soare rasare, în partea dinspre gârla. D'acolo, ci-că se făceà o grămadă de pivnițe cari mergeau la cùlele cu bani ale lui Radu Negru, și peste care daduse numai Cristea Vodă, când a dres biserica".

„Popa, când a dat peste pivniț-aia boltita, n'a avut corajul să meargă mai departe; orică, de șiret, să meargă numai el, n'a mai lăsat oamenii să sape mai departe, și a oprit lucru. Peste noapte, unu din oameni, mai îndrăsnet, și'a luat inima'n dinți și a mers să intre singur în cùle. A doua zi l-am gasit țeapăn lângă ziduri. Abià-abià și-a venit în fire, după multe descântece și cautături".

„Până să ne spue el ce i-s'a întâmplat, ne-a spus Popa Niculae, cum, în noapte-aia, a visat că nimeni — daca ține la viață — să nu caute a pătrunde mai departe în launtrul pivnițelor, că nu mai iese de acolo, nici viu, nici mort. D'a doua zi chiar, s'a apucat bietul popă și a astupat p'acolo pe unde dărâmase, și'n câtevà zile a făcut pământul tot una, și cùlele lui Radu Negru au rămas înghițite de pământ".

„Cine știe, când, și de cine vor fi scoase la ivială băneturile ce-or fi zăcând în cùlele-alea?!".

„Când s'a însănătoșit omul nostru, ne spuneà cum venise cu gândul să intre în pivnițe. Cum sosì la gura deschizaturii, văzù venind din fund o matahala lungă, îmbrăcata în alb, care-i strigă: „Ce cauți să turburi liniștea morților?!". Par'că l-au pătruns până'n inimă cuțite de ghiață, ne spuneà el. Ce-a mai zis stafii-aia, că stafie trebuie să fi fost, nu știe, și nici de el nu știe ce i-s'a mai întâmplat după aceea".

www.digibuc.ro

„Du-te, domnule, dacă-ți dă meșii, de mai ia cărămida dela biserică! E'n stare stafii-aia, pentru-o cărămidă să-ți ià sufletul: Doamne iartă-mă!".

„O fi așà, n'o fi așà, lucru e că lumea a prins frică, dar oamenii mai zic că ăla îmbrăcatu'n alb a fost popa Niculae, care a intrat la cùlele lui Radu Negru, de unde a luat cât bănet i-a trebuit. Tocmai când se întorceà dela cùle, s'a întâlnit cu omul nostru; iar a doua zi, ca să nu mai intre și alții, și ca să nu deà de bănuit lumii, a pus de s'a astupat gura pivniței! Așà crede lumeà. Dacă o fi așà, Dumnezeu știe!".

Unii se jură că chiar ei au văzut stafia umblând pe brâul bisericii. Alți zic că e lungă și slabă; unii, că e ca un copil mic. Adevărul e că nici unul nu știe ce spune, și că tot ceeace spun ei, sunt plăsmuiri ale închipuirii lor, sprijinite pe feldefel de fapte și împrejurări nepricepute sau bănuite de ei ca pricepute.

Pentru biserica din Bălteni, superstițiile sătenilor au fost un bun ajutor în menținerea întregității ei; căci de teama răzbunării dumnezeești și de groaza stafiilor, n'au îndrăsnit să se atingă de o bucățică din molozul ei. Așa se explică faptul că azi ni-i dat a vedeà o zidire măreață, din cale afară de trainică, înălțându-și încă falnic fruntea printre lăstarii secularilor copaci ai faimosului codru al Vlăsiei.

Câte ziduri ce atâță curiozitatea trecătorilor nu se întâlnesc mai în toate părțile! Câte gropi ce arată a fi fost odată pivnițe, beciuri de case, de hanuri, nu găsim și azi aiurea, pe la încrucișarea drumurilor, prin inima pădurilor! Ce nu ne-ar puteà povestì acele urme ale unor locașuri ce trebuie să fi fost pline de multă însufleție în alte vremuri! Dar..., n'au gură! Ce minunății n'am știì! Câte grozăvii n'am aflà! Ce întâmplări dureroase nu ne-ar auzì urechile! Câte lucruri neștiute, neînchipuite, neauzite, n'am aflà dela ele!?.. Dar..., n'au grai!...

Cunoșteam în satul Balotești din județul Ilfov niște ziduri din cari n'a mai rămas aproape nimic. Acum douăzeci de ani, zidurile erau complecte pe tot lungul temeliei lor, așà că s'ar fi putut reconstituì starea lor de altădată. Treptat—treptat, câte-un colț, câte-o bucată, au fost dărâmate pe întrecere de săteni; ba să-și facă un cuptor, ba să-și facă o șoseluță prin curte, ba mai știu eu ce!

Mi-aduc aminte, cum aceste ziduri erau dărâmate pe capete de niște oameni din satul Căciulați, vecin cu Balotești, și dărâmăturile erau cărate la fostul palat de vară al lui Alexandru Ghica [1]), în satul Căciulați, unde se întrebuințau pentru nivelarea diferitelor poziții în parcul acestui palat. Mai acum 6—7 ani, parte din zid a fost dărâmat de soldații companiei din Balotești, spre a-și lărgì câmpul de exerciții, care erà în apropierea zidurilor.

Acum, din aceste ziduri n-a mai rămas decât un peticuț spre drum, restul a fost dărâmat pentruca în locul lor să facă localul de primărie al comunii Balotești [2]).

Nimeni nu știe ce-au fost, și ale cui au fost aceste case din cari rămăseseră doar zidurile despre cari vorbii.

---

[1]) Azi, acest palat este proprietatea d-nei Maria C. Blaramberg, născută Băleanu.

[2]) Moșia Balotești este astăzi proprietate a d-lui Ioan Lahovary.

www.digibuc.ro

O tradiție nesigură spune că ar fi fost ale unui oarecare „*Ban Cornea*", boier foarte bogat; și atâta tot. Zidurile erau așà de trainice, în cât concurau piatra, totuș au fost biruite de târnăcopul omului.

Și câte ruine presărate în lungul țerii nu vor fi având însemnătăți pe cari nici nu le bănuim privindu-le scheletul plin de mușchi și bălării?!...

Așà pier toate, și cu cele pierite, piere și faima legată de ele. Sunt unele lucruri al căror trecut nu prezintă nicio importanță; sunt însă altele, cari interesează așà de mult, încât pentru o prețioasă informație ai fi în stare să dai cine știe cât, dar n'ai de unde s'o ici. In special, monumentele istorice au o capitală importanță în cunoașterea unui popor, căci în ele poți citì originea, trecutul, prezentul, firea și aspirațiunile lui, și după ele îi poți ghicì viitorul.

Ce bine ar fi, dacă cei ce află sau cunosc fapte importante pentru trecutul poporului nostru, ar așterne științele lor pe hârtie, spre a rămâne posterității, căreia îi poate folosì.

Cunoștințele folositoare, ascunse, sunt întocmai ca pietrele prețioase în fundul pământului: niciunele, nicialtele nu aduc niciun folos.

Dacă în țara noastră dispar multe lucruri ce-ar trebuì păstrate cu sfințenie, pricina e și lipsa de educație a simțului național.

Și dacă nici la mânăstirea din Bălteni, nici la cea din Snagov, vecine una cu alta și lătrânc tot cam de-o vreme, n'a mai rămas nimic din ceeace înconjură sfintele lăcașuri, aceasta se datorește numai lipsei sentimentului național în popor.

Și trebuie ținut seamă că mânăstirii din Snagov i-au avut de grijă atât voievozii depe vremuri, cum și călugării, și chiar stăpânirea mai de acum câtevà zeci de ani. Cu toate acestea, ajunsese cuibarul ciorilor și pepinieră de bălării; iar dintre dependințe, nu-i mai rămăsese decât clopotnița, în ruine.

Cu durere trebuie să recunoaștem, că Românului îi lipsește dragostea, evlavia și respectul către cele rămase din străbuni.

Cine știe, dacă și biserica din Bălteni n'ar fi ajuns o ruină de-al cărei rost nimeni n'ar fi știut să-și dea seama, dacă întâmplarea nu făceà ca la Domeniile Coroanei să fie alipit și trupul de moșie, Băltenii! Până a i-se află însemnătatea istorică, Administrația acestui Domeniu a luat toate măsurile de îndreptare a stricăciunilor făcute de timp, sfântului lăcaș.

Este drept că în reparațiunile și îmbunătățirile ce i s'au adus, s'a respectat foarte mult nota caracteristică, forma veche și ornamentele exterioare ale bisericii; ba, s'a mers încă până acolo că s'a menținut chiar nezugrăvită, cum a fost aflată de Administrația Domeniului Coroanei la luarea moșiei în primire. Cred însă, că de s'ar luà măsuri ca biserica să fie zugrăvită și împodobită cum se cuvine, nu s'ar călcà întru nimic originalitatea sa, mai ales că interiorul lasă foarte mult de dorit, fiind într'o absolută stare de lipsă și sărăcie, atât ca mobilă, cât și ca odoare.

Spoiala cenușie e drept că îi dă un aspect de vechime și o notă neobișnuită față de alte sfinte lăcașuri; dar pictura, alături de stilul impunător al bisericii, ar oferì privirii acelà măreție înălțătoare pe care numai frumosul, combinat cu originalul și cu pitorescul, e în măsură a-l produce.

Socotesc că acum, când schitul din Bălteni a fost trecut în rândul Monumentelor Istorice, se vor luà măsurile trebuitoare de către Comisiunea Monumentelor Istorice, ca să i-se aducă toate îmbunătățirile de cari are nevoie.

*

www.digibuc.ro

Biserica din Bălteni, și ca poziție, și ca plan de aranjare, și ca stil, este unica în țară. Istoricul ei este destul de interesant și merită toată băgarea de seamă a celor ce se îndeletnicesc cu cercetarea trecutului neamului nostru.

Dacă împrejurimilor li s'ar da îngrijirea ce o merită, înlăturându-se acea notă ce caracterizează dărăpănarea, părăginirea și lipsa de interes; dacă exteriorului i s'ar mai îmbunătăți puținele lipsuri ce au rămas neîmplinite cu prilejul ultimei reparații ; dacă în interior, pardoseala—care, fiind schimbată în atâtea rânduri, nu se mai poate considerà ca notă originală a clădirii—, ar fi înlocuită printr'una mai durabilă și mai plăcută privirii ; dacă zidurile i s'ar zugrăvì într'un stil potrivit cu vechimea ei; dacă lipsa de odoare de preț, cum: candele, sfeșnice, policandre, etc., i-ar fi împlinită: biserica din Bălteni ar fi un monument românesc cu care ne-am puteà fălì, și care ar puteà să fie dat ca pildă pentru vechimea lui, pentru arta cu care a fost lucrat și pentru trăinicia de care a dat dovadă în lungul veacurilor.

Biserica din Bălteni nu e mare, totuș s'ar puteà transformà într'un adevărat sanctuar al artei, într'un lăcaș care să facă cinste și Țerii și Sfintei noastre credințe.

Nu trebuie să se aibă în vedere că împrejurările i-au creiat o poziție geografiică nefavorabilă, nefiind la îndemâna vizitatorilor ; nu trebuie să se ție în seamă că acest colț al Codrului Vlăsiei mai mult înspăimântă decât încântă ochiul ; dimpotrivă, trebuie să se ție socoteală că strămbunii noștri, când au ridicat schitul din Bălteni, nu s'au gândit că ne va venì odată, nouă, urmașilor ieșiți din griji, peste mână să-l cercetăm. Ei s'au gândit la nevoile și durerile lor, la necazurile și chinurile lor; s'au gândit cum să fie mai ascunși ochilor vrăjmașilor ce nu le mai dădeau pace.

Drumurile, potecile, colnicele, sunt lucrări ale omului, nu ale naturii. Omul trebuie dar, să-și croiască drum și să-și pună la îndemână ceeace-i vine peste mână [1]).

Acest monument strămbun e vrednic de văzut. Din el se resfrâng glorioase, razele de mărire și restriște ale vremurilor de demult apuse peste umbrele strămoșilor noștri ; ale acelor vremuri petrecute într'o veșnică grijă, într'un veșnic sbucium. Nu trebuie să uităm că «*la umbra turnurilor bisericii și a crucii strălucitoare au trăit strămbunii neamului, s'au întărit, au luptat, au învins și au trecut la veșnicie, lăsând o frumoasă și înfloritoare moștenire urmașilor lor*: ***întreg pământul țerilor locuite de ei!***» [2]).

BIBLIOTECA - MUNICIPIULUI - BUCUREȘTI

[1]) S'ar puteà croì o șosea care să plece din Cocioc-Brătulești, prin satul Bălteni, până la mânăstirea Țigănești, care e foarte mult vizitată. Lumea ce ar trece spre Țigănești, prin Bălteni, ar avea prilejul să viziteze și acest monument național, rămas ca o amintire scumpă din vremuri necunoscute pe pământul țerii noastre, monument în ale cărui cărămizi și tencuială e închegată sudoarea și amarul trecut al strămoșilor noștri.

[2]) Din cuvântarea rostită în fața Marelui Colegiu, în ziua de Marți, 14 Februarie, 1912, de către I. P. S. S. Conon Arămescu-Donici, Mitropolit Primat, cu prilejul alegerii Sale ca Primat al Ungro-Vlahiei.

www.digibuc.ro

RÂNDUIALA CUPRINSULUI.

CAP. I. **Schitul Bălteniĭ şi vecinătăţile.**
Codrul Vlăsiei. Intinderea acestui codru în trecut. Originea numelui „Vlăsia". Rolul de odinioară al Vlăsiei. Mânăstirea Snagov. Osemintele lui Vlad Ţepeş. Schitul din Bălteni 1

CAP. II. **Locul de aşezare al schitului din Bălteni.**
1. Cum erà înainte acel loc. 7
2. Cum este azi locul de aşezare al schitului din Bălteni. . . . 13

CAP. III. **Tradiţia întemeierii schitului din Bălteni.**
Legenda mânăstirii Radului Vodă din Bălteni. Jaful Tătarilor. Visul lui Radu Vodă. Lupta cu Tătarii. Gorgănelele. Ridicarea mânăstirii Bălteni. Ridicarea mânăstirii Snagov. Rezidirea mânăstirii Bălteni de Hristea Vodă. Comoara lui Hristea Vodă. Fraţii lui. Legenda broaştelor. Călcarea schitului de Iancu Jianu. Reîntemeierea satului Bălteni. 15

CAP. IV. **Starea de astăzi a schitului din Bălteni.**
Descrierea bisericii şi a ramăşiţelor de ziduri ce se mai găsesc în jurul ei. Interiorul bisericii. Descrierea tâmplei. Mobilierul bisericii. Exteriorul ei. Ruinele din faţa. Zidul înconjurător. . . 23

CAP. V. **Tradiţia schitului Bălteni în faţa istoriei.**
Radu Negru Vodă şi fiii sai. Luptele lui Mircea înainte de a fi domn. Influenţa catolică în Ţara Românească. Impărţirea interiorului bisericii din Balteni faţă de interiorul bisericilor catolice vechi. Localitatea „Rovine" şi luptele lui Mircea cu Turcii. Inceputul influenţei greceşti în ţara Românească. Importanţa strategică a codrului Vlăsiei în luptele voievozilor români. Luptele lui Ţepeş cu Mahomed în jurul Băltenilor şi Snagovului. Domniile religioase ale lui Radu al 4-lea cel Mare şi Neagoe Basarab. Patriarhul Nifon şi influenţa sa în Ţara Românească. . . 32

CAP. VI. **Schitul Bălteni în veacul al 16 lea.**
Lupta dela Periş dintre boieri şi Mircea Vodă Ciobanul. Relele îndurate de schitul Băltenii în urma acestei lupte. Influenţa religioasă şi politică a Grecilor în Ţerile Româneşti. Intinderea averilor mânăstireşti la secularizarea lor de către Cuza Vodă. Lupta religioasă dintre Greci şi Papistaşi. Starea poporului în veacul al 16-lea. 43

CAP. VII. **Relaţiile Polonezului Strycowsky despre schitul din Bălteni.**
Insemnările lui Strycowsky. Temeiul acestor însemnări. Erori geografice şi istorice. O părere a d-lui Al. D. Xenopol. Deslusirile date de răposatul B. P. Haşdeu. Adevărul ce pare a rezulta din aceste însemnări 46

CAP. VIII. **Schitul din Bălteni şi isvoarele istorice.**
Concordanţa tradiţiei orale cu isvoarele istorice. Asemănarea planului bisericii din Bălteni cu planul bisericii mânăstirii Cozia. Clădirile religioase sărbeşti din secolele al 13-lea şi al 14-lea, faţă cu cele româneşti contimporane. Stăpânii din secolul al 16-lea ai moşiei Bălteni. Rezidirea schitului Bălteni de către Maica Anghilina. Pricina acestei rezidiri. Inălţarea schitului Bălteni ca metoh al mânăstirii Snagovului. Jafurile şi pustiirile venite peste schit. Ultimii stăpâni ai moşiei şi schitului Balteni, înainte de a fi închinat mânăstirii Ivirului din Sfântul Munte 50

www.digibuc.ro

CAP. IX. **Originea boierilor Hrizești din satul Popești.**
Târnosirea mânăstirii dela Argeș. Imigrarea în massă a Grecilor, cu prilejul târnosirii. Primii boieri Hrizești pomeniți de istorie. Nicula Vistierul domn al Țerii Românești. Sfârșitul lui Gheorgre Vistierul din Popești. Isgonirea Grecilor din Țară de către Leon Tomșa. Averile lui Hrizea Vornicul. Din greșalele domniei lui Mihai Viteazul. 55

CAP. X. **Rezidirea schitului din Bălteni de către Hrizea Vornicul.**
Pricina pentru care Hrizea Vornicul rezidește schitul din Bălteni. Pisania rămasă dela Hrizea. Insemnarea meșterului Stoica pe zidul bisericii. Pământurile daruite de Hrizea schitului dela Bălteni. Inchinarea schitului Bălteni, prin mânăstirea Radu-Vodă din București, mânăstirii Ivirului din Sfântu Munte. 60

CAP. XI. **Frământările politice din veacul al 17-lea și urmașii lui Hrizea Vornicul.**
Influența politică a lui Hrizea Vornicul. Moartea sa. Răscoala seimenilor contra lui Constantin Șerban Basarab. Alegerea ca domn a lui Hrizea Spătarul. Fuga lui Hrizea Vodă A doua fugă și spânzurarea lui. Hrizea Vistierul fiul lui Hrizea Vodă. Dușmănia dintre Băleni și Cantacuzinești. Partizanii lor. 65

CAP. XII. **Răsbunările Cantacuzineștilor împotriva vrăjmașilor lor.**
Șerban Cantacuzin ca domn al Munteniei. Inceputul răsbunărilor sale. Jefuirea, chinuirea și omorîrea lui Hrizea Vistierul. Fuga familiei lui Hrizea la Țarigrad. Starea politică a Țerii Românești în timpul domniei lui Șerban Cantacuzin. Inrudirea Cantacuzineștilor cu Bălenii. Birurile și greutățile îndurate de popor. Rolul lui Șerban Vodă la împresurarea Vienei. Planul lui de a cuceri Țarigradul. Brâncoveanu și politica lui. Vrăjmășiile din sânul familiei Cantacuzinilor. Logofătul Radu Popescu, ultimul vlăstar al Hrizeștilor. Averile rămase mânăstirii Radu Vodă din București dela familia boierilor Hrizești. 74

CAP. XIII. **Câteva pagini din robia religioasă și economică a mânăstirilor românești.**
Egumenul Iacov al mânăstirii Barnowschi din Iași. Rolul bisericii în menținerea naționalității Românilor. Incercarea egumenilor dela Sfânta Ecaterina de a pune stăpânire pe Mitropolie și veniturile ei. Averile mânăstirii Radu-Vodă. Egumenul Isaiia. Incercarile lui Voda Mavroghenii de a readuce lumea la credință. Rânduelile lui Alexandru Ion Ipsilante Vodă pentru bunul mers al mânăstirilor. Ploconul Vlădicăi. Viața unui călugăr model (?!) din vremea Mitropolitului Dositeiu (1797). 81

CAP. XIV. **Vecinătățile schitului Bălteni.**
Satele Periș, Cocioc și Bratulești; originea numelui lor. Cea d'întâi biserică a satului Cocioc. Diferite însemnări pe cărțile bisericii numitului sat. A doua biserică ridicată în Cocioc. Pisaniile bisericii. Preoții perindați în satul Cocioc din cele mai vechi vremuri. 90

CAP. XV. **Starea schitului din Bălteni în vremurile depe urmă.**
Reparațiile și îmbunătățirile făcute bisericii în timpul din urmă. Câteva vorbe despre „Secularizare". Ultimii preoți ai bisericii din Bălteni. Inființarea Domeniului Coroanei. Moșiile ce țin de acest Domeniu. Alipirea Băltenilor la Domeniul Cocioc. Legenda stafiei din Bălteni. Scăderea prestigiului credinței prin materialismul slujitorilor ei. Măsuri de îndreptare. Ce ar trebui să se facă pentru biserica din Bălteni, spre a fi la înălțimea importanței sale istorice. 96

Rânduiala cuprinsului. 107

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro